



T.C.

**ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2014-0005**

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA
SÖZ DİZİMİ**

HAZIRLAYAN

Sakine DEMEN COŞKUN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

AYDIN-2014

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2014-0005**

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA
SÖZ DİZİMİ**

HAZIRLAYAN

Sakine DEMEN COŞKUN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

AYDIN-2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi Sakine DEMEN COŞKUN tarafından hazırlanan “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Huzur Romanında Söz Dizimi” başlıklı tez, 09/06/2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

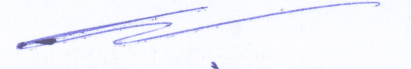
Unvanı, Adı ve Soyadı :

Kurumu :

İmzası:

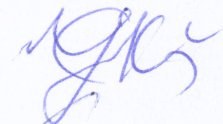
(Başkan) Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU

ADÜ-FEF



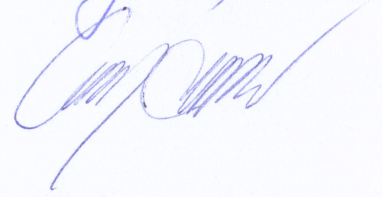
(Üye) Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV

ADÜ-FEF



(Üye) Prof. Dr. Kamil Can BULUT

ADÜ-FEF



Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Sakine DEMEN COŞKUN

İmza :

SAKİNE DEMEN COŞKUN

AHMET HAMDİ TANPINAR’IN “HUZUR” ROMANINDA SÖZ DİZİMİ

ÖZET

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” romanı, söz dizimi açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, “Huzur” romanından hareketle Türkçe söz diziminde cümle öğelerinin ve kelime gruplarının özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışmada Türkçe söz dizimi ile ilgili olarak önceden yazılan eserler temel çerçeve olarak kabul edilmiştir. Farklı kaynaklar ve romandaki örnekler de değerlendirilerek bir sınıflama yapılmıştır.

Bu çalışma Cumhuriyet Dönemi Türk romanından alınan bir örnekten hareketle, cümlenin öğeleri ve kelime grupları ile ilgili tespitler yapmayı amaçlayan metin merkezli bir çalışmadır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında eseri incelenen yazar ve incelenen eseri ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu eserin seçilme sebebi anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde Türkçenin söz dizimi ile ilgili olarak yazılan kaynak eserler, makaleler ve tezlerden hareketle, kelime grupları ve bu grupların yapısı ile ilgili durumlar ortaya konmuş ve bu durumlar eserden seçilen örneklerle somutlaştırılmıştır. Eserin ikinci bölümünde cümle ve cümle öğeleri ile ilgili belirlemeler yine eserden seçilen örnekler üzerinde gösterilmiştir. Üçüncü bölümde cümle çeşitleri tek tek genel özellikleriyle tanıtılmış ve eserden örneklendirilmiştir. Dördüncü bölümde eserin çeşitli bölümlerinden seçilen otuz cümle, cümle öğeleri ve kelime grupları açısından değerlendirilerek tahlil edilmiştir. Son olarak da eserde yararlanılan kaynaklara yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Söz Dizimi, Kelime Grupları, Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur.

SAKİNE DEMEN COŞKUN

Syntax in Ahmet Hamdi Tanpınar's Novel "Huzur"

ABSTRACT

In this work, Ahmet Hamdi Tanpınar's novel "Huzur" is reviewed from the point of syntax. The main purpose of this work is to shed light on the sentence units' and the word groups' features by working on the novel named "Huzur". In this work, the productions created before about Turkish syntax is accepted as main limits. A classification is made by reviewing different resources and the examples in the novel. This is a text-centered work, aiming to make detections about sentence units and word groups from a sample taken from a Republic Period Turkish Novel. This work is made up of four chapters. In the introduction, some information is given about the novel and the novelist whose work was analyzed, and the reason why this novel was chosen. In the first chapter of the work, word groups and the structure of these word groups are exemplified based on the creations which are written about Turkish syntax such as articles and dissertations. In the second chapter of the work, detections about sentences and sentence units are shown again, by the examples found in the novel. In our third chapter, sentence types are identified by its general features one by one and exemplified from the novel. In our fourth chapter, thirty random sentences chosen from novel's several chapters are analyzed from the point of sentence units and word groups. And finally, the resources which are used in this work of ours are given.

Keywords: Syntax, Word Groups, Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur.

ÖN SÖZ

Türkçe dünya dilleri arasında uzun geçmişi ve edebi eserlere yansıyan zenginliği ile çok önemli bir yer tutmaktadır. Bir milletin en önemli varlığı olarak değerlendirmemiz gereken dil ve dilin kullanımı üzerine yapılan tüm çalışmalar çok değerlidir.

Sözlük olarak adlandırıldığı hâlde Türkçenin bilinen en eski dil bilgisi kitabı olan Divanü Lügâti't-Türk'ten bu yana çok sayıda eser Türk dilinin işleyişi ile ilgili kuralları ortaya koyma çabasında olmuştur. Ancak bu konuda yazılan eserlerin Tanzimat yıllarına kadar bir ikiyi geçmemiş olması ve Tanzimat yıllarından itibaren yazılan eserlerin de Türkçenin gramerini yansıtmadaki noktasındaki eksiklikleri, bugün yaşanan bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında sınıflandırma ve terim karmaşası gelmektedir. Bu karmaşanın üstesinden gelmek ve dilin ifade gücünü zenginleştirmek için gramer konusunda yapılan akademik çalışmaların artırılması ve desteklenmesi gerektiği düşüncesindeyiz ki Ankara'da Prof. Dr. Emine Yılmaz'ın rehberliğiyle pek çok alan çalışanın bu amaçla bir proje yürüttüklerini biliyor sonuçlarını heyecanla bekliyoruz.

Bir dilin söz dizimi ile ilgili yapılacak çalışmalar mutlaka o dilin gelecekteki kullanıcılarına ışık tutacaktır. Bir dilin söz dizimi alanındaki çalışmalar sırasında incelenen örneklerin mutlaka o dil ile başarılı ürünler ortaya koymuş yazarların eserlerinden seçilmesi gerekir. Böylece gelecekte bu çalışmaları inceleyen gençler hem dilin kullanımı ile ilgili kuralları hem de o dilin duyuş ve ifade ile ilgili zenginliklerini bir arada göreceklerdir. Bu görüş gelecek kuşaklarda dile ve edebiyata karşı bir ilgi uyandıracaktır.

Söz dizimi ile ilgili yapılan çalışmalar yeterli olmamakla birlikte son yıllarda yoğunluk kazanmıştır. Türkçenin söz dizimi ile ilgili ortaklık sağlanamayan konular bu çalışmalarda ifade edilmiş ve ortaklık sağlanamayışın dile verdiği zararlar üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada Türk dilini büyük bir estetik zevk ve hayranlık uyandıracak biçimde kullanan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur" romanı söz dizimi açısından incelenecektir. Bu çalışmada Türkçenin söz dizimi ile ilgili kabuller romandan seçilen

örnekler üzerinde irdelenecektir. Bu tür metin merkezli çalışmaların dilin kurallarını ortaya koyma noktasında büyük değer taşıdığını düşünüyoruz.

Çalışmamızın ilk bölümünde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatı, eserleri ve eserlerinde Türkçeyi nasıl kullandığı üzerinde durulmuştur. Daha sonra söz diziminde kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle çeşitleri üzerinde durulmuş ve her alt başlığı metinden örneklerle zenginleştirme yoluna gidilmiştir. Ancak bu bölümde alt başlıklarla konuyu ayrıntılandırma yoluna gidilmemiştir. Bunun en önemli sebebi üçüncü bölümde yer verdiğimiz cümle tahlillerini yeterince ayrıntılı inceleyebilme isteğimizdir. Üçüncü bölümde metinden seçilen otuz cümle üzerinde cümle ögeleri ve kelime grupları incelenmiştir. Tezin son bölümü genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç ve önerilere ayrılmıştır.

Çalışmam sırasında ilgi ve desteğini hiç esirgemeyen Hocam Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU'ya -özellikle şart cümlesine zarf demek gibi kendi aklına yatmayan hususlarda bile "Eğer savunmada açıklayabileceksen söyleyebilirsin." hoşgörüsü için-şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca çalışmamı tamamlayabilmem için gerekli koşulları yaratma konusunda bana her zaman yardımcı olan eşime, en değerli anlarını tezimle paylaşan kızıma ve mesai arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sakine DEMEN COŞKUN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
YAZAR VE ESER HAKKINDA	3
1. AHMET HAMDİ TANPINAR.....	3
1.1. Hayatı	3
1.2. Edebi Şahsiyeti	7
1.3. Eseleri.....	11
2. HUZUR.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
KELİME GRUPLARI.....	17
KELİME GRUPLARININ SINIFLANDIRILMASI VE ADLANDIRILMASI İLE İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLER.....	18
1. İYELİK GRUBU VE İSİM TAMLAMASI.....	23
1.1. İyelik Grubu.....	23
1.2. İsimTamlamaları.....	24
1.2.1. Belirtili İsim Tamlamaları.....	26
1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	26
2. SIFAT TAMLAMASI.....	31
3. SIFAT-FİİL GRUBU(PARTİSİP GRUBU).....	35
4. İSİM-FİİL GRUBU(İNFİNİTİF GRUBU).....	37
5. ZARF-FİİL GRUBU(GERUNDİUM GRUBU).....	38
6. TEKRAR GRUPLARI.....	40
7. EDAT GRUBU.....	44
8. BAĞLAMA GRUBU.....	46
9. AİTLİK GRUBU.....	48

10. UNVAN GRUBU.....	50
11. BİRLEŞİK İSİM GRUBU.....	51
12. ÜNLEM GRUBU.....	52
13. SAYI GRUBU.....	54
14. BİRLEŞİK FİİL.....	56
15. KISALTMA GRUPLARI.....	58
15.1. İsnat Grubu.....	61
15.2. İlgi Grubu(GenitifGrubu).....	61
15.3. Yükleme Grubu(BelirtmeGrubu).....	61
15.4. Yönelme Grubu(DatifGrubu).....	62
15.5. Bulunma Grubu(LokatifGrubu).....	62
15.6. Uzaklaşma Grubu(AblatifGrubu).....	62
15.7. Vasıta Grubu.....	62
15.8. Eşitlik Grubu.....	63
İKİNCİ BÖLÜM.....	64
CÜMLE VE ÖĞELERİ.....	64
1. YÜKLEM.....	66
2. ÖZNE.....	69
3. ÖZNE İLE YÜKLEMİN UYUMU.....	73
3.1. Olumluluk-Olumsuzluk Uyumu.....	73
3.2. Tekillik-Çoğulluk Uyumu.....	74
4. NESNE(DÜZTÜMLEÇ).....	74
5. YER TAMLAYICISI(DOLAYLI TÜMLEÇ).....	78
6. ZARF TÜMLECİ(BELİRTEÇ TÜMLECİ).....	82
7. CÜMLE DIŞI ÖĞELER.....	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	90
CÜMLE ÇEŞİTLERİ.....	90
1. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	90
1.1. İsim Cümlesi.....	90
1.2. Fiil Cümlesi.....	93

2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	94
2.1. Kurallı(Düz) Cümle.....	94
2.2. Devrik Cümle.....	95
3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER.....	96
3.1. Olumlu Cümle	96
3.1.1. Olumlu İsim Cümlesi.....	96
3.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi.....	97
3.2. Olumsuz Cümle.....	97
3.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	99
3.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi.....	99
3.3. Soru Cümlesi.....	101
3.3.1. Oluşumlarına Göre Soru Cümlesi.....	101
3.3.1.1.Soru Eki “mI” ile Oluşturulan Soru Cümleleri.....	101
3.3.1.2.Soru Sözcükleri ile Oluşturulan Soru Cümleleri.....	102
3.3.1.3.Vurgu ile Oluşturulan Soru Cümleleri.....	102
3.3.2. Kavramca Soru Cümleleri.....	103
3.3.2.1.Gerçek Soru Cümleleri.....	103
3.3.2.2.Sözde Soru Cümleleri.....	104
4. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ.....	104
4.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	110
4.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler.....	112
4.3. Ortak Kip ve Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler.....	112
4.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler.....	114
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	116
CÜMLE TAHLİLLERİ.....	116
SONUÇ.....	187
KAYNAKÇA.....	188
ÖZGEÇMİŞ.....	193

KISALTMALAR

be	:bağlama edatı
bk	:bakınız
bln	:belirtili nesne
bsn	:belirtisiz nesne
cdö	:cümle dışı öge
çe	:çekim edatı
i	:isim
n	:nesne
Osm	:Osmanlıca
ö	:özne
s	:sıfat
tn	:tamlanan
ty	:tamlayan
y	:yüklem
yt	:yer tamlayıcısı
z	:zarf (zarf tümleci)
+	:eklenmiştir

GİRİŞ

Bir dilin tarihî gelişim süreci takip edilirken birinci derecede rehber olacaklar, mutlak suretle o dilde yazılmış şaheserlerdir. Dilin tarihî devirler içindeki serüvenine rehberlik eden bu şaheserler elbette o dili en etkili şekilde kullanan şair ve yazarların kaleminden dökülenlerdir. Bu şair ve yazarların çoğu kez estetik kaygıları da hesaba katarak vücuda getirdikleri eserler, yalnız edebiyat tarihine değil sanat tarihi, siyasi tarih, sosyoloji, dilbilim, halk bilimi gibi daha pek çok alana ışık tutmaktadır. Bizim bu çalışmadaki temel amacımız Türkiye Türkçesinin söz dizimi ile ilgili temel kurallarını ve söz dizimi üzerinde tartışılan noktaları ortaya koyarak çözüme katkıda bulunmaktır. İşte tam da bu sebeple yakın tarihimizde vücuda getirilmiş en büyük eserlerden biri olarak kabul gören *Huzur* romanını seçtik. Bu romanı seçmemizin en önemli sebeplerinden birisi de bu eserin yazarı *Ahmet Hamdi Tanpınar*'ın dili estetik kullanma konusunda herkesçe malum olan titizliğidir.

Çalışmamızda eserin Dergâh Yayınları tarafından yayımlanan yirminci baskısını kullandık. Dört bölümden oluşan eserden örnek seçerken sayfaları sınırlamak yerine eserin tamamını taramayı uygun bulduk. Çalışmamızın ilk üç bölümünde açıklamaya çalıştığımız her konuyu romandan seçilen örneklerle somutlaştırdık. Çalışmanın son bölümünde seçtiğimiz otuz cümleyi de yine bir sınırlama olmaksızın eserin tamamını tarayarak belirledik. Bu cümleleri belirlerken özellikle dikkat etmeye çalıştığımız nokta, tez boyunca bahsettiğimiz hemen her şeyin örneklenmiş olmasıydı. Ayrıca problem olarak tez boyunca belirlediğimiz ve araştırmacıların üzerinde ortak bir fikre ulaşamadığı konularda kendi düşüncelerimizi yansıtabilmek adına, bu durumları örnekleyebilecek cümleler seçmeye çalıştık.

Kelime grupları, cümle öğeleri ve cümle çeşitlerini örneklediğimiz kısımlarda örnek cümlenin bitiminde parantez içinde eserdeki sayfa numarasını gösterdik. Ayrıca son bölümde incelenen otuz cümlenin de sayfa numaralarını, yine parantez içinde seçilen cümlenin sonuna ekledik.

Bu çalışmayı hazırlarken kelime grupları, cümle öğeleri ve cümle çeşitleri ile ilgili yazılmış pek çok kitap, makale ve tezi inceledik. Bu eser, makale veya tezlerden zaman zaman alıntılar yaptık. Özellikle araştırmacılarımızın üzerinde fikir birliğine varamadıkları konuları irdeledik.

Çalışmamızı “Kelime Grupları”, “Cümle ve Öğeleri”, “Cümle Çeşitleri” ve “Cümle Tahlilleri” olmak üzere dört ana bölüme ayırdık.

Birinci bölümde kelime gruplarını “iyelik grubu ve isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu(partisip grubu), isim-fiil grubu(infinitif grubu), zarf-fiil grubu(gerundium grubu), tekrar grupları, edat grubu, bağlama grubu, aitlik grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları(isnat grubu, ilgi grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu)” şeklinde sınıflandırarak bunları yapılarına, cümledeki ve diğer kelime grupları içindeki görevlerine göre inceledik. Daha sonra her bir grubu metnimizden seçilen cümlelerde örnekledik.

İkinci bölüme cümleyi tarif ederek başlamayı uygun gördük. Devamında cümlenin öğelerini temel öğelerden başlayarak tek tek tanıtmaya çalıştık. Bu öğelerin özellikleri belirlenirken yaşanan karmaşayı ortaya koyduk. Her bir öğenin özelliklerini maddeler halinde aktarmayı daha anlaşılır bulduğumuzdan bu yöntemi seçtik. Her bir öğenin özelliklerini aktardıktan sonra, eserden bu özellikleri yansıtabilecek türde örnekler tespit ettik.

Çalışmamızın üçüncü bölümde cümle çeşitleri üzerinde durduk. Yüklemin türüne ve yerine göre cümle çeşitleri ile anlamına göre cümle çeşitlerini özellikleriyle tanıtip metinden seçilen örneklerle görünür kıldık. Yapısına göre cümle sınıflaması konusunda gramer uzmanlarının yaşadığı sıkıntıya yer verdiğimiz bölüm, çalışmamızın özellikle sorun tespiti konusundaki ana damarlarından birini oluşturdu. Bu sorunun tespitinin ardından kendimizce uygun görülen çözümlere dayanarak cümleleri yapısına göre değil; bağlanma şekillerine göre sınıflandırdık.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise romandan seçilen otuz cümle örneğini tahlil ettik. Bu tahlil kapsamında cümlelerin öğelerini ve kelime gruplarını tespit ettik.

Çalışmamızın ana bölümlerinin ardından bütün çalışma boyunca tespit ettiğimiz sorunları ve çözüm önerilerimizi kısaca özetleyen bir “Sonuç” bölümüne yer verdik.

Bilgi ve metot yönünden yararlandığımız kaynakları “Kaynakça” başlığı ile çalışmamızın sonunda gösterdik.

YAZAR VE ESER HAKKINDA

1. AHMET HAMDİ TANPINAR

1.1. Hayatı

23 Haziran 1901'de İstanbul'da dünyaya gelen Ahmet Hamdi Tanpınar, Kadı Hüseyin Fikri Efendi ile Nesime Bahriye Hanım'ın üçüncü çocuğudur. Babasının mesleği dolayısıyla çocukluk yıllarını Madeni, Sinop, Siirt, Kerkük, Musul ve Antalya'da geçirmiştir. Annesi Nesime Bahriye Hanım'ı 14 yaşında iken bir yolculuk sırasında Musul'da kaybeden Tanpınar, bu olaydan ziyadesiyle etkilenir. İlk ve orta öğrenimini çeşitli yerlerde tamamlar. İstanbul Ravza-i Maarif İbtidai Mektebinden sonra; Sinop ve Siirt Rüştüyelerinde; Vefa ve Kerkük ve Antalya Sultanilerinde okur. 1918'de Antalya Sultanisinden mezun olur. Tanpınar çocukluk ve ilk gençlik yıllarını – özellikle de Antalya'da geçirdiği zamanı- “Antalyalı Genç Kıza Mektup” adlı yazısında kendi ağzından şöyle anlatır:

“Hayatımı herhangi bir antolojide bulabilirsiniz. 1901'de doğdum. Babam kadıydı. Bu yüzden çocukluğum daha ziyade onun Anadolu'da tavin olduğu yerlerde geçti. İstanbul'da iki memuriyet arasında kalıyorduk. Ergani madeninde üç yaşımda iken bir gün kendime rastladım. Çok karlı bir gündü. Ben sıcak ve buğulu bir camdan karla örtülü bayıra bakıyordum. Sonra birdenbire kar tekrar yağmaya başladı. Bir çeşit çok lezzetli bir hayranlık içinde kalmıştım. Bu âni her karlı günde hatırlar ve yağmasını beklerim.

Ergani'den sonra Sinop'a gittik (1908-1910). Orada denizle dost oldum. Çocukluğumun en büyük zevki bir berzahta kurulu şehrin iki yanındaki deniz kıyısında oynamaktı. Tophane tarafında (asıl ticaret limanı) bir yerde Delibaş diye bir ustanın gemi imalâhanesi vardı. Ben yedi sekiz yaşımda bu geminin gönüllü işçileri içindeydim. Fakat arka taraftaki kumlukta dalgaların gelişini seyretmekten hoşlanırdım. Sonradan Şile ve Kilyos'a benzediğini öğrendim. Hiçbirisi kumluk sahilde dalgaların birbiri ardınca çığlar halinde gelişi kadar güzel olamaz. Siirt'te uzak dağlara

akşam saatlerinde çöken yalnızlığı ve yıldızlı geceleri tanıdım. Yazları çok sıcak olan bu memlekette damlarda yatardık. Yıldızlı gece beni büyüledi sanki. Sonsuzluk dalga dalga vücudumu ve ruhumu doldururdu. Bir Sümer rahibi gibi muhayyilem hep yıldızlarla meşguldü. Sırrın içinde yüzerdim. Buna akşam saatlerinde uzak dağların o korkunç yalnızlığını, o ezici morluğu ilave edin. Kerkük'te yine damlarda yatardık (1913-1914). Yine gece ve yıldızlar. Şimdi kaybettiğimiz bu şehre on üç yaşında gelmiştik. Üç evde oturduk. Üçünün de geniş bahçeleri vardı.

Antalya'ya 1916 sonbaharında geldik. Epeyce büyümüşüm. Tek başıma, geceleri deniz kıyısında veya kayalıklarda, Hastahanebaşı'nda gezmek hakkım vardı. Karanlık epeyce inip de kayaların gölgesi beni korkutana kadar orada kalırdım. Denizin iki manzarası beni çıldırtırdı. Biri bu kayaların sahile bakan yerinde sabah ve akşam saatlerinde durgun denizin ışığıyla dipteki taş ve yosunlarla aldığı manzara, biri de öğle saatlerinde güneş vuran suyun elmas bir havuz gibi genişlemesi. Bunlar benim muhayyilem için büyük manaları olan şeylerdi. Bu manalar sade güzel değildiler, bana bir türlü çözemediğim bir hakikati veya sırrı anlatıyorlardı. Bir gün İstanbul'a tahsile gönderecekleri gün, Hastahanebaşı'na giden bu manzara ile bir daha karşılaştım. Fakat büsbütün başka şekilde. Dostlarım Ali Kemahlı ile Nail'in evlerine gidiyordum. Bu evle yandaki evin arasındaki boşluktan yine güneşin bütün bir saltanat içinde dinlendiği durgun denizi gördüm. Hiçbir şey insana bu kadar yakın ve buna rağmen ezici şekilde güzel olamazdı. Manzara, söylediğim gibi, benim için yeni değildi. Gideceğim evin denize bakan herhangi bir yerinden Nail ile dama oynadığımız taraçadan da görebilirdim. Fakat o anda yeni bir şey gibi görüyordum. Bir iki dakika büyülenmiş gibi bu manzaraya baktığımı hatırlıyorum. Denizin ve aydınlığın dersi miydi? Böyle olsa bile o anda zihnimde herhangi bir vuzuh yoktu. Sadece mühim bir şey olduğunu biliyordum. Zaten gördüklerimi zihnî hayatıma nakledebilecek bir bilgim yoktu. O devirlerde bu şiire adamakıllı kendimi vereceğim devirdi. Çocuk denecek seviyede ve sadece roman okumayı seven bir adamdım. Bununla beraber, çözülmesi gereken psikolojik

bir muamma karşısında bulunduğumu ve bunun benim gördüğüm şeyle kaynaşan şey arasında halledileceğini sezdim. Bu manzaranın sırrını çözebilsem, çözersem, çözebilirsem kendim için her şeyi halletmiş olacağıma kani idim. Fakat henüz çare ve fırsatlara sahip değildim. Bu ancak büyülenme kelimesiyle anlatılabilecek bir histi. Fakat galiba bu da yetmez, hakikat şu ki, üzerimde bir türlü çözemediğim bir sır, gelecek zamana ait bir ders tesiri yapıyordu.

1921 yılında tekrar Antalya'ya tatil için döndüğüm zaman bir gün yine Hastahanebaşı yolunda iki evin arasında tekrar güneşle birleşmiş, güneşin havuzu ve sarayı olmuş bu su ile karşılaştım. Manzara sadece muhteşemdi. Fakat bu güzellik bana acayip bir ölüm düşüncesi arasından geldi. Hiçbir şey bu kadar insana yakın, buna rağmen bu kadar ezici, ondan ayrı olamazdı. Bu, şiire adamakıllı kendimi verdiğim sene idi. Birçok şair okumuştum. Yahya Kemal'i, Haşim'i taniyordum. Zannederim ki, o gün kendi şiirimden benim dışımda örneğini gördüm. Bunu gerçekten anladım mı? Bir insan kendisini ancak hayatının küçük meselelerinden sıyrıldığı yahut onları zihnî bir şekle soktuğu zaman bulabilir. Talihimiz içimizde çok gizli bir yerdedir. Fakat ona erişebilmemiz için çok şeylerden kurtulmamız lazımdır. Bu, bende çok geç oldu. 1921 yılında ise, ben henüz bu çağda değildim. Dilin dışında hiçbir şeyin üzerinde duramıyordum. Aynı günlerde, yine bulunduğumuz memlekette denizin bir başka manzarasıyla karşılaştım. Güvercinlik denen deniz mağarasını gördüm. Bu mağara suyun hücumuyla, açılıp kapanan aydınlığıyla benim için mühim bir şey oldu. Dediğim gibi, gördüklerimi henüz küçük bir keşif haline getirecek seviyede değildim. Fakat estetiğimin temeli olan rüya fikri, biraz da bu mağaraya bağlıdır.”
(Kaplan, 1963: 174-179)

1918'de yükseköğrenimine başlamak üzere İstanbul'a gelen Tanpınar, öncelikle İstanbul Baytar Mekteb-i Alisine (Veteriner Yüksek Okulu) girer. Ancak bir yıl sonra (1919) Edebiyat Fakültesinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçer. Bu yıllarda Fuad Köprülü ve Yahya Kemal'in öğrencisi olan sanatçı, 1923'te fakülteden mezun olur. Fakülte yıllarında hocası olan Yahya Kemal, Tanpınar'ın hayatında derin izler bırakmıştır. Hem doğu hem de batı edebiyatını Tanpınar'a sevdiren, dili kullanma

becerilerinde en etkili olan isim hep Yahya Kemal olmuştur. “Yahya Kemal’e Hürmet” adlı yazısında şu ifadeleri kullanır:

“ Yahya Kemal edebiyatımızın pek az yetiştirdiği büyük üstatlardan, mürşitlerdendir. Onun sohbetini dinlemeyenler, yaşadığımız devrin en mucizevi lezzetlerinden birini tanımamış demektir. Ben, ancak Yahya Kemal’i dinledikten sonra, sözün esrarengiz ve yaratıcı kudretini anladım. (Bidayette kelâm vardı.) cümlesinin sırrını, bu her anında velût zekânın aydınlık oyunlarını takip ede ede öğrendim. Ve hakikaten bugünkü şiirimiz onun kelâmı ile başlar. Yahya Kemal’den evvel Türk şiirinin ne hâlde olduğunu hatırlamağa lüzum var mı? Bir taraftan Fikret’in ve onun bir bakıma devamı olan Mehmet Akif’in manzum ve nesir tecrübeleri, diğer taraftan Türkçülük cereyanının yaptığı aksülâmel şiirimizi garip bir inhilâle düşürmüştü. Mısraın asaleti kalmamış; musiki, ahenk gibi şeyler büsbütün unutulmuştu. Acayip bir iskelet takırtısı ile dolu manzumeler yazılıyor ve garibi de budur ki, beğeniliyordu. Türkçe hakikî bir şaire muhtaçtı. Yahya Kemal işte böyle bir zamanda geldi. Ve bu gelişle şiirimizin havası baştanbaşa değişti. Elden ele dolaşan birkaç manzumesi yeni yetişenlere örnek oldu. Etrafına bütün bir nesil toplandı. Hakikaten o, zamanın her ihtiyacına cevap verecek adamdı. Şiirimize eski asaletini iade eden o olduğu gibi, hecenin zaferini temin eden de o olmuştur. Neslimiz için onun sohbeti ve onun eserleri en istifadeli mektepti. Biz, bugünün yazı yazarları ilk hızımızı hep ondan aldık. Ve galiba da yaptığımız işte, iyi şeyler varsa çoğu ona aittir.” (Tanpınar, 1992: 123)

Fakültede öğrenci olduğu yıllarda Yahya Kemal’in de teşvikiyle şiirleri **Dergâh** dergisinde çıkmaya başlar. Bu sayede dönemin pek çok edebi ismi ile ilişkiler kurması kolaylaşır.

Fakülteden mezun olduktan sonra 1923-1932 yılları arasında öğretmenlik yapar. Bu yıllarda sırasıyla Erzurum, Konya, Ankara ve İstanbul’da bulunur. 1933’te Ahmet Haşim’in ölümünün ardından, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde “Sanat Tarihi” hocalığına atanır. Bu dönemde Batı edebiyatı ile yakından ilgilidir. Batı dünyası ile ilgisini “Antalyalı Kıza Mektup”unda şöyle anlatır:

“Bende asıl büyük tesir, Fransız şiirinden ve bu şiirin Baudelaire-Mallarme-Valery kolundan geliyor. Fakat bu çizgi de tam değildir. Gerard de Nerval diye çok mühim bir Fransız şairini, Hoffmann ve Edgar Allan Poe'yu, Faust'u ile Goethe'yi, Dede Efendi'yi, Mozart ve Beethoven'i, Bach'ı, sevdiğim Fransız ve İtalyan ressamalarını, Fransız "impressioniste" ressamların mühimini, bazı modernlerin payını da ayırmak lazımdır. Nihayet bütün bunlara bence en sevdiğim romancı olan Marcel Proust'u da ilave etmek gerekir.” (Kaplan, 1963: 174-179)

1927'de öğretmenlik yaptığı yıllarda **Hayat** mecmuasında şiirleri yayımlanmaya başlar. Bu tarihten 1939'a kadar geçen zamanda **Görüş, Varlık, Kültür Haftası, Ağaç, Oluş** dergilerinde yazmaya devam eder. 1939'da İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesine “Yeni Türk Edebiyatı Profesörü” olarak atanır. 1942 de Maraş milletvekili seçilir. Bir dönem yürüttüğü milletvekilliğinin ardından sırasıyla; Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişliği (1946), Güzel Sanatlar Akademisi estetik hocalığı(1948), Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı Profesörlüğü görevlerinde bulunur.

1953'te ilk defa Avrupa'ya gider. Altı aylık bu Avrupa gezisi sırasında beş ayrı ülke (Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, İtalya) gezen Tanpınar, 1956'da Fakülte tarafından bu kez bir yıllığına Avrupa'ya gönderilir.

A.Hamdi'nin edebiyat çevrelerindeki adı *Kırtipil Hamdi*'dir. Hayatını yalnız tamamlayan Tanpınar, 24 Ocak 1962'de geçirdiği bir kalp krizi sonucunda ölür. Rumelihisarı mezarlığında, Yahya Kemal'in yanına gömülür.

1.2.Edebi Şahsiyeti

Ahmet Hamdi Tanpınar, hem şiir hem de nesir alanında eserler vermiş büyük bir sanatçıdır. Onun hem şiir hem de nesir alanında ortaya koyduğu yapıtlar, birbirinden değerli ve mühimdir. Sanatçının farklı alanlarda verdiği eserlerle Cumhuriyet döneminin temel taşlarından oluşunu, Ahmet Kabaklı şu sözlerle anlatır:

“Ahmet Hamdi Tanpınar, aynı ölçüde değerli ve zengin olmak üzere nesirler ve şiirler yazmıştır. Şiirleri kadar romanları ve denemeleri de unutulmayacak eserlerdir. (...) Çağdaş edebiyat, türler arasına kesin çizgiler koymuyor, hatta onları birbirine karıştırıyor. Bu biraz zamanın

yenilik düşkünü veya 'kaos'lu havasından biraz da sanatkârların mizaçlarından ileri gelmektedir. Nitekim Beş Şehir'in, hatta XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nin birçok sayfaları, roman bölümleri gibi okunabilir. Bu karışmalar, (tedahüller) Tanpınar'ın Türk romancılığında nasıl bir yükseliş olduğu konusuna dikkatli bakışları gölgelemiştir. Nitekim Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın **Huzur** romanını inceleyen değerli eserinde, **Huzur**'dan 'Bir Şairin Romanı' diye söz etmektedir. Fakat öyle sanıyorum ki, roman hikâyeleri yayımlanıp kütlerce okunduktan sonra Ahmet Hamdi Tanpınar, bilhassa romanları ile tanınacak, Cumhuriyet devri romancılığının en üst katlarındaki yerini alacaktır." (Kabaklı, 1978: 235)

Tanpınar'ın şiir dünyasının oluşumunda Antalya'da geçirdiği yıllar çok etkili olmuştur. Tanpınar'ın ilk şiirlerinde Ahmet Haşim'in etkisinde olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Ancak Yahya Kemal ile tanışmasının ardından şiirde mükemmeliyet fikrine ulaşır. Saf şiir anlayışına sahip olan Tanpınar, Yahya Kemal'in yanı sıra Baudelaire, Mallarme ve özellikle de Paul Valery'nin etkisi altındadır.

Tanpınar'a göre "Şiir, bir şekil meselesidir. Şekil her şeyden evvel dilin vezin ve kafiye ile yoğrulmasıdır. Vezin ve kafiye ve şiire ait diğer kaideler yavaş yavaş bizde şahsi bir teknik haline gelirler."(Kaplan,1963:177)Şekil dilin içinde mükemmeliyetin sınırlarını çizer, boşlukları doldurur. Tanpınar dili bir sesin kendisi yahut kendi sesi yapmaya çalışır. Bu yoldan mısraya ulaşır. Şairin kulağıyla tam bir işbirliği yapması gerektiğini belirtir. Ancak bu sayede mısraın nağme olacağına inanır. Şaire göre, şiirde mana, şiirin manevi benliğini yapan havasındadır. Şiir ve sanat anlayışında Bergson'un zaman telakkisinin önemli yeri olduğunu söyler. Rüya meselesinin kendisini Freud'a ve psikanalistlere götürdüğünü ifade eder. (Tuncer, 2001: 203)

Tanpınar'ın şiirinde – hatta tüm eserlerinde – karşımıza çıkan iki önemli kavram zaman ve rüyadır. " 'Ne içindeyim zamanın' şiiri, şiir halini, kozmosla insanın birleşmesini nakleder ki, bir çeşit murakabe (içine dalma) ve rüya halidir. Görüyorsunuz ki, hakikî romanın tesadüfleri ve tuhaflıkları ile alâkası yoktur. Zaten rüyanın kendisinden ziyade, benim şiir anlayışında, bazı rüyalara içimizde refakat

eden duygu mühimdir. Asıl olan duygu bu duygudur. Musiki burada işe girer. Çünkü bu duygu musikişinas olmamak şartıyla musiki sevenlerde bu sanatın uyandırdığı hisse benzer. Bunu, yaşadığımızdan başka bir zamana gitmek diye tarif edebilirim. Başka türlü ritmi olan ve mekânla, eşya ile içten kaynaşan bir zaman.” (Kaplan, 1963: 177)

Tanpınar, kendi şiir anlayışını “Antalyalı Kıza Mektup” ta şu şekilde tarif etmektedir:

“ (...) Asıl estetiğim Valery’i tanıdıktan sonra (1928-1930) yıllarında teşekkül etti. Bu estetiği veya şiir anlayışını rüya kelimesi ve şuurlu çalışma fikirleri etrafında toplamak mümkündür. Yahut da musiki ve rüya, Valery’nin, "velev ki, rüyalarını yazmak isteyen adam bile azami şekilde uyanık olmalıdır," cümlesini, "en uyanık bir gayret ve çalışma ile dildeki bir rüya halini kurma” şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar.” (Kaplan, 1963: 174-179)

Şiiri rüya ile yan yana götüren şair, iç dünyadan dışa açılır. Semboller kullanır, ancak simbolist değildir; Ahmet Haşim’e yaklaştığı görülür. Hayalci bir şair olan Tanpınar, müzikaliteden hoşlanır, iç beni ve şuur altını anlatır. Toplum sorunlarıyla ilgilenmez. Ölüm, aşk, fizikötesi ve ruh halleri gibi temaları işler. (...) Tanpınar, şiire başlarken heceyi seçer. Şekle önem verir. Bu yüzden vezin kafiyeye ve ahenge bağlı kalır. Hecenin 8’li, 11’li, 14’lü kalıplarını kullanır. Genellikle çapraz ya da düz kafiyelenişe uyar. Musikiyi sağlamak için, iç uyuma, dil ve kompozisyona dikkat eder. Bu tavrını olgunluk devri şiirlerinde doruk noktaya ulaştırır. Onun şiirlerinde değişik, alışılmamış renkli imajlar, mecazlar, simgelerden örülü ruh halleri göze çarpar. Müzikaliteye ve şekil güzelliğine değer verir. (Tuncer, 2001:203)

Tanpınar’a göre “Şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir.” Sanatçı, şiirde sustuğu şeyleri roman ve hikâyelerinde anlattığını ifade eder. Bu ifade sanatçının hikâye ve romanlarındaki şiirsel ifadelerde kendini gösterir.

Şiirlerinde “hayal eden” Ahmet Hamdi Tanpınar, romanlarında, daha çok “düşünen adam” dır. Beşeri merakı, bütün dünyayı, eski ve yeniye, görünen ve görünmeyeni, doğru veya yanlış denileni kurcalamaktadır. (Kabaklı, 1978: 156)

Tanpınar en az şairliği kadar romancılığı, hikâyeciliği ve edebiyat tarihçisi kimlikleriyle de karşımıza çıkan bir isimdir. Romancılığı ve hikâyeciliğinin ölümünden sonra daha fazla üzerinde durulduğunu söylemek yanlış olmaz.

Huzur romanının önsözünde Mehmet Kaplan, Tanpınar'ın nesirleri için şöyle bir değerlendirme yapar:

“Tanpınar nesirlerinde kendisini daha serbest, adeta daha mesut hissetmiştir. Zira burada onun karşısında Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi büyük rakipler yoktur. Dikkate şayandır ki, Tanpınar, mensur eserlerini olgun çağına ulaştıktan sonra yazmıştır. Abdullah Efendi'nin Rüyaları (1943), Beş Şehir (1946), Huzur (1949), Yaz Yağmuru (1953), Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1962) yılında basılmıştır. Uzun yıllar kendi şahsiyetini geliştiren Tanpınar'ın otuz beş yaşından sonra kaleme aldığı bu eserlerde, derin kültüre sahip, olgun bir sanatkârın varlığı kendisini gösterir.”
(Tanpınar, 2013: 8)

Tanpınar, şiirde ve nesirde titiz olan üslupçu bir sanatçıdır. Şiiri yazıldığı dilin içinde ele alır, çeviri şiirlere itibar etmez. Şiirde dilin malzeme olarak kullanılmasını ister. Şiir dili ile nesir dili arasında kesin bir fark görülmez. Şiirleri ile nesirleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Şiirlerindeki terimlerden bazılarını, nesirlerinde geniş olarak işler. Onda kadın, ölüm, sanat ve edebiyat düşünceleri birbirleriyle ilgili bir bütün oluştururlar. Tanpınar, dünyayı bir ışık, şekil ve renk cümbüşü olarak görür, bu yüzden derinliğe iner. Duygu ve düşüncelerinin ayrıntılarını, bütün açıklığıyla verir. O yazılarında sık sık cümlelerini uzatmakla beraber, onları bir resim ve musiki parçasına yaklaştıran hayallerle ifade eder. O hayal ile düşünen bir sanatçıdır. Hayat karşısındaki pasif tutumu, rüya ve hayal ile gerçeğin karışmasına neden olur. Varlığın sınırlarını sembollerle anlatmaya yönelir. Şiirlerinde, sembolizmin etkisinde şekil, imaj ve ses endişesi görülür. Şiir ve romanlarında tarih, zaman, çevre ve insan ilişkileri, psikolojik çözümlenmeler, rüyalar ve medeniyet sorunları önemli yer tutar. Doğu ile Batı kültürlerini özümsemiş olarak karşımıza çıkar. Hikâye ve romanlarında ruh halleri, bilinçaltı dünyasındaki olay ve duyular, sanatlı, şiirli bir anlatımla verilir. Batılı anlamda renkli, zengin yepyeni bir Türk nesrinin örneklerini ortaya koyar. Nesirleri zengin duygular ve hayallerle doludur. Güçlü bir yazar olmasına rağmen, Tanpınar, kendisine şair denilmesini ister. (Tuncer, 2001:205)

Tanpınar'ın gerek şiirlerinde gerekse nesirlerinde öne çıkan üslupçuğunu ve dilde mükemmeliyet fikrini Mehmet Kaplan, bu durumu Tanpınar'ın resim sanatına duyduğu ilgi ile ilişkilendirerek, onun diğer "üslupçu" yazarlardan ayrıldığı noktaları şöyle değerlendirir:

"Tanpınar'ı sanatkârane üsluba götüren başlıca amillerden biri onun dünyaya bir ressam gözüyle bakmasıdır. Bir ressam için olduğu gibi, Tanpınar için de dünya bir ışık, şekil ve renk cümbüşüdür. Fakat Tanpınar, tabiat ve insanın sadece dış görünüşüne bakmaz. Onların derinliğine de iner. Halit Ziya büyük bir yazar olmakla beraber, umumiyetle hayatın sathında kalmıştır. Onda Tanpınar'ın eserlerindeki baş döndürücü derinlik yoktur. Çok geniş kültüre sahip Tanpınar, tarih, psikoloji ve felsefeye de meraklıydı. Diyebilirim ki, son çağ Türk edebiyatında beşeri kültür ile güzel sanatlara Tanpınar kadar ihtiras ile sarılan, onlarla ruhunu besleyen başka bir Türk yazarı yoktur. Hayatı bir sanat eseri kadar güzel bulan Tanpınar'ın içinde onun sırlarını araştıran bir filozof, psikolog ve sosyolog tecüssüsü de vardır. O bu cephesiyle Halit Ziya'dan ve diğer "üslupçu" yazarlardan ayrılır, onların çok üstüne çıkar." (Tanpınar, 2013: 9-10)

1.3.Eserleri

Şiirleri :

Şiirler (1961)

Ölümünden sonra aynı eser "Bütün Şiirleri" adı ile yayımlanmıştır. (1976, 1989)

Hikayeleri :

Abdullah Efendi'nin Rüyaları (1943, 1972, 1983) , **Yaz Yağmuru** (1955, 1972, 1983), **Hikayeler** (1983).

Romanları :

Mahur Beste (Ülkü Mecmuasında tefrika, 16 Aralık 1944 – 16 Mart 1945. Tefrika yarım kalmıştır. Kitap olarak basımı, 1975,1988.) , **Huzur** (Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika, 22 Şubat 1948 – Haziran 1948. Kitap olarak basımı

1949,1972,1983,1986.), **Saatleri Ayarlama Enstitüsü** (Yeni İstanbul Gazetesi'nde tefrika, 20 Haziran 1954 – 30 Eylül 1954, Kitap olarak basımı 1961, 1987.) , **Sahnenin Dışındakiler** (Yeni İstanbul Gazetesi'nde tefrika, 10 Mart 1950 – 26 Mayıs 1950. Kitap olarak basımı, 1973.) , **Aynadaki Kadın** (Eser 1954'te yazılmıştır. 1987'de Güler Güven tarafından yayına hazırlanmıştır.)

Makaleleri :

Edebiyat Üzerine Makaleler (Zeynep Kerman tarafından hazırlanmıştır. 1969, 1977) **Yaşadığım Gibi** (Dr. Birol Emin tarafından hazırlanmıştır, 1970, 1977.)

Denemeleri :

Beş Şehir (1946, 1985)

Edebiyat Tarihi :

XIX. Asır Türk Edebiyatı (1949, 1956, 1967, 1982.)

Monoğrafi ve Antolojileri:

Tevfik Fikret (1937, 1944), **Yahya Kemal** (1962, 1982.) , **Namık Kemal Antolojisi** (1942)

Mektupları :

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları (Zeynep Kerman tarafından yayına hazırlanmıştır, 1974, 1992.)

Çevirileri:

Alkestis (Euripides'ten, 1943, 1964) , **Medeia** (Euripides'ten, 1943.) , **Elektra** (Euripides'ten, 1943.) **Monsieur Teste** (Paul Valery'den) , **Yunan Heykeli** (Zühtü Müridoğlu ile birlikte Henri Lechat'dan.)

Diğerleri :

İstanbul (Yahya Kemal Beyatlı ve Abdülhak Şinasi Hisar ile birlikte, 1954, 1956, 1975.) , **Atatürk'ü Anarken** (1960)

2. HUZUR

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanı olan Huzur, 2 Şubat 1948 ile 2 Haziran 1948 tarihleri arasında dört ay süreyle Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Roman 1949 yılında kitap olarak basılmıştır. Biz çalışmamızda romanın Ocak 2013'te Dergâh Yayınları tarafından yayımlanan 20. baskısını kullanmış bulunuyoruz.

Romanın her ne kadar 1949 ilk baskısını yaptığını ifade etmiş olsak da “Huzur” asıl ilgi ve değerlendirmeye 1970'ten sonra kavuşabilmiştir. Bu konuda Mehmet Kaplan şöyle der:

“Huzursuzluğun romanı olarak tanımlanan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur'u edebiyatımızın -yayımlandığı dönemde sükût suikastına uğramış olsa da- özellikle 1970'lerden sonra üzerinde en çok durulan, yorumlanan romanlarından biridir. Yazarının şair, edebiyat tarihçisi, romancı, hikâyeci, eleştirmen ve her şeyden önemlisi estet kimliğine sahip olması sadece edebiyatçıların değil, kültür ve sanat dünyamıza mensup kimselerin de ilgisini çekmiştir.” (Tural, 2010)

Tanpınar, kendisiyle Huzur hakkında yapılan röportajda, romana niçin “Huzur” adını verdiği sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Çünkü huzursuz bir dünyada yaşıyoruz. Çünkü insan kendisiyle barışık değil. Değerler karşısında ve insan karşısında yeniden düşünmeye mecburuz. Çünkü her şeyden şüphedeyiz. Ve nihayet arkamızda eskisi gibi o kadar kuvvetle Allah'ı hissetmiyoruz. Hülâsa huzursuzuz, onun için...” (Tanpınar, 2002: 34)

Roman “İhsan” , “Nuran”, “Suat” ve “Mümtaz” başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlere roman kahramanlarının adlarının verilmesinin sebebi, bu bölümlerde ilgili kahramanın anlatılmasından değildir. Romanın konusu içinde bu kişilerin önemini vurgulamak amaçlanmıştır. Romanın konusu her ne kadar ilk bakışta “aşk” gibi görünse de “huzursuzluk, mutsuzluk, savaş, ölüm, tabiat, kozmik unsurlar, medeniyet, sosyal meseleler, çeşitli ruh halleri, şiir, musiki, sanat” temaları romanın belirleyici unsurları arasındadır. Huzur'un ana fikri ile ilgili olarak Berna Moran, şöyle bir değerlendirme yapar:

“(…) Huzur'u doğru değerlendirebilmek için romanın ana fikrini ve bu fikri aktarabilmek için geliştirilen tekniği ve yapıyı araştırmak da eleştiriciye düşen bir görev. Huzur'daki ana fikri kısaca ortaya koymak

istersek, birtakım değerler arasındaki çatışmayı sergilemek ve bu çatışmanın yarattığı bunalımı Mümtaz'ın kişiliğinde dile getirmektir diyebiliriz. Yani, estetik değerlerle sosyo-politik değerlerin ya da romandaki somutlaşmış şekliyle, Mümtaz'ın kişisel mutluluğu ile toplumsal sorumluluğunun çatışması. Sahnelemek istediği bu değerler çatışması romanın anlatım tekniğini de belirler, yapısını da.” (Moran, 1994: 203)

Pek çok eleştirmen yukarıda bahsedilen çatışmanın Cumhuriyet aydınlarının görüntüsü olduğu yönünde hemfikirdir. Bu durumda Mümtaz romanda Cumhuriyet aydınlarının “huzursuzluklarını” dile getirmektedir. Ayrıca eleştirmenlerin üzerinde durduğu bir başka nokta roman kahramanlarının gerçek hayattaki karşılıkları olmuştur. Buna göre Mümtaz'ın Tanpınar'la; İhsan'ın ise Yahya Kemal'le eşleştirilmesi mümkündür. Berna Moran, “*Biliyoruz ki İhsan birçok yönleriyle Yahya Kemal'dir.*” (Moran, 1994: 208) cümlesi ile bu fikri destekler.

Yazıldığı yıllar dikkate alındığında romanın çok değişik bir anlatım tekniği ile yazıldığını söylemek gerekir. Roman ilk bakışta anlatıcı-yazar yani üçüncü şahıs ağzından yazılmış gibidir. Fakat romanın tamamına Mümtaz'ın bakış açısı hâkimdir. Romandaki diğer kişilerin geçmişleri de yazarın verdiği bilgilerden değil Mümtaz'ın öğrendiklerinden aktarılır. Bunun yanında Berna Moran'ın eserin yapısını Batı müziğindeki senfoniye benzetmiş olması ilginçtir. Moran'a göre birinci bölüm sıkıntılı, ikinci bölüm neşeli, üçüncü bölüm melankolik ve dördüncü bölüm çok sıkıntılıdır. Bu bize, Batı müziğine hayran Tanpınar'ın kişiliğini de düşününce, bir senfoniye hatırlatır.

Huzur romanı zaman dilimi olarak aslında yirmi dört saati kapsar. İkinci Dünya Savaşı'nın ilanından bir gün önce başlayan roman, savaşın ilan edilmesi ile son bulur. Fakat ikinci ve üçüncü bölümler geriye dönüş tekniği kullanılarak son bir yılı anlatmaktadır. Zamanın bu şekilde kullanımı o dönemki Türk romanı için bir yeniliktir.

Romanı zenginleştiren en önemli unsurlardan biri de kahramanların hemen hepsinin belli bir kültür birikimine sahip oluşudur. İhsan, Fransa'da tahsil görmüş, gençliğinde sosyalist akımlara kapılmış bir tarih öğretmenidir. Yakınlarının ve içinde bulunduğu toplumun sorunlarına çözüm üretmeye çalışır. Tanzimat'tan itibaren devam eden yeniliklerin hep devlet eliyle yapılmasını eleştirir. Nuran; baba tarafı Mevlevi, anne tarafı Bektaşî olan Boğaziçi'nde eski kültüre sahip bir aile içinde yetişmiştir. Edebiyat Fakültesi'nde okumuştur. Klasik ve Türk musikisini sevmekte ve şarkı

söylemektedir. Suat; inançsız, ahlak anlayışına karşı alaycıdır. Bu yönüyle romanın diğer kahramanlarından ayrılrsa da çok kültürlü bir bireydir. Edebiyat Fakültesinde asistan olan Mümtaz, edebiyata olduğu kadar musiki, mimari, hat gibi güzel sanatlara da ilgi duymaktadır.

Romana hâkim olan mekân İstanbul'dur. İstanbul'un yanında az da olsa Mümtaz'ın çocukluğunun geçtiği Sinop ve Antalya'dan da bahsedilir. İstanbul'un en güzel yerleri Ada, Boğaziçi, Kapalı Çarşı ve Sahafklar okuyucunun gözünün önünden bir film şeridi gibi akar. Romanın bir "seyir roman" olma iddiası bu değerlendirme ile pekiştirilebilir. Anlatılan mekânların romanın akışına son derece uygun olduğu söylenmelidir. Birinci bölümdeki sıkıntılı havaya paralel olarak izlediğimiz perişan mahalleler, eski harap evler ve hasta yollar; ikinci bölümün neşesi ile yerini Boğaz'da güzel bahçelere, köşklere, denizde ay ışığına ve çeşitli estetik mekânlara bırakır.

Huzur romanı herhangi bir olayı anlatmak için yazılmamıştır. Romanın yazılış amacı kahramanların ruh ve düşünce dünyalarını yansıtmaktır. Kahramanların iç kavgalarını ve bunalımlarını anlatır. Bu sebeple romanda hareket yoktur. Bu durum Tanpınar'ın şair kişiliğinin ön plana çıkmasına imkân sağlar. Kahramanların duyuş, düşünce tarzı, yazarın onları anlatırken kullandığı üslup, şiire has özellikler taşır. Yazar, 1928'den sonra kazandığı "rüya estetiği" içindeki şiir kabiliyetini romanında da kullanmıştır. Romanın ikinci bölümünün üslubu Berna Moran tarafından fazla şairane bulunmuştur.

" Bu aşk bölümünün gücü, büyük ölçüde, Tanpınar'ın eski bir şarabı yudum yudum tattırır gibi, bize İstanbul'un türlü güzelliklerini, tarihiyle karışan şiirselliğini duyurabilmesinden geliyor. Ne var ki bu bölümün zayıf yönü de aynı nedenlerden kaynaklanır; Mümtaz'ın estetizmi romanın estetiğini zedeler. Çünkü Tanpınar yaşamış olduğu bu az bulunur aşkın ayrı ayrı anlarındaki duygularını, yaşantısının ince ayrıntularını, eriştiği bu ruh saltanatını anlatırken öylesine coşar ki bir romancı olarak malzemesinin içinden gerekli ayıklamayı yapacak yerde kendisini yaşantılarının anısına kaptırıp gider. Boğaz geceleri, klasik Türk müziği gibi konuları tekrar tekrar işlemesi dengeyi bozan bir ölçüsüzlüğe varıyor kanımca. Bir de üslup sorunu var. Tanpınar sözünü ettiğimiz yaşantıları anlatırken, üzerinde çok uğraşmış duygusunu uyandıran, imgelerle süslü

ve bundan ötürü gereğinden fazla yüklü, fazla şairane bir dil kullanıyor. Bundan ötürü Selahattin Hilav da, Fethi Naci de Tanpınar'ı eleştirirler. Ne var ki Nuran bölümündeki, yer yer rahatsız edici bu aşırı üsluba ne Tanpınar'ın başka romanlarında rastlarız ne de hatta Huzur'un öteki kısımlarında. Fethi Naci, romanda Suat'ın bu üslupla alay etmesine dikkati çekerek, Tanpınar'ın kendi kusurunun farkında olduğunu söyler.” (Moran, 1994: 212-213)

Huzur, yeni olan tekniği, zaman ve terkip bakımından getirdiği teklifleri ve yazıldığı dönemde küçümsenen bir uygarlığı ve bu uygarlığa özgü değerleri vermesi ile hem yazıldığı dönemde hem de sonraki dönemlerde kuşaklara ufuk açan, üzerinde düşünülmesi gereken bir romandır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KELİME GRUPLARI

Yargı ifade etmeksizin bir kavramı, nesneyi, duygu ya da düşünceyi karşılamak üzere kullanılan, belli kurallar çerçevesinde yan yana gelmiş, yapı ve anlam olarak bir bütünlük arz eden kelime toplulukları “kelime grubu” ya da “sözcük öbeği” olarak kabul edilir.

Dil; kullanımı mantıksız, saymaca, sosyal ve belirleyici özelliği temsil etmek olan kelimedenden mantıklı, amaçlı, bireysel ve belirleyici özelliği nitelenen cümleye doğru bir yürüyüştür. Kelime grubu, bir ara duraktır. Kalıplaşanları hariç sözlükte yer almamak bakımından bir söz dizimi, hükümden ziyade kelimelerin birlikteliğiyle sadece bir anlamı karşılamak bakımından da şekil bilgisi yapısıdır. *Kapı* yapısıyla *yeşil kapı* yapısının söz dizim bakımından bir farkı yoktur ve aslında nitelendirme bakımından da *yeşil kapı* ile *sınıfın kapısı* arasında da bir fark yoktur.

Özetle biz söz dizimi düzleminde nitelendirenin sadece ekşiz, anlam ilişkisiyle yapılanına sıfat tamlaması demişiz, oysa genelleyici olarak baktığımızda kelime olsun kelime grubu olsun bütün söz dizimi yapıları bir nitelendirme ve şekil bilgisi yapıları da temsildir. İşte kelime grubu, hükme bağlanmış anlam ifade etmemekle şekil bilgisi, bir sıfat tamlaması olmakla da söz dizimi yapısıdır. Edat grubu, ünlem veya bağlama grubu gibi sıfat tamlaması olamayacak yapıları da yeri geldiğinde göstereceğiz.

KELİME GRUPLARININ SINIFLANDIRILMASI VE ADLANDIRILMASI İLE İLGİLİ FARKLI GÖRÜŞLER

Türk dil bilgisinin en büyük sorunlarından bir tanesi – belki de en önemli olanı – çeşitli konularda yaşanan terim ve sınıflama sorunudur demek pek yanlış olmaz. Bu sorun, kelime grupları incelenirken farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki kelime grupları belirlenirken; bir diğeri belirlenen kelime grupları adlandırılırken ve adlandırılan kelime grupları kendi içinde sınıflanırken ortaya çıkar. Yani araştırmacıların kelime gruplarının çeşitleri, miktarı ve adlandırmaları ile ilgili farklı görüşleri vardır.

Yukarıda bahsedilen bu durumları ortaya koymak için araştırmacıların bu konudaki farklı değerlendirmelerini örnekleyelim.

Muharrem Ergin, “*Türk Dil Bilgisi*” adlı eserinde kelime gruplarını “*birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.*” şeklinde tarif edip kelime gruplarını şöyle sıralar: *Tekrarlar, Bağlama Grubu, Sıfat Tamlaması, İyelik Grubu ve İsim Tamlaması, Aitlik Grubu, Birleşik İsim, Birleşik Fiil, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Edat Grubu, İsnat Grubu, Genitif, Datif, Lokatif, Ablatif Grupları, Fiil Grubu, Partisip Grubu, Gerundium Grubu, Kısaltma Grupları.* (Ergin, 2004: 374-397)

Leyla Karahan’a göre kelime grubu, “*bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi*” dir. Karahan, “*Türkçenin Söz Dizimi*” adlı eserinde kelime gruplarını ayrı bir bölüm olarak almış, tanımını yapıp genel özelliklerini ifade ettikten sonra şu kelime gruplarına eserinde yer vermiştir:

1.İsim Tamlaması, 2. Sıfat Tamlaması, 3. Sıfat-Fiil Grubu, 4. Zarf-Fiil Grubu, 5. İsim-Fiil Grubu, 6. Tekrar Grubu, 7. Edat Grubu, 8.Bağlama Grubu, 9.Unvan Grubu, 10. Birleşik İsim, 11. Ünlem Grubu, 12. Sayı Grubu, 13. Birleşik-Fiil Grubu, 14. Kısaltma Grupları, (a. isnat grubu, b. Yükleme grubu, c. Yaklaşma grubu, ç. Bulunma grubu, d. Uzaklaşma grubu, e. Vasıta grubu) (Karahan, 2011: 39)

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçlinin hazırladığı “*Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*” adlı eserde kelime grupları, “*Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine kelime grubu denir.*” şeklinde tarif edildikten sonra kelime gruplarının sıralama esasları, yapısı ve özellikleri anlatılır. Kelime grupları “*belirtme grupları*” ana başlığı altında incelenir ve şu gruplardan söz edilir:

1.İsim Tamlaması ve İyelik Grubu, 2. Sıfat Tamlaması, 3. Birleşik İsim Grubu, 4.Tekrar Grubu, 5. Aitlik Grubu, 6. Edat Grubu, 7. Unvan Grubu, 8. Birleşik Fiil Grubu, 9. İsim-fiil Grubu, 10. Sıfat-fiil Grubu, 11. Zarf-fiil Grubu, 12. Sayı Grubu, 13. Ünlem Grubu, 14. Bağlama Grubu, 15. Kısaltma Grupları(yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, isnat grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, ilgi grubu, eşitlik grubu, kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları.) (Özkan – Sevinçli, 2013: 13-15)

“*Örneklerle Türkçe Söz Dizimi*” adlı eserinde Rasim Şimşek, kelime gruplarını “*belirtme öbekleri*” başlığı altında inceler. Şimşek, kelime grubunu “*Sözcüklerin ikinci tür öbeklenmesi, kavramlar arası ilişkilere dayanır. Burada adsoylu sözcükler, bir yüklem olmaksızın, doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki içine girerler. Sözcüklerin bu tür ilişkisinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar doğar. Yargısız anlatımlar, sözdiziminin alt birimini oluşturur*” şeklinde açıklamıştır. Eserde incelenen kelime grupları şöyle sıralanır:

- 1. İyelik Öbekleri (Ad Takımı: Belirtili Ad Takımı, Belirtisiz Ad Takımı, Adıl Takımı)*
- 2. Niteleme Öbekleri (Ön Ad Takımı, Sayı Öbeği, San Öbeği, Belirteç Öbeği)*
- 3. Çekim Öbekleri (Ad Öbekleri: Yönelmeli, Kalmalı, Çıkmalı, Belirtmeli, Katılmı, İyelikli Ad Öbeği; Eylem Öbekleri, İlgeç Öbekleri)*
- 4. İkileme*
- 5. Bağlaç Öbeği (Ulama Bağlaç Öbekleri, Ayırtlama Bağlaç Öbekleri)*

6. *Ünlem Öbeği* (Şimşek, 1987: 321)

Tahir Nejat Gencan, “*Dilbilgisi*” adlı eserinde kelime gruplarından ayrıca bir bölüm olarak bahsetmemektedir. “*Yan önermelerin görevleri*” başlığı altında; fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarından ve birleşik eylemlerden söz eder. Bunun dışında kalan kelime gruplarına değinmez. (Gencan, 1979)

Halil Açıkgöz ve Muhammet Yelten tarafından hazırlanan “*Kelime Grupları*” adlı eserde kelime grupları ile ilgili şöyle denmiştir: “*Türkçenin genel yapısı ve işleyişi içinde kelime gruplarının yeri kelime ile cümle arasındadır. Bu sebeple dilimizdeki kelime grupları, kelimedenden daha geniş cümleden daha küçük bir gramer birliği durumundadırlar.*” Bu eserde kelime grupları şöyle sınıflandırılmıştır:

A. *Fiil görevli gruplar*

- *Birleşik fiil*

B. *İsim görevli gruplar*

B.1. *Tam İsim Görevli Gruplar (Tekrarlar, Sıfat Tamlaması, Sayı Grubu, Unvan Grubu, Ünlem ve Hitap Grubu, İyelik Grubu ve İsim Tamlaması, Genitif Grubu, Aitlik Grubu, Akuzatif Grubu, Datif Grubu, Lokatif Grubu, Ablatif Grubu, İsnat Grubu, Edat Grubu)*

B.2. *Cümle Yapısına Yakın Olanlar (Mastar Grubu, Partisip Grubu, Gerundium Grubu, Asıl Kısaltma Grupları, Bağlama Grubu)* (Açıkgöz – Yelten, 2005: 11-12)

Sezai Güneş, “*Türk Dili Bilgisi*” adlı eserinde, “*Birden fazla kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan, kendi içinde - yapı ve anlam yönünden- bir bütünlük taşıyan ve bir cümlenin kuruluşunda bir bütün olarak görev alan gramer unsurlarına kelime grubu denir*” diyerek kelime gruplarını tarif ettikten sonra kelime gruplarının özelliklerinden söz eder. Kelime gruplarının çeşitlerini şöyle sıralar:

1. *İyelik Grupları*, 2. *İsim Tamlamaları*, 3. *Sıfat Tamlaması*, 4. *Aitlik Grubu*, 5. *Unvan Grubu*, 6. *İsnat Grubu*, 7. *Sayı Grubu*, 8. *Ünlem Grubu*, 9. *Tekrar Grupları*, 10. *Bağlama Grubu*, 11. *Kısaltma Grupları (İlgi Grubu, Yönelme Grubu, Bulunma Grubu, Ayrılma Grubu)*, 12. *Edat Grubu*, 13. *Fiilimsi*

Grupları 8 İsim-fiil Grubu, Sıfat-fiil Grubu, Zarf-fiil Grubu) (Güneş, 1996: 329)

Tahsin Banguoğlu, “*Türkçenin Grameri*” adlı eserinde kelime gruplarına “*Sözdizimi*” ana bölümünün “*Belirtme Öbekleri*” alt bölümünde yer vermiştir. “*Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler. Kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Bunlara kelime öbeği diyoruz.*” diyerek tanımlamış ve “*Yapılarına göre sekiz türlü belirtme ölçeği ayırt ederiz.*” ifadesiyle bunları şu şekilde sıralamıştır:

1. *Ad Takımları*, 2. *Sıfat Takımları*, 3. *Zarf Öbekleri*, 4. *Takı Öbekleri*, 5. *Çekim Öbekleri* (a. *İsim Öbekleri*, b. *Fiil Öbekleri*), 6. *Bağlam Öbekleri*, 7. *Yanaşma Takımları* (a. *San Öbekleri*, b. *Ayırma ve Soyadı Öbekleri*, c. *Künye ve Mahlas*), 8. *Katma Öbekleri* (a. *Ünlem Öbekleri*, b. *Saplama Öbekleri*) (Banguoğlu, 2007: 496-498)

“*Türkçe Dilbilgisi*” adlı eserinde M. Kaya Bilgegil kelime gruplarını “*Belirtme Grupları*” olarak adlandırmış ve “*Birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelimeymiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözlere belirtme (tayin) grupları diyoruz*” ifadesi ile tanımlamıştır. Araştırmacı, kelime gruplarını şu başlıklar altında incelemiştir: 1. *İsim Tamlaması*, 2. *Sıfat Tamlaması*, 3. *Bağlaç Grupları*, 4. *Zarf Grupları*, 5. *İsim Grupları*, 6. *İkizlemeler*, 7. *Edat Grupları*, 8. *Unvan grupları* (Bilgegil, 1984: 115-163)

Mahzar Kükey, “*Türkçenin Söz dizimi*” adlı eserinde kelime gruplarını “*Sözcük Öbekleri*” başlığı altında incelemiş ve “*birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi is gören; tümceden küçük, sözcükten büyük anlamlı, geniş dil birliğine sözcük öbeği adı verilir*” şeklinde tanımlamıştır. Eserde kelime grupları şu başlıklar altında incelenmiştir:

1. *İkizlemeler*, 2. *Bağlam Öbeği*, 3. *İyelik Öbeği*, 4. *Ad Tamlaması*, 5. *Sıfat Tamlaması*, 6. *İlgeç Öbeği*, 7. *Ünlem Öbeği*, 8. *Unvan Öbeği*, 9. *Sayı Öbeği*, 10. *Yükleme Öbeği*, *-i’li Sözcük Öbeği* (*Akkuzatif Öbeği*), *-e’li Sözcük Öbeği*

(Datif Öbeği) -de'li Sözcük Öbeği (Logatif Öbeği), -den'li Sözcük Öbeği (Ablatif Öbeği), 11. Belirteç Öbeği (Kükey, 1975: 88-113)

Hazma Zülfikar, “Türk dili ve Kompozisyon Bilgileri” isimli kitapta cümleyi “*bir yargı bildiren kelime veya kelime grubudur*” şeklinde tanımlar ve kelime gruplarını 1. İkilemeler, 2. Birleşik Kelimeler, 3. Deyimler, 4. Tamlamalar olarak gruplandırır. (Zülfikar, 2009)

Verilen örnekler incelendiğinde kelime gruplarının çeşitleri, miktarları ve adlandırılmaları ile ilgili farklılıklar anlaşılacaktır. Biz bu çalışmamızda bütün bu farklı görüşleri değerlendirmek suretiyle kelime gruplarını çeşitlendirmeye ve adlandırmaya çalışacağız.

1. İYELİK GRUBU VE İSİM TAMLAMASI

1.1. İyelik Grubu

İki isim ya da isim yerine geçen dil birliğinin iyelik sistemi içinde oluşturdukları kelime grubu şeklinde tarif edebileceğimiz iyelik gruplarını şu şekilde formüle edebiliriz:

İsim(zamir) unsuru (+ilgi hali eki) + isim unsuru (+iyelik eki) =iyelik grubu

Sen + in göz + ün = iyelik grubu

Yukarıdaki formülden de anlaşılacağı gibi iyelik grubunda ikisi de isim olan iki unsur bir araya gelir. Bu unsurlardan ilgi hali ekini alan ilkini tamlayan öge, ikincisini yani iyelik eki alan isim unsurunu da tamlanan öge olarak adlandırabiliriz.

İyelik grubunun iyelik eklerine bağlı olarak birbirinden farklı altı biçimi vardır.

Benim gözüm	Bizim gözümüz
Senin gözün	Sizin gözünüz
Onun gözü	Onların gözleri

İyelik grubunun ilk ögesini oluşturan zamirler genellikle düşme eğilimindedirler. Bunu ikinci ögenin yani tamlayanın aldığı iyelik ekine bağlamak yanlış olmaz. İkinci ögenin aldığı iyelik eki, kişinin ortaya çıkmasını sağladığından birinci öge çoğu kez düşer. Ancak bu ögenin iyelik grubu içinde söylenmemiş olması bizim zihnimizdeki işlevini yok etmez.

“İyelik kavramının belirtme fonksiyonuyla kullanıldığı bir takım kelimeler de vardır. Belirtilen ismin genitif(ilgi)halli birinci sıradan ismi alması bu durumlarda şart değildir.

<i>Akşamlar – ı</i>	<i>iyi – si</i>
<i>Başka – sı</i>	<i>kendi – si</i>

<i>Bazılar – ı</i>	<i>kim – i</i>
<i>Bazı – sı</i>	<i>ora – sı</i>
<i>Beri – si</i>	<i>önem – i</i>
<i>Böyle- si</i>	<i>süre – si</i>
<i>Bura-sı</i>	<i>şura- sı</i>
<i>Doğru – su</i>	<i>üzeri – si</i>
<i>Elli – si</i>	<i>yazlar – ı</i>
<i>Geri –si</i>	<i>zaman – ı</i>
<i>Gündüzler – i</i>	<i>ileri – si” (Açıkgöz –Yelten, 2005: 46)</i>

1.2.İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarını en genel haliyle; tamlayan ve tamlanan unsurların her ikisinin de isim olduğu iyelik grubudur diye tarif edebiliriz. İsim tamlamalarının aslında birer iyelik grubu olduğunu Muharrem Ergin şöyle açıklar:

“ İyelik grubunun iyelik eklerine bağlı olarak altı şekli vardır. Bu altı şeklin dördünde, teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda tamlayan unsur daima şahıs zamiri olur. Onun için bu dört şekil, tamlayan unsur bakımından değişmez ve daima birinci ve ikinci şahısların iyeliğini ifade eder. Teklik ve çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinin yaptığı iyelik grubunun tamlayan unsuru ise şahıs zamiri olabileceği gibi başka bir isim veya isim grubu da olabilir. Yani üçüncü şahıslarda yalnız üçüncü şahsın değil, her nesnenin iyeliğini ifade edebilir. İyelik grubunun altı şekli şudur (mesela kalem kelimesini ele alalım) :

Benim kalemim

Senin kalemin

Onun kalemi

Bizim kalemimiz

Sizin kaleminiz

Onların kalemleri

İşte bu altı şeklin birinci ve ikinci şahıslarında yalnız tamlanan unsur değişik olabilir; yani kalem yerine bir isim geçebilir. Tamlayan unsur ise, birinci ve ikinci şahıslar daima tek olduğu için, hep aynı kalır; yani hep şahıs zamiri olur. Fakat üçüncü şahıslarda tamlanan unsur gibi tamlayan unsur da sonsuz değişebilir. Çünkü üçüncü şahıs tek olmayıp birinci ve ikinci şahıslar dışındaki her şahıs ve her şeydir. Bütün nesnelere üçüncü şahsın şümulü içine girer. Zaten üçüncü şahıs zamiri olan “o” da aslında işaret zamiri olup işaret suretiyle bütün nesnelere temsil eder. O bütün nesnelere yerine, bütün nesnelere onun yerine geçebilir. Onun içindir ki iyelik grubunun üçüncü şahıslarında tamlayan unsur şahıs zamiri olabileceği gibi herhangi bir isim de olabilir: çocuğun kalemi, ağacın gölgesi misallerinde olduğu gibi.

İşte iyelik grubunun her iki unsuru isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir.” (Ergin, 2004: 381-382)

İsim tamlamaları da tamlayan ve tamlanan olarak adlandırabileceğimiz iki öğeden meydana gelir. Bu öğelerden ikincisini oluşturan tamlanan her zaman iyelik ekini taşır. Ancak ilk unsur, yani tamlayan, ekli ya da eksiz olabilir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin hazırladığı “ *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*” adlı eserde tamlayan unsurun ekli ve eksiz olduğu durumlarla ilgili olarak şu belirleme dikkat çekicidir:

“ Tamlayan öge ekli ve eksi olduğu zaman arada iki önemli fark belirir.

Belirlilik – Belirsizlik

Geçicilik – Daimilik

Tamlayan öge belliyse ilgi hali ekini alır. Bu ögenin tamlanana bağlanması geçicidir. Ek almayan tamlayan ise belirsizdir, geneldir; ancak tamlanana bağlılığı daha kuvvetlidir.” (Özkan – Sevinçli, 2013: 20)

İsim tamlamalarını tamlayan ögenin ek alıp almaması durumuna göre “belirtili isim tamlaması” ve “belirtisiz isim tamlaması” olarak sınıflamak mümkündür. İki gruba ayırarak inceleyeceğimiz isim tamlamaları cümlede isim, sıfat ve zarf görevlerinde bulunabilirler.

1.2.1.Belirtili İsim Tamlamaları

İsim unsuru(+ilgi hali eki) + isim unsuru(+iyelik eki) = belirtili isim tamlaması

Bu tür tamlamalarda tamlayan ilgi hali ekini tamlanan ise iyelik ekini alır.

Belirtili isim tamlamalarının özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Belirtili isim tamlamasında tamlayan unsur ile tamlanan unsur kimi zaman yer değiştirebilir. Bu durum daha çok şiirde karşımıza çıkar.
- Belirtili isim tamlamasında tamlayan veya tamlanan öge birden fazla olabilir.
- Belirtili isim tamlamasında tamlayan unsur ile tamlanan unsur arasına başka sözcükler girebilir.
- Pek çok kaynakta “zincirleme isim tamlaması” olarak verilen yapı, belirtili isim tamlamasının tamlayan unsurunun da isim tamlaması olmasından başka bir şey değildir.
- Belirtili isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan unsurlar kendi içlerinde başka kelime grupları oluşturabilir.
- Tamlanan unsuru sıfat-fiil veya sıfat-fiil grubu olan bir isim tamlamasının tamlayan unsuru genellikle ilgi hali eki taşır. (Karahan, 2011: 46)
- Belirtili isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan unsurlar vurguyu aynı derecede taşırlar.
- Bazı belirtili isim tamlamaları kalıplaşmaya uğrar. Bu kalıplaşma biçimi semantik kategoriye girer.

(elinin körü, Allah’ın günü , malın gözü , devenin nalı, kaçın kurası, armudun iyisi, körün taşı, sözün kıyası.) (Açıkgöz- Yelten, 2005: 52)

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız belirtili isim tamlamasının metnimizden seçilen örnekleri aşağıda verilmiştir.

Örnekler:

Yolun ucundan adeta iki kat geliyordu. (s. 204)

Macide, onlar konuşurken bir köşede, elinde yün işi, dudaklarında tebessümün balı, onları dinler, latifelere güler, hiddetlerden ürkerdi. (s. 205)

Benim **şartların değişmesi** dediğim de budur. (s.205)

Büyük havuç yiyicisi, **mahrumiyetlerin intikamını** şimdi insanlıktan alıyordu. (s.92)

Bir itiliş, haydi **ölümün ucundayız**; her şey bitti. (s.74)

Kendi kendine bir masal uydurmuştu; ona inanıyor, **hayatın efendisi** olmak istiyordu. (s.74)

Hakikatte bunlar hep o **varlık vehminin çocuklarıydı**. (s. 75)

Nuran'ın halasının kızı lafı değiştirmek istedi. (s.76)

O söyledikçe **İclal'in her zamanki tebessümü** dudaklarına geldi. (s. 78)

Sonunda evlenseler bile, bu yeni yuvayı kurmak için **Adile Hanım'ın gayreti, yardımı** istenmeliydi. (s. 90)

Hanın merdiveni dışarıdandı ve **odanın pencereleri** sonbaharda öte beri kurutulan yere açılıyordu. (s. 27)

Birçok modayı eskitmiş, **nazariyelerin doğduğunu** görmüş, **sanat münakaşalarının harman yangını parlamasına** katılmıştı. (s. 44)

Suat **birinci selamın ortasına** doğru gelmişti. (s.292)

Getirdiklerini sadece teknik dikkat veya düşüncelerde harcamazsak, **musikinin bizdeki ameliyeleri** daima enfüsi kalır. (s.294)

Fakat niçin **Nuran'ın sesi** bu kadar uzaktan geliyordu. (s.298)

Bu budala sineğin ve bedava eğlence düşkününün yakasını bir türlü bırakmayan elini adeta zorla iterek uzaklaştı. (s. 332)

*Galiba **Suat Bey'in metresi** olacak! (s. 333)*

*Mümtaz **hariçten gelen tesirlerin altında** bütün konuştuklarını yeni baştan hatırlar, **genç kadının her sözünde her jestinde** ihanet delilleri arardı. (s. 333)*

*Mümtaz, **dükkanların bu kömür ve sis kokusu içinde daha değişik görünen aydınlık vitrinlerine** baka baka caddede yürüdü. (s. 333)*

*Ve birdenbire **Mustafa Çavuş'un türküsü** sokağı kapladı. (s. 335)*

*Eviç, elden çıkmış vatan parçalarından topladığı hava ile hala hayalinde konuşuyor, **Nuran'ın güzelliklerini, insan talihinin acılıklarını, eski Tuna boyu ayan konaklarının unutulmuş şehirlerin hatırasından** ona sunuyordu : “Eviç, **Rumeli'nin hüseynisidir.**” diye düşündü. (s. 336)*

*Alkol **bazılarının yüzünü** bir sünger gibi silmişti. (s. 336)*

*Mümtaz, **elleriyle durmadan tempo tutan gencin yüzüne** baktı. (s. 338)*

1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları

İsim unsuru + isim unsuru (+iyelik eki) = belirtisiz isim tamlaması

Bu tür tamlamalarda tamlayan unsur eksizdir, tamlanan ise iyelik eki almıştır.

Belirtisiz isim tamlamalarının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan öge bir kelime ya da kelime grubu olabilir. Ayrıca belirtisiz isim tamlaması bir başka tamlamanın unsuru olarak da karşımıza çıkabilir.
- Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsur arasına başka bir unsur girmemelidir.
- Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan arasında kalıcı bir ilişki vardır. Bu ilişki sebebiyle birleşik kelimelerin pek çoğu karşımıza belirtisiz isim tamlaması yapısında çıkar. (Rumeli, ipek böceği, badem yağı, kol böreği)
- Bilhassa onomastik adlandırmalarda belirtisiz isim tamlamasının iyelik ekinin düşürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu tür kullanışların Türk dili kaidelerine aykırı olduğu unutulmamalıdır.

Edirnekapı-sı yerine **Edirnekapı**; **Kadıköy-ü** yerine **Kadıköy** denmesi gibi.

Son zamanlarda yabancı dil mantığının özentisi ile yapılan onomastik adlandırmalar da görülüyor.

Simit Cafe, Dünya İnternet, Yeşim Market, Fuzuli Sokak vb.

Eski Türkçe devresindeki **Tabgaç bodun, Ötüken yış, Türük bodun** vb. iyeliksiz adlandırmaların da aynı kategoriye dahil edilmesi mümkün değildir. Orada başka yapılanmalar söz konusudur. Türk dilinde isim tamlaması kuruluşunda iyelik eki şeklen daima bulunur. (Açıkgöz –Yelten, 2005: 50-51)

- Bazı belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan -II eki aldığı tamlananın iyelik eki düşer.

asker şapkası – asker şapkalı

- Bir belirtisiz isim tamlaması, başka bir isim tamlamasının tamlananı olduğunda, kendi iyelik ekini değil tamlananı olduğu tamlamanın iyelik ekini taşır.

yatak örtüsü – benim yatak örtüm

- Belirtisiz isim tamlamalarında vurgulu öge tamlayandır.

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız belirtisiz isim tamlamasının metnimizden seçilen örnekleri aşağıda verilmiştir.

Doktorun ağzından zatürree kelimesini duyduğu andan itibaren, garip bir teheyyüc içinde yaşıyordu. (s.25)

Boğaz vapuruna epeyce vakit vardı. (s. 121)

Sonra kendi hediyesi, onun aldığı şeyler, hepsi elinde ve o yanında, Boğaz iskelesine doğru yürüdüler. (s.121)

Üsküdar açıkları, lodoslu akşamın suda kurulmuş malikanesi olmağa başlamıştı. (s. 120)

Üstlerine yaprak yaprak dökülen bu aydınlığın altında, bahar kokuları, çeşme ve kurbağa sesleri içinde birbirinden ayrıldılar. (s. 128)

Henüz yelken mevsimi değildi. (s.129)

Boğaz baharının o sert rüzgârında kır çiçeklerinin otların arasında geziniyordu. (s. 129)

Nuran deniz işlerini daha yakından biliyor gibi, onun fikrini tamamladı. (s. 131)

Dört tarafımızı saran mengene dişleri, ne bileyim. (s. 135)

Sanki güneş parçalarıyla dolu, berrak, davudiye yakın bir sesi vardı. (s.153)

Nuran'ın bu musiki zevkinde aşığından farkı, belki de kadın insiyakının geniş erkek sesine, onun yaradılışa yakın hüüzün ve kederine olan uzvi bağlılığıyla gazeli sevmesiydi. (s. 160)

Yazı sanatımızın bir bakıma bozulması demek olan bu realizmin üstüne Mümtaz sonraları çok düşündü. (s. 165)

Bununla beraber Teyfik Bey oğlunun ilaç merakından fazla şikayetçi değildi. (s. 168)

Genç kadının Mümtaz'a karşı olan sevgisinde annelik hissi, aşk, hayranlık ve biraz da minnet vardı. (s. 196)

İstanbul'un bu semtleri bu ağustos gününde, pislikten, tozdan, sıcaktan bitaptı. (s. 201)

Yanmış zeytinyağ kokusu, Rumca şarkı, garson bağırışları, havada uçar gibi hazır tebessümler, alkol ve cigara dumanının içinde bir köşeye büzüldü. (s. 336)

Muhakkak garson insan sarrafiydi. (s. 336)

Tıpkı köşkün sofrasında olduğu gibi Platon'u koltuğun altında Republika'sı ile, gurbet yollarında gördü. (s. 339)

Nuran'ın yüzü cigara dumanı, alkol kokusu, yapışkan seslerle dolu meyhanenin havasında sanki kendi düşüncesinden, bir an için olsa dahi, bu kadar mahzun bir şekilde ayrılmağa razı değilmiş gibi, karşısına çıktı. (s. 339)

2. SIFAT TAMLAMASI

Sıfat unsuru + isim unsuru =sıfat tamlaması

Bir sıfatın bir ismi nitelemesi veya belirtmesiyle ortaya çıkan sıfat tamlaması ile ilgili tanımlamalar şu şekildedir:

“Somut soyut adları ve kavramları çeşitli yönleriyle nitelemek veya belirtmek maksadıyla ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturduğu söz grubu.” (Korkmaz, 20100: 190)

“Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.”
(Karahana, 2011: 48)

“Bir adın önüne gelerek onun karşıladığı varlığı niteleyen ya da belirten sözcüğe önad denir. İşte bu önadla bunun ilgilendiği adın oluşturduğu niteleme öbeğine önad takımı adı verilir.” (Şimşek, 1987: 346)

“ Bir sıfat ile bir ismin birleşerek meydana getirdiği kelime gruplarına sıfat tamlaması denir.” (Güneş, 1996: 346)

Bu tanımlamalar incelendiğinde bu kelime grubunda isim ve sıfat unsurunun birlikteliği ile aralarındaki ilişkinin niteleme ve belirtme üzerine kurulu olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Sıfat ve ismin niteleme ve belirtme ilişkisi ile oluşturdukları bu grubun bir araya gelmesinde herhangi bir ekin yardımı yoktur. Bu birleşme eksiz gerçekleşir.

Sıfat tamlamalarında isim asıl, sıfat ise yardımcı unsur olma özelliğindedir. Sıfat tamlayandır ve başta bulunur. İsim ise tamlanandır ve sonda bulunur.

Sıfat tamlamalarını en belirgin özellikleri için şunları söyleyebiliriz:

- Bir sıfat tamlamasının oluşumunda birden fazla sıfat tarafından nitelenen ya da belirtilen bir isim olabileceği gibi, bir sıfatın birden fazla ismi nitelediği veya belirttiği de olur.
- Sıfat tamlamalarında tamlayan da tamlanan da bir kelime grubu olabilir.
- Bir sıfat tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı başka bir sıfat tamlaması olabilir.
- Bir sıfat tamlamasında tamlayanla tamlanan yer değiştirebilir. Bu durum daha çok şiirde karşımıza çıkar.
- Bazı birleşik kelimelerin kendi içinde sıfat tamlaması kuruluşunu örnekledikleri görülebilir.
sivrisinek, karaciğer vb.
- Sıfat tamlamaları cümlede isim, sıfat ve zarf görevlerinde bulunabilir.
- Sıfat tamlaması özelliği taşıyan kelime gruplarında vurgu sıfat unsurunun üzerindedir.

Pek çok kaynakta nesnenin hammaddesini, neden yapıldığını, bildiren yapıların hangi tür tamlama olduğu ile ilgili fikirler öne sürülmüştür. Bu yapıların sıfat tamlaması olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki görüşler ağırlıktadır. Ancak akademik çevreler tarafından sıfat tamlaması olarak kabul gören bu yapının ilk ve ortaöğretim için hazırlanan birçok kaynakta isim tamlaması olarak verilmesi şaşırtıcıdır. Bu konuda Leyla Karahan “ Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde şöyle bir açıklama yapar:

“ Nesnenin neden yapıldığını belirten ‘demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer’ gibi tamlamalar, isim tamlaması değil sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları “demirden kapı, demirden yapılmış kapı, cam bardak, camdan yapılmış bardak” şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz.” (Karahan, 2011: 52)

Özellikleriyle tanıtmaya çalıştığımız sıfat tamlamaları ile ilgili metnimizden seçilmiş örnekleri şöyle sıralayalım:

İhtiyar ve zengin İsveçli tek başına gelmemişti. (s.106)

İsveçli zengin, bu anlaşmayı, bilgin sefkati, fedakar dostluğu yavaş yavaş derisinde duymağa başlamıştı. (s. 108)

Kadın **büyük bir hata** yaptığını anladı. (s.108)

Ben **dünkü tesadüfe** şahit oldum, dedi. (s. 116)

Kızkulesi 'nden Marmara açıklarına kadar denizin altına, su tabakalarının arasına yer yer, **iyi dövülmüş bir yığın mücevher parıltısından geçirilmiş bakır levhalar** döşenmişti. (s.120)

Macide ise, **kadın sefkatine ve güzelliğın terbiyesine en muhtaç olduğu zamanda** onun hayatına girmişti. (s.25)

Bu kızılık evin bulunduğu taraftan geliyordu. (s.26)

İkinci geceyi, bozkırı adeta tek başına bekleyen, beyaz, kireç sıvalı, geniş bir handa geçirmişlerdi. (s.27)

Vücudunun alt kısmı, afyon tarlalarında çalışan kadınların kullandığı cinsten bir pestamalla örtülü idi. (s.28)

Hanın önünde oturan erkekler hep havadis soruyorlardı. (s. 28)

Arılar, sinekler, küçük sokak kedileri, oturdukları evin önünü benimseyen köpek, her tarafa dağılmış güvercinler, herkes ve her şey bu musikiden, bu davetten sarhoştı. (s.39)

Emin Bey hep beraber geçtikleri tecrübenin ardından gibi İhsan'a tebessüm etti, sonra Tevfik Bey'e tatlı bir gülümseme ile neyini tekrar ağzına götürdü. (s. 289)

Selim'in babasından naklettiği hikayeleri kimse dinlemezdi. (s. 302)

Sokrat, akıllı aşık ihtiraslı aşıktan iyidir diyor. (s. 312)

Birdenbire küçük bir teferruatı hatırladı. (s. 333)

Nuran, bir gün beraber çıkarlarken, "Mavi boyunbağını niye takmıyorsun?" diye sormuş ve Suat'ın üç gün evvel boynunda gördüğü bir boyunbağını tarif etmişti. (s. 333)

Sanki kafasının bir tarafında çok zalim, akla gelmedik işkencelerden hoşlanan bir sihirbaz vardı. (s. 334)

Bir duvara asılmış gevşek bir buz parçası gibi görünmez zerreler haline giriyorlardı. (s. 337)

Sesi eksilmiş ve küflü bir hamura benziyordu. (s. 337)

Mümkün merteye bu hakikatler ocağından uzak kalmağa çalışır gibi bir hali vardı. (s. 338)

Genç bir kadınla, üç erkek içeriye girdi, yanındaki masaya oturdular. (s. 339)

3. SIFAT-FİİL GRUBU (PARTİSİP GRUBU)

Tamlayıcı unsur + sıfat-fiil = sıfat-fiil grubu

Sıfat-fiil grubunu yapısına geçmeden evvel, sıfat-fiili ve sıfat-fiil yapımında kullanılan ekleri kısaca hatırlayalım.

Bir fiile eklenerek onu isimleştiren ve cümlede sıfat göreviyle kullanılmasını sağlayan ekler sıfat-fiil ekleri diyoruz. Bu ekler, “-an/-en, -ası/-esi, -maz/-mez, -r/-ar, -dık/-dik/-duk/-dük, -acak/-ecek, -mış/-miş” olarak sıralanabilir. Bu ekleri alan fiiller geçici hareket isimleri oluştururlar ve genellikle kendilerinden sonraki ismi nitelerler. Bu sıfat-fiiller kendilerine bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılarla beraber sıfat-fiil grubunu meydana getirirler.

Bu yapı cümleye benzer ancak bir yargı bildiremez. Bu yapı içerisinde sıfat-fiil unsuru genellikle sondadır. Kimi istisnai durumlarda ve özellikle şiirlerde sıfat fiilin grubun sonunda olmadığı da gözlemlenebilir. Bu grup cümle içinde isim, sıfat ve zarf görevinde bulunabilir.

Sıfat-fiil yapısında oluşturulmuş birleşik isimler de vardır. (vatansever, bilgisayar, cankurtaran, kardelen, yardım sever vb.)

Sıfat-fiil grubunda vurgu sıfat-fiilden önceki kısımdadır.

Özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız sıfat-fiil gruplarının metnimizden seçilen örnekleri şunlardır:

*Aklın serhaddinde **hiçbir aydınlığın gölgelemediği** yerde kendi içinden aydınlık, **pırl pırl tutuşan** büyük su nergisiyim. (s. 75)*

***Azap meleklerini ağlatacak** bir şefkatle onun hal ve hatırını sordu. (s.92)*

Fatma'yı deminden beri daldığı içlenmelerden, unutulmanın acılarından, en keskin harekete geçirmek için bu kadarı kâfiydi. (s.92)

Dostoyevski, içinde bulunduğumuz çıkmazı en iyi gören adamdır. (s.102)

Yaşar eliyle vaktinden evvel ağarmış saçlarını düzeltti, gözlüğünü parlattı. (s.112)

Bugüne getirdikleri kolaylığı yarın çıkaracakları imkânsızlıklarla bize ödetebilirler. (s.268)

Hiç kimse aydınlığı, onun hiçbir realiteye sığmayan duruluğunu Macide kadar tanıyamazdı.(s. 261)

Yahıların inik perdelerinden, lüfer geceleri kendilerini o kadar habersiz avlayan neşeli ışıklardan çok farklı, daha dolgun ve mahzun ışıklar sızıyor, yol fenerleri daha buğulu yanıyor, bahçeler, korular yaprak ve renklerini kapatmış büyük çiçekler gibi bir ismin, bir hatırlayışın etrafında çöreklenmiş gölgeler halinde uzanıyordu. (s.250)

İçinde çok mühim, son derece mühim bir şeyi bekleyen bir insanın hali vardı. (s.244)

Konuştukça, İhsan'la sabahlara kadar yaptıkları münakaşaları düşündü. (s. 205)

Mümtaz sevdiği kadının geniş omuzlarını, başa narin bir çiçek edası veren boynunu, güneşten kısılmış, sade bir ışık çizgisi haline girmiş gözlerini olduğu gibi görüyordu. (s. 53)

Düşüncesi tekrar şehrin çukur ve havasız yerlerinde, bulaşık suları akan sokaklardaki kerpiç evlerde dolaştı. (s. 369)

Bir sürfenin böcek haline, böceğin kelebek haline girdiği anlarda, bu oluşları benimsemiş, onların nabzı olmuş, onları içinden idare eden zaman yok mu? (s.382)

İhsan eliyle her manaya gelebilecek bir işaret yaptı. (s.382)

Ve ay hepsinin ortasında bozulmağa başlayan bir meyvenin çekirdeği gibi, olgunluğunun son anlarını yaşayan bu ihtişamı kendi etrafında topluyordu. (s. 200)

4. İSİM-FİİL GRUBU (İNFINİTİF GRUBU)

Tamlayıcı öge + isim-fiil = isim-fiil grubu

İsim-fiil gruplarının yapıları da tıpkı sıfat-fiil gruplarında olduğu gibi, cümle yapısına yakındır.

Bu grup “-mak/-mek, -ma/-me, -ış/-iş” eklerinin fiile eklenmesiyle oluşturulmuş bir hareket ismi ve bu hareket ismine bağlı tamlayıcı ya da tamlayıcılardan meydana gelir.

Anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf öğeleri ile tamamlanan isim fiillerle oluşturulmuş bir isim-fiil grubu, cümle kuruluşunu andırır fakat, yargı bildirmez. Bu grupta da isim-fiil unsuru genellikle sonda bulunur. Ancak kimi zaman özellikle şiir dilinde unsurlar yer değiştirebilir. Cümlede isim görevinde olan isim-fiil gruplarında vurgu, isim-fiilden önceki tamlayıcı unsur üzerindedir.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız isim-fiil gruplarıyla ilgili metnimizden seçilen örnekleri sıralayalım:

Birkaç ay evvel sevdiği kadın yaşama iradesini tek başına kullanmak istemiş, ondan ayrılmıştı. (s. 60)

Mümtaz yüzünün kızardığını göstermemek için başını eğdi. (s. 132)

Bir kadını olmak, bir kadın tarafından sevilme o kadar tabii bir şeydi. (s.144)

Mümtaz, zevkimizin bu son ve karışık rönesansının bu kadar gizli kalmasına şaşırıyordu. (s.164)

Zavallı dedelerimiz, musikişinaslarımız, şairlerimiz, adı bize kadar gelen herkes **hayatımızı süslememizi** o kadar iştihakla bekliyorlar ki...en umulmadık yerde karşımıza çıkıyorlar. (s. 187)

Onun için **bütün etrafında ve kendi mazisinde Nuran'ı aramak, her şeyde ondan bir tat bulmak, onu asırların boyunca efsanede, dinde, sanatta, az çok ayrı cehrelerle; fakat daima kendisi olarak karşısında görmek,** yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan bir büyü idi. (s. 191)

Nuran uçmak, **kendi hızı içinde tavanı delmek, göklere yükselmek** istiyordu. (s.291)

Bilhassa **insana itimat etmeleriyle** güzeldiler. (s. 48)

İnsanoğlu böyleydi; **kendine emniyet edilme**sinden hoşlanırdı. (s. 48)

İhtiyar adamın Boğaz'da lüfer avını sevmesinin, aşkın insan hayatındaki yerini bilmesinin Nuran 'la Mümtaz 'a büyük yardımı oldu. (s.212)

5. ZARF-FİİL GRUBU (GERUNDIUM GRUBU)

Tamlayıcı öge + zarf-fiil = zarf-fiil grubu

Zarf-fiil eki (-a/-e, -ıp/-ip/-up/-üp, -arak/-erek, -araktan/-erekten, -ınca/ince/-unca/-ünce, -alı/-eli, -alından/-elinden, -madan/-meden, -ken, -dıkça/-dikçe/-dukça/-dükçe, -maksızın/-meksizin, -dığından/-diğinden/-duğundan/-dügünden, -anda/-ende) getirilerek isimleştirilmiş bir fiil ile bunu tamamlayan unsur ya da unsurlardan oluşan kelime grubudur.

Cümle yapısına yakın özellik gösteren zarf-fiil gruplarında zarf-fiilin anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf öğeleri ile tamamlanır. Zarf-fiil grubu cümle yapısına yakınsa da yargı bildirme özelliğine sahip değildir. Zarf-fiil genellikle grubun

sonundadır ancak bu bazen özellikle de şiir dilinde yer değiştirebilir. Tamamlayıcı unsurlar yardımcı, zarf-fiil ise temel öğedir.

Hal eki alan sıfat-fiiller zarf-fiile dönüşür. (annem geldiğinde, seni sevdiğim vb.) Bunların oluşturduğu kelime grupları cümlede zarf-fiil grubu olarak değerlendirilmelidir.

Cümlede zarf göreviyle kullanılan zarf-fiil gruplarında vurgu, zarf-fiilden önceki unsurdadır.

Özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız zarf-fiil gruplarının metnimizden seçilen örnekleri şunlardır:

*Bir kahveci çırağı, **elindeki tepsiyi alabildiğine sallayarak** ve **mahsus uçsunlar diye ortalarından geçerek** yürüdü. (s.49)*

*Sicimi çözdü, **kitabı silerek** ona uzattı. (s.52)*

***Basını çevirip** bakmıştı. (s.85)*

***Vapur Ada'ya yaklaşıncaya**, genç adamdaki bu iyimserliğe hafif bir acı katıldı. (s.93)*

*Mümtaz **onlardan ayrılır ayrılmaz**, acele ettiğine pişman oldu. (s.93)*

*Adile kocasının birdenbire ekşiyen yüzüne **hiç sevincini gizlemeden** baktı. (s.110)*

***Onu düşünürken** Mümtaz, benim çocukluğumun bir kısmı bir bahar dalı altında geçti, derdi. (s. 25)*

*Mümtaz **bunları söylerken** insanlardan çok şey istediğini biliyordu. (s. 48)*

*Fakat hasta **ellerini ellerine alınca** gözlerini kapatmıştı; konuşmak istemiyordu. (s. 382)*

*Bir adam, **kolundan tutarak**, bir otomobilin hemen hemen altından onu çekti. (335)*

Onu mazlum gördükçe, bir gün zalim olmasını hazırlayacağımı biliyorum.
(s.273)

Geç vakte kadar şurada burada dolaşmış, sonra alt katta sofada oturmuş,
kendisini bir türlü veremediği şeyler okuyarak sabahı etmişti. (s. 232)

Nuran'ı karşısında görünce iş değişti. (s.232)

Müddet biter bitmez – daha bir ay vardı – müracaat edeceklerdi; bu iş bir
çırpıda halledilirdi. (s.232)

Yarın belki kendi kalbi de, tıpkı Fatma'nın, Yaşar'ın, Fahir'in, kalbi gibi bir
zehir çanağı olacak, insanlar arasında bir yılan gibi ıslık çalarak gezecekti. (s. 238)

6. TEKRAR GRUPLARI

Tekrar gruplarının sınıflandırılması konusunda araştırmacıların birbirinden farklı yollar izlemeleri dikkat çekicidir. Gramerin pek çok konusunda olduğu gibi tekrar gruplarının sınıflandırılması konusunda da yaşanan karmaşayı, araştırmacıların izledikleri farklı yolları şu şekilde özetleyelim:

Muharrem Ergin, “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde tekrar gruplarını: “*Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır.*” şeklinde tarif eder. Tekrarları dörde ayırarak inceler:

1. Aynen tekrarlar
2. Eş manalı tekrarlar
3. Zıt manalı tekrarlar
4. İlaveli tekrarlar (Ergin, 2004:377)

Rasim Şimşek, “Örneklerle Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde: “*Türkçede anlamı pekiştirip anlatımı güçlendirmek üzere aynı sözcüklerin yinelenmesi, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin art arda kullanılması ile oluşan sözcük öbeğine ikileme denir*” der ve sınıflandırmasını şu şekilde yapar:

1. Bileşenlerin niteliğine göre (Aynı sözcüklerden ikileme,

Yakın anlamlı sözcüklerden ikileme,
Karşıt anlamlı sözcüklerden ikileme)

2. Doğrudan ya da ekli / ilgeçli ikilemeler (Doğrudan / gerçek ikilemeler, Ekli ikileme)
(Şimşek, 1987:382)

Halil Açıkgöz ve Muhammet Yelten'in hazırladığı "Kelime Grupları" adlı eserde tekrar grupları iki ana başlık altında incelenir:

1. Tam Tekrarlar (aynen tekrarlar , yakın manalı tekrarlar , zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar)
2. Kısaltmalı Tekrarlar (Açıkgöz-Yelten, 2005:70)

Sezai Güneş , tekrar gruplarını, " *Bir kelimenin anlamında kuvvetlendirme, abartma, süreklilik, denklik gibi ifade değişiklikleri meydana getirmek için; o kelimenin, ya kendisi olarak ya da kendisiyle anlamca ilgili bir kelimeyle birlikte tekrarlanması suretiyle ortaya çıkan kelime gruplarıdır.*" diye tarif eder ve şöyle çeşitlendirir:

1. Aynen Tekrarlar
2. Eş Anlamlı Tekrarlar
3. Zıt Anlamlı Tekrarlar
4. Eklemeli Tekrarlar (Güneş, 1996:355-356)

Tekrarlar ile ilgili belki de en geniş ve ayrıntılı sınıflamayı Vecihe Hatiboğlu'nun "Türk Dilinde İkileme" adlı eserinde görürüz. Hatiboğlu bu çalışmasında ikilemelerin genel özelliklerini aktardıktan sonra ikilemeleri yapısı bakımından, sözcük türü bakımından, görev bakımından ve anlam bakımından oldukça ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmıştır. Ayrıca bu eserde, tarih boyunca Türkçe metinlerdeki ikilemeler ile şiirde ve düzyazıda ikilemeler ayrı ayrı bölümlerde ele alınmıştır.

Çeşitli araştırmalardaki tekrar gruplarının durumunu özetlemeye çalıştık. Şimdi tekrar gruplarının genel özelliklerini sıralayalım.

- Tekrar grupları çok farklı yapılarda karşımıza çıkabilir. Bunlar sözcüğü aynen tekrarıyla olabileceği gibi eş, yakın ve zıt anlamlı sözcüklerin tekrarıyla da olabilir. Tekrar gruplarının yapılarına göre sınıflanışında ilaveli tekrarların da

önemli bir yeri olduğunu vurgulamakta fayda vardır. İlaveli tekrarlar, kelime başına ses ilavesiyle ya da kelime başına bir iki hece ilavesiyle yapılabilirler.

- Tekrar grubunu meydana getiren kelimeler hal eklerini (belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma) , iyelik eklerini , küçültme ve sevgi eklerini alabilirler.
- “da, ki, ama” gibi bazı bağlaçlar, kuvvetlendirme işleviyle ikileme grubu oluşturabilir.
- Grupta pekiştirmeyi sağlamak için öğeler arasına bir kelime girebilir.
- Tekrar gruplarının bir kısmında şu anda tek başına kullanılmayacak sözcüklere rastlanır.
- Tekrar grubu içinde yer alan unsurlar, vurguyu taşımaları bakımından eş değerdir. Bu gruplar cümlede isim, sıfat, zarf ve fiil görevinde kullanılırlar.
- Tekrarlar yazılırken aralarına virgül ya da kısa çizgi konmaz.

Özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız tekrar gruplarının metnimizden seçilen örnekleri şunlardır:

Verandada her zamanki gibi yedi sekiz misafir vardı. (s.112)

Hemen hemen dünya işlerinin yarısını hallettik. (s.115)

Sonra büsbütün başka şeylerden bahsettiler. (s.119)

Yakınlarımız, sevdiklerimiz için ölümü kolay kolay kabul edemeyiz. (s.205)

Tılsımlı bir aynada kendi içini , yavaş yavaş uyanan arzuyu seyrediyordu. (s.121)

Ara sıra yerinden kalkıyor, etrafı acaba ne var ne yok gibi dolaşıyor, yine acele acele yerine dönüyordu. (s.53)

Onun için, bütün yıkılışına rağmen, dış tarafında zaman zaman olsa bile az çok kuvvetli ve velut görünüyordu. (s. 68)

Mümtaz bu odalardan birinde **dört beş** çocuk ve bir o kadar kadınla beraber yatmıştı. (s. 27)

Her şey evvelden hazırlanmış gibi **carçabuk** oluverdi. (s. 28)

Ve bir gün farkına varmadan İhsan'ın adeta küçük bir yol arkadaşı olduğunu, birçok şeyleri kendisine anlattığını, kendisiyle münakaşa ettiğini, ona **ufak tefek** yardımlar ettiğini görünce şaşırılmıştı. (s. 43)

Onun için alçaktan, **isteksiz isteksiz** ve sanki **teker teker** uçarak geliyorlardı. (s.48)

O yaz ikindisinde böcek sesleri, **tek tük** kanat şakırtısı ve avare çocuk yaygaraları arasında, ne yapacağını bilmez gibi güzelliğine kapanan manzara, küçük meyilli tümsekler, iki yandan denize doğru kayan bahçeler, bostanlar, eski köşkler, ağaç kümeleri ve onların tozlu yeşilini çok koyu bir neftide sıralayan serviler ve hepsinin üstünde, geniş, sonsuz gökyüzüyle birdenbire uykusundan silkinmiş, Nuran'ın sesinden Tab'i Mustafa Efendi'nin hüznünü kabullenmiş, onunla genç adamın tenine yapışmıştı. (s. 179)

Kafamı **allak bullak** ettin. (s.211)

Dişlerim **zangur zangur** çarpıyordu. (s.197)

Teyfik Bet, on seneden beri **doğru dürüst** denize çıkmamış, yüksek sesle şarkı söylememiş, eğlence alemlerinde görünmemiş, yalı çocuklarıyla, eskiden olduğu gibi **sağa sola** mektup göndermemişti. (s. 214)

7. EDAT GRUBU

İsim unsuru + çekim edatı = edat grubu

Edat grupları bir isim ve çekim edatı unsurunun bir araya gelmesi ile oluşan gruplardır.

Ki'li birleşik cümleyle birlikte edat grubu, söz dizimi unsuru olup da öğelerinin sıralanışı şekil bilgisine benzeyen iki yapıdan biridir. Edat gruplarının bilinen çekim edatlarıyla kurulmuş olanları nettir: *Dağ gibi adam mum gibi eridi*. İsim önünde sıfat fiil önünde zarf olarak görevleri de nettir. Ancak bir edatın bir isim ya da sıfat fiille birleşerek oluşturduğu yapıların (-dığı için, mak için vs) adlandırılmasıyla aslen çekim edatı olmayıp da bir zarf ya da isimken geçici olarak edat görevli kullanılan (hizmet bakımından, senin hakkında vs.) kelimeler söz konusu olduğunda işin içinden çıkmak zor oluyor. Şair veya yazar ustalığını göstermede bu tip dil oyunlarına yöneliyorsa ki Tanpınar'da sıklıkla karşılaşıyoruz işler büsbütün zora giriyor. Tıpkı eş sesliliğin edebiyatta cinas olarak meziyet dilcilikte ise kusur oluşu gibi.

İster asli edatla kurulmuş olsun isterse edat görevli yapıyla, edat gruplarının en belirleyici unsuru olan çekim edatları cümlede anlamlı değil, görevli unsurlardır. Edatlar tek başlarına bir anlam ifade etmezler; yalnızca cümlede anlam kazanırlar. Cümlede kelimeler arasında kurduğu anlam ilgisi itibariyle cümleden çıkarılmaları, cümlede bir daralma ve eksikliğe sebep olur. Edatlar daima isim unsurları ile beraber kullanılmak durumundadırlar. Tek başlarına kullanıldıklarında artık edat değil; isim, sıfat, zarf ya da bağlaçtırlar.

Edat gruplarının genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Edatlar (için, gibi, sonra, kadar, değin, beri, üzere, ile vb.) , kendisinden önceki isim unsurunu fiile bağlayarak sözdiziminde önemli bir yer edinirler.
- Edat grubundaki isim unsurları bir kelime, kelime grubu ya da bir cümle olabilirler.
- Ayrıca edat gruplarında birden fazla isim unsuru bulunabilir.
- Edat gruplarında isim unsuru ek alabilir.

- “onun gibisi, onun gibiler, onun kadarı” örneklerinde olduğu gibi edat unsuru çekim eki alan edat grupları, cümlede isim olarak kullanılır. (Karahana, 2011:63)
- Edat grupları cümlede isim, sıfat ve zarf görevlerinde kullanılır.
- İsim unsurunun başta çekim edatının sonda bulunduğu bu gruplarda vurgu isim unsurunun üzerindedir.
- Cümlede veya isim tamlamasında isim görevi alabilir; ek-fiil olarak yüklem olabilir.
- Edat grupları cümlede çoğunlukla zarf veya edat tümleci olur.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız edat grupları ile ilgili metnimizden seçilen örneklere göz atalım.

*Mümtaz, **ne var ne yok diyen bir cehreyle** yaklaştı. (s.52)*

*Mümtaz, peykenin kenarına, ayakları **sokağa doğru** sarkmış oturdu. (s. 52)*

*1197’de mecmua sahibinin mahdumu Abdülcelâl Bey iki günlük bir rahatsızlıktan sonra, rebiülâhirin on yedinci gecesini **sabaha karşı** vefat etmişti.(s.54)*

*Ses bu hayat artıklarının üstünde **geniş, aydınlık bir çadır gibi** açılmıştı. (s.59)*

*Üst üste bütün hafta belki ay, Avrupa gazetelerinde **dünya vaziyetine dair** okuduğu şeyleri anlatmağa başlar. (s. 155)*

*Sabah, **senelerden beri** gazete havadislerini bir nevi iltifat veya takdir vasıtası olarak kullanırdı. (s. 111)*

*Bunların hepsi **beş dakika bile** sürmemişti. (s.25)*

*Öğleden sonra **kiracıyı görmek için** sokağa çıkmış, dönüşte Beyazıt kahvesine uğramıştı. (s. 45)*

Mümtaz bunu fırsat bilmiş, yolun gerisini yayan yürümek için tramvaydan inmişti. (s. 45)

O bu yolu öteden beri severdi. (s.45)

Yaşamaz ve yaşayamaz...diye gürlüyordu. (s. 47)

Oburluklarına, insan sevgisini fazla istismar etmelerine rağmen, güzel şeylerdi. (s.48)

Gece yarısına doğru, büyük bir şamata ile uyandılar. (s.28)

Yarın akşama kadar vaktiniz var. (s. 28)

Hepinizin kafasında sevgi, ıstırap diye kelimeler var. (s. 314)

Elbisesini giyinirken “insan denen bu saz parçası...” diye birkaç defa tekrarladı.(s.12)

8. BAĞLAMA GRUBU

İsim unsuru + bağlama edatları + isim unsuru

En az iki isim unsurunun bağlama edatları ile (ve, veya, ile, ila, fakat, ama, değil vb.) bağlanması sonucu ortaya çıkan kelime grubudur.

Bu kelime grubunda bağlama edatı bağlanan iki unsurun arasına girer. Eğer bağlanan ikiden fazla unsur varsa bağlama edatı son iki unsur arasına girer ve bu unsur her zaman “ve” dir.

İsim unsuru + isim unsuru + ve + isim unsuru

- Bağlama edatları ile bağlanan isim unsurları birer sözcük olabileceği gibi bir kelime grubu ya da cümle olabilir.
- Bağlama grubunda her unsur anlam ve görev bakımından bağımsız olduğu için aynı derecede vurgulanır.
- Bu grup cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir.
- “ya.....ya, hem.....hem, ne.....ne, da.....da, ister.....ister, mi.....mi, kah.....kah, ya.....yahut vb.” bağlaçlarla kurulan kelime gruplarında , bağlaçların bir kısmı isim unsurunun başında, bir kısmı sonunda bulunur. Bağlaçların sayısı, isim unsurlarının sayısı kadardır. Bazen en son kullanılan bağlaçtan sonra anlamı kuvvetlendirmek için “dA” edatı getirilir. (Özkan-Sevinçli, 2013:105)

Metnimizden seçilen birkaç bağlama grubunu inceleyelim.

*En göz alacak yerde **sarı pirinçten bir kahve değirmeni ile geyik boynuzundan bir baston sapı** vardı. (s.58)*

*Bazı eski medeniyetlerde ölenle eşyasının **yanması veya gömülmesi** ne güzel adetmiş.(s.60)*

***Ne ölüm** var, **ne de hayat** var. (s. 73)*

*Onu **kaderiyle veya ömrünün arızalarıyla** karşılaştırmayacaktı. (s.48)*

***Kaç türlü rüya ve kaç cins uyku** vardı burada. (s.59)*

***Kısa ve kuru öksürükler** arasında devam etti. (s.306)*

*O kadar ki **bu fabrikalar veya mümessilleri** yavaş yavaş ona da herhangi bir doktora yaptıkları gibi, her cinsten son mahsullerini göndermeye başlamışlardı. (s. 170)*

Bu bir tanrının ziyaretini kabul etmiş cansız şeylerin, bu ziyaretin hatırasıyla canlanması, yaşaması, kısa fakat çok dalgın aydınlıklarda maziyi, hali, istikbali ve etrafını idrak etmesiydi. (s. 177)

Ertesi gün Rum Mehmet Paşa Camii ile Ayazma Camii'ni ve Şemsipaşa taraflarını yayan dolaştılar. (s. 180)

Mümtaz Hatice Sultan'la Beyhan Sultan'ın portrelerini Nuran'ı düşünerek çizmişti. (s.181)

Belki kendisi de ölür veya sönerdi. (s.209)

Uyumak ve uyanmak vardı; rüyalar vardı, hayaller vardı. (s. 210)

Onun için önceleri, bu iyilik maskesinin altında kendisiyle toyluğuyla alay eden bir tarafın bulunduğunu yahut sadece çok sevdiği veğenin duygularına hürmet etmesi yüzünden kendisini bu kadar ciddiye aldığı sanıyordu. (s. 213)

Fakat böyle de olsa, ihtiyar adam güzele, sonsuza, temiz ve iyiye bağlıydı. (s. 214)

Tıpkı muharebeler kazanmış bir Roma konsülünün işten çekilince uzak bir köyde bağı ve bostanıyla uğraşması gibi, Kandilli'deki evde baba hatıralarıyla yaşıyordu. (s. 215)

9. AİTLİK GRUBU

Aitlik eki “-ki”nin eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup “-ki” eki ile bu ekten önceki kelime grubunun yalın, ilgi ve bulunma hali ile kurulur. Aitlik grubunda diğer hal gruplarından farklı olarak ek en sonda yer alır. Diğer hal gruplarında ek isim unsurlarının arasında bulunur.

Aitlik grupları cümlede zamir ya da sıfat görevindedirler. “-ki” den önceki isim tek kelime olabileceği gibi isim yerine geçen bir kelime grubu da olabilir. Bu grup bir isme bağlandığında karşımıza sıfat tamlaması çıkar.

Aitlik grubu ile ilgili metnimizden seçilen örnekler şunlardır:

Amerikan Hastanesi’ndeki bir akrabasına telefon edecek, bir de o tarafta arayacaktı. (s.24)

Şu Hürriyet-i Edebiye tepesindeki mahur eğlence yeri yok mu? (s. 306)

İckiden sonraki yorgunluğa bir türlü alışamadım. (s.306)

Yatağının baş ucundaki komodinin üstü her türlü desenle, sembolle süslü, maden bilgisinden mitolojiye ve kozmolojiye kadar uzanan kimi çok uzun, kimi bir şiir kitabının ismi gibi sadece telkin ile iktifa eden isimli şişelerle doludur. (s.171)

Evin içinde sık sık Nuran’la Mümtaz’ın evlenecekleri sözü geçtiği için Fatma genç adamın **Nuran’ın hayatındaki** yerini biliyordu. (s. 172)

Masanın bir ucu ile pencere arasındaki koltuğa oturur, orada cigarasını, kahvesini içerdi. (s.178)

Bazı sabahlar **Nuran’ın Kanlıca’daki** akrabasının yalısında birleşirlerdi. (s. 178)

Bir başka gece Çengelköy’ünden Kandilli’ye dönerken, **Kuleli’nin önündeki** ağaçların suda yaptığı o çok değişik gölgeye Nühüft beste adını verdiler. (s.179)

10. ÜNVAN GRUBU

Bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime gruplarıdır.

(Osman Gazi, Safiye Sultan, İbrahim Paşa, Mustafa Amca, Mithat Efendi...)

Bu grubun özelliklerini şöyle sıralayalım:

- Şahıs ismi başta, unvan veya akrabalık ismi sondadır.
- Bu birleşme eksiz gerçekleşir.
- Şahıs ismi birleşik isim olabilir. (İsmet İnönü Paşa)
- Cümlede isim unsurudur.
- Birinci unsur unvan veya akrabalık olursa bu grup, unvan grubu değil birleşik isim olarak adlandırılır.
- Çeşitli çekim ekleri alarak cümlede özne, nesne, dolaylı tümleç ve yüklem olabilirler.
- Kelime grubunun vurgusu birinci öge üzerindedir.

Özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız unvan gruplarının metnimizden seçilen örnekleri şunlardır:

Tevfik Bey, *Mümtaz'a muhabbetle bakıyordu. (s.263)*

*Ertesi senenin en mühim hadisesi oğlu **Haftz Numan Efendi**'nin ilm-i edvara başlamasıydı.(s.54)*

Adile Hanım, *İclâl'i tanımazdı. (s. 86)*

Emin Dede *bir medeniyetin en yüksek cihaz olarak kendisini seçtiği insanlardandı. (s.276)*

*Şişelerin üzerinde “Üstadım, aziz üstadım **Cemil Beyefendi**’ye” diye bir yığın ithaf vardı, derdi. (s. 276)*

***Nadir Paşa**’nın yaveri imiş. (s.117)*

***Hekimoğlu Ali Paşa**’nın konağı bulunan bir mahallede bu hayat döküntüsü evler, bu fakir kıyafet, bu türkü ona garip düşünceler veriyordu. (s.23)*

*Evet, **Cicek Hatun**, güzel ad. (s.259)*

11. BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Birden fazla ismin bir nesneye ad olmak üzere bir araya gelerek oluşturdukları kelime grubudur. Türkçedeki birleşik isimler bazı yer adları ile ikili, üçlü şahıs adları oluştururlar. Yani genellikle özel isimlerden yapılırlar. Bu grupta bir araya gelen isimler arasındaki birleşme eksiz olur.

Birleşik isimlerin kimi zaman birleşik kelimelerle, kimi zaman da unvan grupları ile karıştırıldığı olur. Unvan gruplarında unvan ya da akrabalık bildiren unsur daima sondadır. Unvan bildiren unsur başa geldiğinde o kelime grubu birleşik isme dönüşür. Ayrıca bu grupların vurgusu da farklıdır. Unvan gruplarında vurgu başta, birleşik isimlerde sonda bulunur.

Birleşik kelimeler ve birleşik isimlerin farkını şöyle ifade edebiliriz: Birleşik kelimelerde bir araya gelen kelimeler anlamca kaynaşmıştır ve yeni bir kavramı karşılamak amacındadırlar. (sivrisinek, açığöz...) Birleşik isimlerin bir araya gelme amacı ise bir şahsa ad olmaktır.

Birleşik isimler söz diziminde isim görevindedirler.

“Belirtilen(tamlanan) ögesi özel isim olan sıfat tamlamaları, zamanla birleşik isme dönüşebilir. Bu yapılardaki sıfatlar, belirtme ve nitelendirme görevinden ziyade özel isim görevindedirler. Sıfat tamlamasında birinci ögede bulunan vurgu, birleşik isimlerde ikinci öge üzerine kayar” (Karahana, 2011:33)

Birleşik isimlerle ilgili metnimizden seçilen örnekler şunlardır:

*İlk önce Atiye 'yi kendisinden, sonra **Doktor Refik**'ten kıskanmış, bu kıskançlık yüzünden **Doktor Refik**'i saraya jurnal etmiş, fakat onun ölümünden sonra da kıskançlıktan kurtulamamıştı. (s. 61)*

***Ressam Cemil** arkasından sakin melek çehresinde her zamanki tebessümü ile görünmüştü. (s.276)*

*Mümtaz, **Rizeli Sadık**'a, **Giresunlu Remzi**'ye, yedi cet **Hisarlı Arap Nuri**'ye, **Bebekli Yani**'ye bu düşüncelerin arasından bir zaman baktı. (s. 144)*

*Kendisini, Cabi İsmet Bey'in **Üçüncü Selim** devri için yazdığı kitabı okuduğu zamanlarda sandı. (s. 372)*

*Mümtaz bu besteyi ondan sonra sık sık dinledi ve hiçbir zaman, **Dördüncü Mehmet**'in av köşkünden kalma su haznesi ve çeşme üzerindeki kahvede o gün Nuran'la geçirdiği saatlerden ayırmadı. (s. 179)*

*İlk önce vapuru iskelede beklememek için Mihrimah Camii'ni dolaştılar, sonra **Üçüncü Ahmet**'in annesinin camiine girdiler.(s. 180)*

12. ÜNLEM GRUBU

Ünlem gruplarında bir seslenme edatı ile bir isim unsurunun birlikteliği söz konusudur. Bu sebeple önce seslenme edatlarını kısaca tanımakta fayda vardır.

Birine seslenmek için veya duygularımızı (şaşknlık, korku, sevinç, beğeni, acıma.....) anlatmak için kullandığımız sözcükleri “ünlem” diye adlandırırız. Bu sözcükler tıpkı bağlaçlar ve edatlar gibi tek başlarına kullanılamazlar. *Seslenme edatları ünlemlerden farklı olarak duygu ve heyecandan çok seslenme ve hitap içerirler. (a, ay, ey, hey, ya, bre, be gibi.) Bu edatlar vurgusu kuvvetli olan kelimelerdir ve seslenmeyi kuvvetlendirirler. (Ergin, 2004:350)*

Ünlem gruplarını Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında şu şekilde anlatır: “ Bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.

Seslenme edatı önce isim sonra gelir. Eksiz bir birleşme olur. Edat tek kelime halinde, isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu halinde bulunur: a beyim, be birader, be adam, bre kız, ey arkadaş.....

Gurubun vurgusu seslenme edatı üzerinde olup, kuvvetlidir.” (Ergin, 2004, 350)

Türkçenin Grameri’nde Tahsin Banguoğlu ünlem grupları için şu ifadeleri kullanır:

“ *Ünlem öbekleri asıl ünlemlerle kurulmuş veya çağrı halinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana gelmiş olurlar ve çok defa bir ünleneni kapsarlar. Kuralca ünlem önce gelir. Bu asıl ünlem ise çoğu zaman bir soruşturma ünlemi olur.*

Ünlem öbekleri çoğu zaman öbür ünlemler gibi cümlenin başına katılırlar. Bununla birlikte ünlemler bu öbeklerde sona da gelebilirler ve ünlem öbekleri gibi cümlenin içinde ve sonunda da görülebilirler.” (Banguoğlu, 2007: 187)

Ünlem gruplarının öne çıkan özelliklerini şöyle sıralayalım:

- Ünlem gruplarında önce seslenme edatı sonra isim unsuru gelir.
- Seslenme edatı ve isim unsurunun birleşmesinde araya ek alınmaz. Eksiz bir birleşme olur.
- Genellikle ilk öge tek sözcük olur, ikinci öge tek sözcük ya da kelime grubu olabilir.
- Bunlar bağımsız sözler olabilecekleri gibi bir cümleye de dâhil edilebilirler, fakat cümle kuruluşuna katılamazlar. Cümle çözümlemesi çalışmalarında *cümle dışı öge* olarak değerlendirilirler.
- Genellikle cümle başında olmakla beraber, kimi zaman cümle ortasına ya da sonuna kayabilirler.
- Bazen seslenme edatı söylenmeden kurulmuş ünlem grupları ile karşılaşırız.(Sana dün tepeden baktım aziz İstanbul!)
- Bazen tek başına isimler de ünlem grubu oluşturabilir. Buradaki seslenme konuşma dilinde vurgu ile belirtilir.
- Ünlem gruplarının yazımında birden fazla yol izlenebilir.
 - a) Ünlem grubunun sonuna virgül, cümlenin sonuna ünlem işareti konur.
 - b) Ünlem grubunun sonuna ünlem işareti, cümlenin sonuna nokta konur.

c) Ünlem grubu arasöz ise iki virgül arasına alınır.

- Farsça'dan dilimize geçen, isimlerin sonuna getirilen “a, ya” şekilleri de birer ünlem grubu oluşturur.

Nâbiyâ (Ey Nabi) , Nedimâ (Ey Nedim)

- Grubun vurgusu seslenme edatı üzerindedir.

Özelliklerini ifade etmeye çalıştığımız ünlem gruplarının metnimizden seçilen örneklerine göz atalım.

Ey bütün büyüklüğü ihata eden lisan! (s.101)

Ey gözüm, ey boynum, ey kollarım, karanlık ve aydınlıklarım.....(s. 256)

13. SAYI GRUBU

Türkçede sayı sistemi sıfat tamlaması, artırmalı, eksiltmeli ve karışık sistem olmak üzere başlıca dört grupta ele alınır. Pek çok şekli olmakla birlikte en bilineni Dede Korkut'taki *üç otuz on* yani 100'dür. Eksiltmeli sitem (yiti yigirmi:17) de günümüzde kullanılmamakta sadece sıfat tamlaması ve artırmalı sitem kullanılmaktadır. Artırmalı sitemde “artukı” kelimesini atmışız. İmla olarak da son kılavuzlara kadar sıfat tamlaması ayrı, artırmalı sistem birleşik imla edilirdi ki artık bankacılık gibi özel durumlar dışında hepsi ayrı yazılmaktadır.

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur.

Bir, yedi , dokuz : isim

Sekiz yüz , altı milyon : sıfat tamlaması

On yedi, otuz iki , yüz yirmi yedi : sayı grubu

Sayı grubunda en küçük sayı sonda iken, sıfat tamlamasında ilk sayı ismi sonraki sayı isminin adedini gösterir. Ana sayılar daha çok sıfat tamlaması iken, ara sayılar genellikle sayı grubu olarak karşımıza çıkar.

Sayı grubunda öge sayısı ikiden fazla olduğunda her unsur kendi içinde bir kelime veya kelime grubudur.

Beş / yüz : sıfat tamlaması

Beş yüz / kırk : sayı grubu

Beş yüz / kırk altı : sayı grubu

Beş yüz kırk altı / bin : sıfat tamlaması

Beş yüz kırk altı bin / üç : sayı grubu

Beş yüz kırk altı bin / üç yüz : sayı grubu

Beş yüz kırk altı bin / üç yüz / yirmi bir : sayı grubu

Sayı grupları cümlede isim veya sıfat görevindedir. Sayı ifade eden isimler birbirinden ayrı yazılır(senet ve ticari belgeler hariç). Bu grup bazı çekim eklerini alarak cümlede nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem olabilir. Sayı gruplarında vurgu küçük sayıdadır.

Özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştığımız sayı gruplarının metnimizden seçilen örnekleri şunlardır:

On iki sene evvel karısı ölünce, bir türlü evlenemeyen oğlu ile beraber kardeşinin evine gelmişti. (s.164)

Yetmiş dört yaşına rağmen çok güzel ve geniş sesi vardı. (s.166)

Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, gözleri açık, yüzü adeta kaskatı, hıçkırdığını gördü. (s.28)

Mümtaz babasının bu sözlerini dinlerken, amcasının kendisinden yirmi üç yaş büyük oğluna, kendi zihninde başka türlü birkaç sima birden hazırlamıştı. (s. 41)

Daha on yedi yaşında Mümtaz kendisini bir eşiğin önünde, onu geçmek için hazır buluyordu. (s. 42)

14. BİRLEŞİK FİİL

Birden çok sözcükten meydana gelen fiillere *birleşik fiil* denir. Birleşik fiillerde anlamca kaynaşma söz konusudur. Bu kaynaşma neticesinde tek bir kavram karşılanır. Birleşik fiillerde unsurlardan biri mutlaka fiil olmalıdır. Bu fiil olan öge sonda bulunur. Sonda bulunan bu fiil aslında bir yardımcı fiildir. Bu yardımcı fiilin önüne bir isim ya da fiil getirilir. İşte bu özellik göz önünde bulundurularak birleşik fiilleri iki şekilde incelemek mümkün olur.

a) “isim unsuru + yardımcı fiil = birleşik fiil” şeklinde oluşturulan birleşik fiiller

Bu yapıda söz konusu olan yardımcı fiiller “et-, ol- , eyle-, bulun- , kıl-, yap-tır. Bunların içinde en çok kullanılanları “et-“ ve “ol-“ tır. Bu birleşik fiillerde isim unsuru başta yardımcı fiil sondadır. İsim unsuru asıl ögedir.

“et- , eyle- , yap- , kıl- “ yardımcı fiilleri ile geçişli birleşik fiiller ; “ol- , bulun-“ yardımcı fiilleri ile de geçişsiz birleşik fiiller yapılır.

Bu yapıdaki birleşik fiillerde isim unsuru bir sıfat-fiil olabilir. İsim unsuru sıfat-fiil olan bu birleşik fiillerde yardımcı fiil genellikle “ol- “ ve “bulun-“ tır. (görünmez ol- , söylemiş bulun-)

Asıl şekilleri ile dilimize girmeyen kimi Arapça ve Farsça sözcükler yardımcı fiiller ile birleştiklerinde asıl şekillerine dönerler. (hükmetmek, hallolmak)

Bu gruptaki isim unsuru bir kelime grubu olabilir. Yine bu isim unsuru birden fazla olabilir.

“ et- , ol- , kıl- , eyle-” dışındaki asıl fiillerle isimlerin birleşmesi ile de birleşik fiiller elde edilebilir. Bu birleşme sırasında isim unsuru çekim eki alabilir. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak da tanımlanan bu gruptaki unsurların tamamı sözlük anlamlarının dışında kullanılmaya başlanmış veya deyimleşmiştir.

b) “fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil = birleşik fiil” şeklinde oluşturulan birleşik fiiller

“bil- , ver- , gel- , gör- , kal- , dur- , yaz- , koy-“ yardımcı fiilleri ile oluşturulan bu birleşik fiillerde fiil ile yardımcı fiil arasına “ -A, -I , -U” bazen de “-ıp /-ip” zarf-fiilleri girer. Bu yapıda karşımıza çıkan yardımcı fiiller anlamları ile değil, çekim unsuru olmaları işlevi ile görevlidirler. Bu yardımcı fiiller tasvir fiilleri olarak adlandırılır. Tasvir fiilleri asıl fiile “tezlik, yeterlilik, süreklilik, beklenmezlik, yaklaşma” anlamları ile bağlanır. Bu yapıdaki birleşik fiillerde vurgu birinci unsurun üzerindedir.

“başla- , çalış- , iste-“ gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller “ -mAyA başla- , -mAk iste- , -mAyA çalış- “ kalıpları içinde yardımcı fiil olarak da kullanılır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder.(Karahan, 2011:79)

Özelliklerini sıralamaya çalıştığımız birleşik fiillerle ilgili bizim görüşümüz, bu yapıların kelime grubu olamadığı yönündedir. Birleşik fiillerin morfolojik yapılar olarak değerlendirilmesi gerektiğine olan inancımızdan cümle tahlilleri sırasında bu yapıları kelime grubu olarak değerlendirmeyeceğiz.

Birleşik fiillerle ilgili metnimizden seçilen örnekler şunlardır:

*Her cins hadise bir başka türlüünü **davet eder.** (s. 58)*

*Her an çok fena bir şey **olabilirdi.** (s. 60)*

*Kız çok güzeldi, fakat garip bir hırçınlıkla bu güzellik **kaybolmuştu.** (s.92)*

*Birçok aileler şehri daha evvelden **terk etmişlerdi.** (s. 25)*

*Mümtaz'ın kafasında acayip bir sahne vardı ki her okuduğu ve dinlediği oraya **nakledilirdi.** (s. 44)*

*Bu bir şey **halletmez.** (s. 308)*

*Bu değişikliği **izah edemezsin.** (s. 309)*

*Günün saatleri alacağı ilaçlara göre **taksim edilmişti.** (s. 172)*

*Doğum Macide'yi **sarsabilirdi.** (s.208)*

***Kaybetseydi,** hepimiz **perişan olurduk.** (s. 209)*

*Şimdi Nuran'la Mümtaz'ın getirdikleri yeni havada büsbütün başka bir insan gibi tekrar lüfere çıkıyor, deniz kenarına iniyor, sevdiği şeylerin bir kısmına uzaktan bakmağa **razı oluyordu.** (s.215)*

*Uzviyetine **dua edebiliyor** musun? (s. 256)*

*Hiç kimse aydınlığı, onun hiçbir realiteye sığmayan duruluğunu Macide kadar **tanıyamazdı.** (s.261)*

15. KISALTMA GRUPLARI

Kısaltma grupları pek çok araştırmacı tarafından benzer şekilde tanımlanmış olsa da, sınıflandırılırken bazı farklılıkların ortaya çıkması dikkat çekicidir.

Mustafa Özkan ve Veysi Seviçli'nin birlikte hazırladıkları “ *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*” nde kısaltma grupları: “*Kısaltma grupları, iyelik veya hal eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu gruplar bazı kelime grupları ile cümlelerin kısalması veya kalıplaşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan bunlara kısaltma grupları denir.*” (Özkan-Sevinçli, 2013: 107) diye anlatır ve kısaltma gruplarını dokuz başlık altında inceler. Bunlar:

1. Yönelme Grubu

2. Bulunma Grubu
3. Uzaklaşma Grubu
4. İsnat Grubu
5. Yükleme (belirtme) Grubu
6. Vasıta Grubu
7. İlgı Grubu
8. Eşitlik Grubu
9. Kısaltma (isim) Gruplarının Tersı Görünüşünde Olan Kelime Grupları

Sezai Güneş , “*Türk Dil Bilgisi*” adlı eserinde kısaltma gruplarını; “ *Birincisi çekimli halde bulunan iki isim unsurunun birleşerek meydana getirdiği kelime gruplarıdır. Bunlar kalıplaşmış sözler olup; hepsinde de çekimli isimden sonra gelen unsorda – ya ek düşmesi, ya da kelime düşmesi neticesinde- bir anlam yığılması (icaz) meydana gelmiştir. Bu yüzden bu gibi sözler dilde birer deyim olarak yer alırlar.*” (Güneş, 1996: 134) şeklinde açıklar. Kısaltma gruplarını dörde ayırır. Bunlar:

1. İlgı Grubu
2. Yönelme Grubu
3. Bulunma Grubu
4. Ayrılma Grubu

Halil Açıkğöz ve Muhammet Yelten’in “ *Kelime Grupları*” adlı eserinde kısaltma grupları diye bir kelime grubundan söz edilmez. Ancak kısaltma grupları içinde sıralayabileceğimiz genitif, akuzatif, datif, lokatif, ablatif grupları ile isnat ve aitlik gruplarından *kapsamı geriye istikameti ileri yönelik fonksiyonlular* olarak söz eder.(Açıkğöz-Yelten, 2005: 86)

Muharrem Ergin “*Türk Dil Bilgisi*”nde kısaltma grupları içine isnat, datif, lokatif ve ablatif gruplarını dahil eder. Bu gruplar için şu ifadeleri kullanır: “ *Bunlar kelime gruplarının ve cümlelerin kısılması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Herhangi bir kaideleri yoktur. Daha geniş bir gruptan kısılmış ve klişeleşmiş gruplardır. Sayıları pek fazla değildir. Gün aydın, güle güle, günden güne, baştanbaşta, o gün bugün, yan yana, sırt sırta, omuz omuza, baş başta, el ele, haşa huzur,*

git gide, baş aşağı, eller yukarı, ileri marş, sola çark, baş üstüne gibi gruplar böyle kısaltma gruplarıdır.” (Ergin, 2004: 396)

Leyla Karahan “*Türkçede Söz Dizimi*” eserinde: “*Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan kelime gruplarıdır.”* (Karahan, 2011: 79-80) der. Kısaltma gruplarının yapısını dokuza ayırarak inceler.

Bunlar :

- a) Unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grupları (*isnat grubu*)
- b) Birinci unsuru yükleme hali eki taşıyan kısaltma grupları (*yükleme grubu*)
- c) Birinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları (*yönelme grubu*)
- d) Birinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları (*bulunma grubu*)
- e) Birinci unsuru uzaklaşma hali eki taşıyan kısaltma grupları (*uzaklaşma grubu*)
- f) Birinci unsuru vasıta hali eki taşıyan kısaltma grupları (*vasıta grubu*)
- g) Birinci unsuru eşitlik eki taşıyan kısaltma grupları (*eşitlik grubu*)
- h) Birinci unsuru uzaklaşma hali, ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları
- i) İkinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları
- j) İkinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları

Kaya Bilgegil *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde kısaltma grupları için “*isim grupları* ” adını kullanılmıştır. Bilgegil, “*isim grupları*”nı şu şekilde tarif etmiştir: “*Yalın veya çekim eki almış isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği gruplardır.”* Araştırmacı isim grupları diye bahsettiği grupları beşe ayırmıştır: “*Yalın hâldeki isimlerle, -i hâlindeki isimlerle, -de hâlindeki isimlerle, -den hâlindeki isimlerle, -e hâlindeki isimlerle*” oluşan isim grupları. (Bilgegil, 1984: 123)

Biz bu çalışmamızda kısaltma gruplarını şu şekilde sınıflandırmayı uygun bulduk.

15.1.İsnat Grubu

Biri diğerine isnat edilmiş iki isim unsurunun meydana getirdiği kısaltma grubudur. Bu grupta isnat edilen unsur, isnat olunan unsurdan sonra gelir. İsnat olunan unsur yalın halde ya da iyelik eki almış olarak karşımıza çıkabilir. Ayrıca isnat olunan unsur bir isim ya da kelime grubu olabilir. İsnat gruplarından iyelikli olanlar daha çok sıfat olarak, yalın halde olanlar ise zarf olarak karşımıza çıkarlar. Bu kelime grubunun ardında söylenmemiş bir “olan” veya “olarak” var gibidir. Ayrıca isnat grupları hal ekleri taşıyabilir. Bu grubun vurgusu ikinci öge üzerindedir.

*İhsan, daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı, **kökü kalbinde** ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı. (s. 25)*

*Mümtaz yukarıya annesinin yanına çıktığı zaman, demin gelen kadının on sekiz, yirmi yaşlarında bir kız olduğunu, annesinin yanına olduğu gibi boylu boyunca uzanmış, **gözleri açık, yüzü adeta kaskatı**, hıçkırıldığını gördü. (s.28)*

15.2.İlgi Grubu (Genitif Grubu)

Bu grup iyelik eki olmayan (düşmüş) bir iyelik grubuna benzer. Bu sebeple bu grubun iyelik grubundan kısaltılmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu grupta ilgi hali eki ile birbirine bağlanmış iki isim unsuru vardır. İlgi hali eki alan isim önce gelir. Grubun vurgusu ikinci öge üzerindedir.

15.3.Yükleme Grubu (Belirtme Grubu)

Yükleme gruplarında yükleme hali eki almış bir isim başka bir isimle yan yanadır. Bu grup genellikle sıfat-fiil ve isim-fiil grubundan kısaltılmıştır. Birinci ögenin yükleme hali eki aldığı bu grup, cümlede ve başka kelime gruplarının içinde isim veya sıfat olarak kullanılır.

15.4.Yönelme Grubu (Datif Grubu)

Yönelme grubunu, yönelme eki almış isim unsuru ile bu isim unsurundan sonra gelen isim ya da sıfat oluşturur. Bu unsurlar tek bir isim veya isim yerini tutan bir kelime grubu olabilirler. Bu tür kısaltma gruplarında da vurgu ikinci unsurun üzerindedir. Ayrıca ikinci unsuru yönelme hali eki taşıyan kısaltma grupları da vardır.

Onun eline geçene kadar Mümtaz, her şeye küskün, etrafa kapalı, gökten yalnız felaket bekleyen bir mahlûktu ve bunda da haklıydı. (s.25)

15.5.Bulunma Grubu (Lokatif Grubu)

Birisi bulunma hali eki almış iki isim veya isim yerine geçen kelime grubunun oluşturduğu kısaltma grubudur. Birinci unsur bulunma hali eki taşır. Vurgu ikinci unsurdadır. Ancak ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma grupları da vardır.

15.6.Uzaklaşma Grubu (Ablatif Grubu)

Biri uzaklaşma hal ekini almış iki isim unsurundan oluşan kısaltma grubudur. Her iki unsur da tek bir isim veya isim yerine geçebilecek bir kelime grubu olabilir. Bu grupta vurgu ikinci unsur üzerindedir.

Birinci unsuru uzaklaşma ikinci unsuru bulunma hali eki taşıyan kısaltma gruplarına da rastlamak mümkündür.

15.7.Vasıta Grubu

Bu grubun birinci unsuru vasıta eki almış bir isimdir. İkinci unsur bir isim ya da sıfat olabilir. Bu grup cümlede sıfat veya zarf olarak kullanılabilir. Grubun vurgusu ikinci unsur üzerindedir.

Dalgalarla yıkanan bir kaya gibi, onların üstünden geçtiğini duydukça mesuttur. (s. 157)

*Yatağının baş ucundaki komodinın üstü **her türlü desenle, sembolle süslü,** maden bilgisinden mitolojiye ve kozmolojiye kadar uzanan kimi çok uzun, kimi bir şiir kitabının ismi gibi sadece telkin ile iktifa eden isimli şişelerle doludur. (s.171)*

15.8.Eşitlik Grubu:

İki isim unsurundan birinci unsurun eşitlik hali eki (- Ca / - çA) taşıdığı kelime grubudur.

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE VE ÖĞELERİ

Cümle... Osmanlı aydını cümleyi “*müstemi*”inde (dinleyen, alıcı, receiver) “*acaba*” kalmayacak ifade olarak tanımlar. *Sentence* teriminin İngilizcede “*karar; mahkûm etmek*” anlamlarına geldiğini biliyoruz. Osmanlıların kullandığı cümle ise “*güzellik*” anlamalı “*cemal*” ile kökteştir. Tıpkı sağ ve sol kavramlarının iyi ve kötülükle alakası gibi bütün dillerde eksiklikle çirkinliğin, tamlıkla da güzelliğin bir şekilde alakası vardır. “*Eli ayağı bütün*” veya “*dini bütün*” gibi ifadelerde “*bütün*” kelimesinin güzellik ve tamlıkla olan ilişkisi görülür.

İster bilimlerin din ve alet bilimleri olarak ikiye ayrıldığı Saussure öncesi dönemde –ki Saussure zamanında hâlâ öyleydi – ister bütün bilimlerin göstergebilim çatısı altında toplandığı yapısalcılık ve ötesi yaklaşımlarda dil bilimin itibarı her zaman önde olmuştur. “*Önce söz vardı.*” ifadesi bütün dinlerin yaratılış tefekkürü bakımından müşterekidir ki İslamiyet’teki “*ol*” emri, diğer dinlerdeki söze dair ifadelerden farklı değildir; yani varlık “*söz*” ile oldu, var oldu anlamındadır.

Dilin bütün dinlerce de teslim edilen bu her daim bir adım öndeliği insan-varlık ve insan-insan ilişkisindeki sonsuzluk duygusundan kaynaklanıyor olmalı. *Deli olunmadan veli olunmaz* atasözümüz kadar önemlidir bu anlamda Oğuz Atay’ın “*Üniversitede en sevdiğim öğrenciler, yıllardır okulu bitiremeyenlerdi. Yanlarından ayrılamazdım. Onların başarısızlık masallarını büyük bir hayranlıkla dinlerdim.*” (Atay, 2014: 664) ifadesi. Söz konusu büyüdü dünyanın şifrelerini yansıtan, bir de hepi hepte biri gizleyen, kelimelerin söz içindeki duruşları, yer değiştirmeleri, eş ve art zamanlı göz kırpmalarıdır. Eşya veya durumun adı olmadan varlığının söz konusu olmayışı kelimenin de ne kadar muhteşem olursa olsun söz dizimi içindeki duruşu olmadan anlamı olmaz. Bunu sadece Greimas’a Morris’a değil; “*Ay’a Ay demek Ay’ın Ay’lığını bozar.*” diyen Eflatun’a da borçluyuz.

Özetle söz dizimi demek dilin var oluşu demektir. Nasıl insan hayatında zaman zaman var oluş kaygıları yaşar hatta varoluşsal suçluluk denen hayatı anlamlı kılmada yetersizlik sarmalına düşerse diller de zaman zaman söz dizimi erozyonuna uğrarlar. Bazen söz konusu erozyonlarda çok güzel dil yapılarımız gömülü kalır bazen de hiç

dilimizde olmayan ki’li birleşik cümle gibi yapılarla güzelleşir ifademiz. Bu güzelleşme o kadar içselleşir ki eskiler bunu *taazzuv etme* olarak adlandırır. ki’li cümlenin Türk sentaks yapısına uymayan öge sırası bile değişip dilimizin asıl unsur sonda sırasına döner.

Eflatun, *Devlet* adlı eserinin bir bölümünü doğruluk üzerine tartışmalara ayırır ve söz konusu bölümü o konuya dair bir şey bilmediği hükmüyle tamamlar. Söz dizimi üzerine söylenebilecek sözler de aynı durumdadır. Kelime grubu şöyle dursun bir cümleyi dahi şekil bilgisinin konusu olan kelimenin asıl morfemi olarak kullanabiliriz: “Seni seviyorum” lu ifade. “Seni seviyorum” un anlamı dersek bir nisbî (predicative)yapıyı bir izafi (Attributive) yapının tamlayanı (muzafun ileyh, component) olarak kullanmış oluruz.

Bu hiç bitmeyecek bir iç rüzgârının oyunudur ki biz elde bulunanla, kendi düşünebildiğimizce, kaynaklardan edinebildiğimizce aşağıda söz konusu rüzgârdan önünde savrulmadan esintiler vermeğe çalışacağız.

1. YÜKLEM

Cümlenin temel ögesi olan yüklem tanımlanırken araştırmacıların çok büyük bir kısmının birleştikleri en önemli noktalar yüklem bir yargı taşıması, bitmişliği ifade etmesi, çekimlenmiş olması ve yüklem olamadan cümle kurmanın mümkün olmamasıdır.

Cümlenin yargı taşıyan en temel ögesi durumundaki yüklemi, araştırmacılar şu şekilde tanımlamışlardır:

Cümlede yargıyı üzerinde taşıyan ögedir. (Karahan, 2011: 14) Cümlede yargı bildiren çekimli öge yüklemidir. (Karaağaç, 2012: 501) Tümcede iş, oluş, kılış, düşünce, duygu, imge, yargı....anlatan sözcüktür. (Gencan, 1979: 204) Yükleyen / Yüklem (Osm. Müsned): Kavram yükünü taşıyan, yani tasarlanan ya da gerçekteşen (tasarlanmayan veya gerçekteşmeyen) olay ve durumları belirten unsurdur. (Güneş, 1996: 146) Yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde oluş bildiren ögedir. (Özkan-Sevinçli, 20013:119) Yüklem yargının, dolayısıyla cümlenin düğümlendiği kelimedir. (Banguoğlu, 2007:525) Fiil ya da predikat cümlede hareketi, hükmü ifade eden unsurdur. (Ergin, 2004: 398) Cümlede hareketi, olayı, işi yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı. (Korkmaz, 2010: 246)

Yapılan bu tanımlardan da yola çıkarak yüklem özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Cümlenin temel ögesidir. Cümle yargı bildiren bir söz, yüklem de yargıyı üstlenen öge olduğuna göre yüklemsiz bir cümle olamaz.
- Yüklem tek kelimedenden de, bir kelime grubundan da oluşabilir.

*Bir gece evvelinden başlayan yağmur, şimdi kara **cevirmişti**. (s.347)*

*Bu, **İstanbul'un nadir görünen karlı havalarındandı**. (s.349)*

*Hakikaten şimdi hepsi **hayaldi**. (s.133)*

Her akşam onların fakülteden başları birbirine girmiş, kol kola çıkışlarını görmek Mümtaz'ın en büyük zevkiydi. (s.83)

Ona göre musiki ve her şey şu zaman dediğimiz boşluğu doldurmak içindi. (s. 86)

- Cümle oluşturmaya yeterli olan öge yüklemidir.

Orta boylu, vücuda bir nevi bostan korkuluğu manzarası veren, esmer cakır gözlü bir adamdı. (s.277)

- Diğer unsurlar yüklem anlamını desteklemek üzere cümlede bulunur.

Dün akşam denizde böyle olmuştum. (s.106)

Zaman mekân durum

- Türkçede asıl öge sonda bulunduğu için yüklem, çoğu kez, cümlenin sonundadır.

Onun kadar neşeli, kadın ruhunu anlayan insan azdı. (s.113)

Fahir bir haftadan beri şimdi Emma'nın kendiliğinden teklif ettiği şeyi düşünüyordu. (s.108)

Emin Dede, maddesinde ve medeniyetinde gizli bir adamdı. (278)

- Fiil cümlesinin yüklemi çekimli bir fiildir. Bu basit, türemiş ve bileşik fiil olabilir.

Yol güneşin altında, onun tarafından hala derisi yüzülerek uzuyordu. (s.69)

Her özlediği yerden biraz sonra kendi içindeki rüzgâr onu kovuyor, haberi olmadan lengerler alınıyor, yelkenler şişiyor ve uzaklaşıyordu. (s.68)

Mümtaz ancak, “Hayır!” diyebildi. (s.69)

İclâl’in adını söylemeyeğe dikkat etmişti. (s. 127)

- Fiile ait zaman ve şahıs kavramları yüklemde ek halinde bulunur. Ayrıca öge olarak da bulunabilir.
- İsim cümlesinin yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isimdir. Bu isim soylu herhangi bir sözcük de olabilir. Bu ek fiiller bazen düşebilir. Ek fiile ait zaman ve şahıs kavramları yüklemde ek halinde bulunur. Ayrıca öge olarak da bulunabilir.

O kadar ki akşamın bahçesinden sarkmış gibisiniz. (s.125)

Bu, Mümtaz’ın ayak üstünde uydurduğu bir köpek hikâyesiydi. (s.129)

İclâl vapurda idi. (s.130)

Bu, sarayın tamiri için söylenmiş bir tarih. (-tir) (s.133)

Bu, evcek inanılmayan bir hadise idi. (s. 13)

Nuran’ın evine kabul edilmek saadeti Mümtaz için zevklerin en büyüğüydü. (s.172)

- Bir cümlede ancak bir yüklem bulunabilir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı cümle sayısını gösterir.

Yaşar eliyle vaktinden evvel ağarmış saçlarını düzeltilti, gözlüğünü parlattı. (2 cümle) (s.112)

Durmadan konusur, gezer, masallar uydurur, şarkı söyledi. (4 cümle)
(s. 116)

- Yükleme söylenmeyen cümlelere “*eksiltili(kesik)cümle*” denir. Yüklemin söylenmemiş olması cümlenin anlamında eksiklik meydana getirmez. Dinleyici ya da okuyucu cümlenin söylenmemiş kısmını ya kendi tamamlar ya da zaten bilmektedir.

Yedi gün tekrar dirilmiş gibi insanlar arasında mesut, onları anlayarak, altın parıltılar içinde yaşıyor. Tam bir tanrı gibi yedi gün..... (s. 309)

Mücevherler, şallar, sırmalı kışaklar, Venedik tülleri, gül seftali pabuçlar.... Etrafında bir yıgın yastık. (s. 137)

2.ÖZNE

Cümlede yüklemden sonra ikinci derecede önemli ögedir ve yükleme beraber temel öğeler grubunu oluştururlar. Cümlede yüklem bildirdiği kılış, oluş ve durumu üstlenen, yükleme göre cümlede “yapan” ya da “olan” durumunda bulunan unsurdur.

Gramerimizin hemen her konusunda olduğu gibi özne için de yaşanan bir terim ve sınıflandırma karmaşası vardır. Ahmet Topaloğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü'nde* özne için kullanılan terimlerin listesini vermektedir:

“*İye, kılan: Gram, İstanbul, 1934 / subject : Banguoğlu, 1940. / fail : Banguoğlu, 1940 ; Ergin, 2004; Eraslan, 1980. / örnek : Gram. Ter. 1940, / yüklet : Elöve, 1941. / yüklenik : Dilb. Ter. 1949; Dilaçar, 1971 / işleyici: Mansuroğlu, 1958. / kimse: Banguoğlu, 2007.*” (Topaloğlu, 1989)

Yukarıda sayılan terimlerin hiçbiri “özne” kadar sık kullanılmamıştır. “Özne” terimi büyük ölçüde yerleşmiş bir terim haline gelmiştir. “Özne” ile ilgili araştırmacıların yaptıkları tanımlar da birbirinden çok uzak değildir.

Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge öznedir. (Karahan, 2011: 18) Özne, yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir ifadeyle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öğedir. (Özkan – Sevinçli, 2012:126) Kimse, cümlede kılanı ve olanı temsil eder.” (Banguoğlu, 2007:525) Cümlede bir varoluşu veya bir yapma ve olmayı gerçekleştiren öge öznedir. Özne, yüklem gösterdiği bildirmeyi veya olma-yapmayı gerçekleştiren; yani bir değişimi yaşayan varlıktır. (Karaağaç, 2012: 505) Kendisine kavram yüklemesi yapılan unsura denir. (Güneş, 1996: 182) (Güneş, özne yerine “yüklenen” ifadesini kullanır.) Yüklem anlamına göre, olan veya kılan sözcük de söz öbeği de öznedir.(Gencan, 1979: 151)

Özne ile ilgili bir başka karmaşa da sınıflama konusunda yaşanır. Özne türleriyle ilgili adlandırmalara şu örnekler verilebilir: Banguoğlu (2007), gramerce özne, mantıkça özne terimlerine; Hatiboğlu (1972), gerçek özne, sözde özne, örtülü özne, belirsiz özne, ortak özne, pekiştirmeli özne, bağlaçlı özne, açıklayıcıdan özne, seslenmeli özne, kayan özne, bildirme koşacıyla özne terimlerine; Dizdaroğlu (1976), gerçek özne, sözde özne, örtülü özne, ortak özne, seslenmeli özne, açıklamalı özne, yinelenmiş özne, pekiştirilmiş özne, kalıplaşmış özne terimlerine yer verir.

Özne türleriyle ilgili bu adlandırmaların büyük bir kısmı öznenin özellikleri içine dâhil edilebilecek durumdaki yapılardır. Bu yüzden biz bu çalışmamızda özneyi türlerine göre sınıflandırmayıp özelliklerini sıralamayı tercih ettik. Ayrıca cümlenin temel öğeleri arasına dâhil edilmesi gerektiğini düşündüğümüz “nesne” den hemen sonra açıklamaya çalıştığımız durum da bu tercihimizde etkili olmuştur.

Yapılan bu tanımlardan da yola çıkarak öznenin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Özne fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki olarak bağlanabilir. Bunun dışında ek almaz.

Bu özelliklerle ilgili iki araştırmacının birbirinden farklı görüşlerine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Tahsin Banguoğlu , *kimse* olarak adlandırdığı özne için, “*Çokluk ve iyelik eklerini alabilir.*”(Banguoğlu,2007:526) derken; Muharrem Ergin , “*Daima yalın halde bulunur; cümlenin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın halde, eksiz bağlanır.*”(Ergin,2004:399) der. Tahsin Banguoğlu’nun öznenin çokluk ve iyelik eklerini alarak yükleme bağlandığı görüşüne Leyla Karahan aitlik ekini de

dâhil eder. “Özne fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında çekim eki almadan bağlanır.” (Karahan, 2011: 19)

- Öznenen sonra gelen “de” bağlacı özneye dâhil değildir.

Adamcağız da o gece karısıyla çocuğunu götürmek için vasıta bulmuştu. (s.25)

Emin Bey’in hayatı da çok temiz ve saftı. (s.279)

- Aynı yükleme bağlanmış birden fazla özne olabilir. Bunlar virgül ya da bağlaçla ayrılır. Sıralı ve bağlı cümlelerde birden çok yüklem bağlandığı bir özne olabilir. (ortak özne)

Fahir bu sefer hakikaten gafil avlandı ve karşısındakine bir saniye için hayretle baktı. (s.105)

Rum garson bir müddet Buridan’ın merkebi oldu ve şinitselele nefasetiyle bonfileni asaleti arasında sallandı. (s. 105)

- Özne cümlede kimi zaman açıklayıcısı ile birliktelele.
- Özne bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir.

Kitapçı gözlerini yazmasından kaldırdı. (s. 57)

Talât Bey’in karısı Nurhayat Hanım Mısırlı bir binbaşı ile sevişerek kaçınca **Mevlevî muhibbi olan Talât Bey** bu eseri yazmıştı. (s.61)

- Geçişsiz edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Bu fiillerin yalnız 3. şahsı kullanılır. Yükleme gereklilik kipinin teklik 3. şahsı olan bazı cümlelele de özne almazlar. Aynı işlevdeki “ - mAk gerek” ve “-mAk lazım” kalıbıyla kurulan cümlelerde özne bulunmaz. (Karahan, 2011: 20-21)

*Onlara hayatın her safhasında **güvenilebilirdi.** (s.131)*

*İki yandan beş ayak merdivenle kapısına **çıkılıyordu.** (s.122)*

- Cümlede özneler dönüşlülük zamiri ile pekiştirilebilir.
- Cümlede isimlerin dışında zamirler, sıfatlar, fiilimsiler, tamlamalar ve ikilemeler özne olarak kullanılabilir.

***Cocukluğunun mühim bir devrinde çok yalnız kalan Mümtaz,** kendi kendisiyle konuşmayı severdi. (s.12)*

***Böyle bir halet-i ruhiye içinde gelen bir mal sahibini atlatmak** elbette güçtür. (s.15)*

- Edilgen çatılı fiillerde, yüklemde bildirilen işi yapmayı, yapıyor gibi görünen ve “-n, -l” fiilden fiil yapım ekini almış yüklemlerle kurulan cümlelerdeki özne “sözde özne” olarak adlandırılır.¹
- Sözde öznenin kullanıldığı cümlelerde, yüklemde bildirilen işi yapan varlık “tarafından, nedeniyle, yüzünden, dolayısıyla, etkisiyle” gibi kelime veya “.....-ce /-ca” ekiyle pekiştirilmişse bu özneye “örtülü özne” denir. Örtülü özne cümle çözümlemelerinde zarf tümleci olarak değerlendirilir.
- Cümle tahlili çalışmalarında yükleme sorulan “kim?” ve “ne?” sorularının cevabı özneyi buldurmaya yöneliktir.

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız cümlenin temel öğelerinden özne ile ilgili romanımızdan seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

***Genç adam** beş gün, elbette birinden birine rastlarım diye Kandilli önlerinden ayrılmamıştı. (s. 129)*

¹ Tahsin Banguoğlu bu durumla ilgili şöyle bir açıklama yapar : “Cümlede kimse işleyişinde bulunan kelimeye genellikle gramerce kimse deriz. Ancak birçok hallerde bu kelime kökfil anlamına göre doğrudan doğruya kılan ve olanı temsil etmez. Arada – bilinsin bilinmesin – asıl olan ve kılan bir kimse vardır. İşte buna mantıkça kimse adını veriyoruz.” (Banguoğlu, 2007: 526)

*(**onlar**) Birbirlerinin varlığına sarılmış yürüyorlardı. (s.128)*

***Bahar** bir nekahet sıtması gibi derin ve ürperticiydi. (s. 132)*

*Halbuki cami açıldığı zaman, valide sultanın ve haremın gelmediğini görmesinler diye **carsı** kapatılmıştı. (s.136) (sözde özne)*

***Ara yerde bir gölge parçası, bir yol ağzında serince bir nefes** sanki hayatı hafifletiyordu. (s.21)*

*Mümtaz'ın düşüncesinde **Antalya'daki otelin önüne her gün dizilen deve katarları** canlandı. (s.182)*

***Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği esyası, - bilhassa yeni çocuk karyolası – sevgisine mazhar her şey ve herkes** bu nişana sahip olurdu. (s. 17)*

***Mümtaz** kamaşan gözlerini ondan öteye çevirdi. (416)*

3.ÖZNE İLE YÜKLEMİN UYUMU

Bir cümlede özne ile yüklem olumluluk – olumsuzluk ve teklik – çoğulluk yönünden uyumlu olması gerekir. Bu uyumu yakalayamayan cümlelerin anlatımının hatalı olacağını ifade etmek yanlış olmaz.

3.1.Olumluluk – Olumsuzluk Uyumu

Bir cümlede özne olumlu ise yüklem de olumlu; özne olumsuz ise yüklem de olumsuz olmak zorundadır. Ayrıca “ne.....ne” bağlacının kullanıldığı cümlelerde yüklem olumlu olacağı da unutulmamalıdır.

3.2.Tekillik – Çoğulluk Uyumu

Özne ile yüklem tekillik – çoğulluk bakımından uyumu incelenirken birden fazla durumu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu durumları maddeler halinde sıralamaya çalışalım.

- Birinci tekil kişi böbürlenmek ya da alçakgönüllülük göstermek amacıyla kullanıldığında özne de yüklem de çoğul olur.
- İkinci tekil kişi saygı ve nezaket bildirmek için kullanıldığında özne de yüklem de çoğul olabilir.
- Üçüncü tekil kişi anlatıma saygı katmak için kullanıldığında özne tekil olduğu halde yüklem çoğul olabilir.
- Organ, bitki, hayvan, zaman isimleri ile cansız varlıkların çoğulları özne olduklarında yüklem tekil olur.
- İnsan olan çoğul öznelerin bireyleri bir bütün olarak düşünülüyorsa yüklem tekil olur.
- Çoğul öznelerin bireyleri teker teker düşünülüyorsa yüklem çoğul olur.
- Özne hem birinci hem üçüncü kişiyse yüklem ikinci çoğul kişi olur.
- Özne birinci ve üçüncü kişilerden ise; ikinci ve birinci kişilerden ise veya birinci, ikinci ve üçüncü kişilerden ise yüklem birinci çoğul kişi olur.

4.NESNE (DÜZ TÜMLEÇ)

Cümlenin üçüncü önemli ögesi olan nesne, yüklem yaptığı işten etkilenir. Yüklemi geçişsiz fiil ya da isim olan cümlelerde nesne bulunmazken; geçişli fiil cümlelerinde fiil nesne üzerinde gerçekleşir. Araştırmacıların nesne tanımları aşağıda verilmiştir.

Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. (Ergin, 2004: 399) Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge, nesnedir. (Karahana, 2011: 25) Cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklem etkilediği kişiyi veya şeyi temsil eden kelimeye nesne adını veririz. (Banguoğlu, 2007: 527) Cümlede yüklem

doğrudan etki ettiği ögeye nesne denir. (Özkan – Sevinçli, 2013:137) Öznenin ediminden doğrudan doğruya etkilenen sözcüklere *nesne* denir. (Gencan, 1979: 155) Tümcede yükleme dile getirilen kılışın doğrudan etkilediği varlığı gösteren ögeye *nesne* denir. (Şimşek, 1987: 134) Öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık, yapma durumu çekimindedir ve cümlenin nesnesidir.(Karaağaç, 2012:508)

Yapılan bu tanımlardan da yola çıkarak nesnenin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Nesne, cümlede belirli ya da belirsiz bir varlığı işaret etmesi bakımından iki türlü değerlendirilebilir. Belirli bir varlığı karşılayan ve yükleme hali eki alan nesnelere *belirtili nesne*, bir türü karşılayan ve yükleme hali eki almayan nesnelere *belirtisiz nesne* olarak adlandırılır.

Bu durumun bazı istisnaları vardır. Kimi nesnelere yükleme hali eki almadıkları halde belirli bir varlığı karşılayabilirler. (Her gece yatmadan *Orhan Veli* okuyordu.)

- Belirtisiz nesnenin cümledeki yeri değişmez. Belirtisiz nesne hep yüklem önündedir. Yükleme ile belirtisiz nesne arasında “bile, de, dahi, daha” bağlaçları dışında herhangi bir sözcük giremez. Belirtili nesnenin ise cümledeki yeri değişebilir.
- Yükleme geçişli fiil olan cümleler dışındaki fiil cümleleri ile isim cümlelerinin tamamı nesne alamaz. Ancak isim cümlelerinin nesne alabildiği kimi kuraldışı örnekler vardır.
- Bir cümlede birden fazla nesne olabilir. Ancak bu nesnelere ayrı türden olamaz.
- Bazı nesnelere cümledeki diğer nesnenin açıklayıcısı olabilir.
- Bir cümlenin nesnesi isim cinsinden bir kelime grubu ya da bağımsız bir cümle olabilir.
- Bazı sıralı ve bağlı cümlelerin nesnesi ortak olabilir.
- Cümle tahlili çalışmalarında yükleme sorulan “neyi?”, “kimi?” soruları belirtisiz nesneyi buldurmaya yöneliktir. Cümlenin öznesi bulduktan sonra sorulan “ne?” sorusu ile belirtisiz nesne bulunabilir.

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız nesne ile ilgili romanımızdan seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

Belirtili Nesne Örnekleri

O şimdi dün sabah okuduğu, hatta anlamadan baktığı gazete manşetlerini görüyordu. (s.399)

Sen insandan mesuliyet duygusunu kaldırıyorsun. (s.310)

Bu taraflarda hiç kimseyi bulamayacağını anlamıştı. (s. 24)

Herkes yarını, büyük kıyameti düşünüyordu. (s. 24)

Eve geldiği zaman Macide'yi uyuyor buldu. (s.24)

Bu sefer, bu aranmaktan, yoklanmaktan hoşlanmayan adam, üst üste haber gönderiyor, hal hatır soruyor, hanımefendinin olmazsa beylerden birinin behemehal gelmelerini, kendisini görmelerini istiyor, dükkanın arkasında eski konağın müstemilatından olan bakımsız kısımla üstündeki iki oda için konuşacağını kontratın geciktiğini söylüyordu. (s.14)

Çocuk bir türlü ona karşı alacağı vaziyeti bulamıyordu. (s.172)

Hatta bu pansiyonun mavisi kirpiklerinin kenarından damlayan büyük gözlü sarışın kızını, onun Wagner'e çılgınca hayranlığını, Heine'yi ezberden okurken sesinin titreyişini, Tiroller'de beraber yaptıkları emsalsiz gezintiyi, ay ışığında dinledikleri türküleri, hepsini unutmuştu. (s. 169)

Hiddetle vicdan azabı arasında bulunan bu ihtiyar kadını atlatamayacağını kiracı üçüncü ziyarette öğrenmişti. (s. 15)

Hangi balığın hangi mevsimde ve nerede en iyi avlanacağını ve filan ayda ele geçen turfa veya tam mevsimlik balıkla ne yapılacağını hiç kimse onun kadar bilemezdi. (s. 167)

Belirtisiz Nesne Örnekleri

Adamcağız da o gece karısıyla çocuğunu götürmek için vasıta bulmuştu. (s.25)

“Anlamam ama güzel.”diyordu. (s. 131)

Böyle anlarında muhakkak bir halk şarkısı söylerdi. (s. 377)

Bu sabah da Muazzez kendisine birçok şeyler anlatmıştı. (s.83)

Mümtaz geldiğinin daha ikinci günü bir yığın arkadaş bulmuştu. (s.134)

Sonra, eve döndüğünden beri, akrabasına karşı olan sevgisinin daha başka bir hal aldığına dikkat etti: “Acaba, hep alışkanlık mı? Hep yanımızdakileri mi seviyoruz?” dedi. (s.12)

Romanda bulunan nesnelere incelendiğinde bu nesnelere büyük bir kısmını belirtili nesnelere oluşturduğu görülür. Belirtisiz nesne sayısı belirtili nesne sayısından çok daha azdır. Ayrıca belirtili nesnelere pek çok kelime grubundan oluşabildiği gözlenmiştir. Yazarın birbirine bağlanmış ve uzun cümleleri sıklıkla tercih ediyor oluşu diğer öğeler gibi nesnelere de uzun kelime gruplarından meydana gelmesini beraberinde getirmiştir.

5. YER TAMLAYICISI (DOLAYLI TÜMLEÇ)

Türkçenin söz dizimi ile ilgili gramer araştırmacılarımızın yaşadığı önemli karmaşa ve sorunlardan bir tanesi de cümle öğelerinin tahlili sırasında karşımıza çıkar. Ayrıca bu başlık altında söz etmeye çalışacağımız yer tamlayıcılarının adlandırılması konusunda yaşanan bir terim sıkıntısı da bulunmaktadır.

Çalışmamızın ilk bölümlerinde gramercilerimizin kavram, terim ve sınıflama konusunda yaşadıkları karmaşadan bahsetmiş ve sebeplerini irdelemeye çalışmıştık. Bu sıkıntı cümlenin öğeleri ele alınırken de karşımıza çıkmaktadır. Cümlenin temel öğeleri olan yüklem ve özne ile ilgili tanımlar ve sınıflamalar aynı olmasa da birbirinden çok uzak değildir. Aynı durum nesne için de geçerlidir. Fakat söz konusu yer tamlayıcısı ve zarf tümleci olduğunda önemli bir karmaşa baş göstermektedir. Burada araştırmacılarımızın farklı değerlendirmeler yapıyor oluşlarının temel sebebi kimi kez şekil olarak yapının, kimi kez de fonksiyonun dikkate alınıyor olmasıdır.

Bu konuda Emine Gürsoy Naskali “*Türk Gramerinin Sorunları*” toplantısına bir bildiri sunmuş ve konunun tartışılmasını talep etmiştir. “*Gramer kitaplarımızda cümlenin yer tamlayıcısı ile zarfı arasında fonksiyon açısından hiçbir fark bulunmamaktadır, yer tamlayıcısı ile zarf arasındaki tek fark morfolojik açıdandır. “Beşte geldim.” ve “Şimdi geldim.” cümlelerinde “beşte, şimdi” kelimeleri arasında fonksiyon açısından bir fark bulunmamasına rağmen, morfolojik açıdan biri yer tamlayıcısı biri de zarf sayılmaktadır. Bu sebeple cümlenin unsurları bahsi yeniden ele alınmalı, yeniden düşünülmesi, unsurları belirleyen kastedilen neler olduğu ortaya konulmalı ve neticede yer tamlayıcısı ile zarf birleştirilmelidir.*”

Yer tamlayıcılarını bazı araştırmacılar şekli esas alarak bazıları da fonksiyona göre tanımlarlar. Bu konuda öne çıkan tanımlara ve ifadelere göz atalım.

Neşe Atabay ve arkadaşları “*Yüklem anlamını bütünleyen yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan tümleçtir.*” şeklinde tanımlar. (Atabay, 1981: 123) Haydar Ediskun da şekli ön plana alarak tanımlayanlardandır. “*Dolaylı tümleçler cümlede ismin –e, -de, -den halinde bulunurlar*” ifadesini kullanır. (Ediskun, 1988: 87) Mehmet Hengirmen “*Ad durum eklerinden –a, -da, -dan eklerini alan tümleçler*” tanımı ile yine şekli ön plana çıkarılardan olmuştur. (Hengirmen, 1985: 96) Tahir Nejat

Gencan da şekli esas alan isimlerdendir. “*Dolaylı Tümleçler –e, -de, -den durum takalarıyla çekimlenen tümleçlerdir.*” (Gencan, 1979: 75)

Dolaylı tümleç yerine yer tamlayıcısı ifadesini kullanan araştırmacılarımız genellikle fonksiyona göre değerlendirme yapmışlardır. Ancak bunların içinde fonksiyona göre değerlendirme yapmış olsalar bile hal eklerinin bütün fonksiyonlarda kullanılmasını yer tamlayıcısı kabul ederek aslında şekle dayalı bir değerlendirme yapanlar da vardır. Muharrem Ergin yer tamlayıcıları için şu ifadeleri kullanır: “*Fülin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır. Yer tamlayıcısının ana fonksiyonu zaman ve mekân içinde geniş manasıyla yer ve istikamet ifade etmektir. Fakat bu ana fonksiyon birlikte kullanıldığı fiilin manasına bağlı olarak yer, ayrılma, uzaklaşma, yaklaşma, bulunma, yön, zaman, müddet, sür’at, tarz, miktar, derece, durum, hal, hedef, sebep, leh, aleyh, karşılaştırma, verme, bildirme, gaye, tercih, vasıf, şekil, vasıta, iş, devamlılık, aitlik, çıkma, terkip, ölçü, değer, görüş, noktainazar vb. bildirmektedir.*” (Ergin, 2004: 400)

Sezai Güneş yer tamlayıcılarını şu şekilde tarif eder: “*Mekân isimlerinin veya normal isimlerin yönelme, bulunma, ayrılma halindeki isimli şekillerinde ya da zarflarından ibaret olan ve yükleyenin anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan unsurlardır.*” (Güneş, 1996: 185) Araştırmacı, bazı sözlerde ayrılma, bulunma ve yönelme halindeki isimlerin yer ifadesi taşımadığını; sebep, şekil, tarz, zaman bakımlarından zarf tümleci görevini yaptığını belirtir.

Fonksiyona göre değerlendirme yapan bir başka isim de Leyla Karahan’dır. “*Cümlede yönelme, bulunma, uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır.*” (Karahan, 2011: 29) şeklinde tanımını yapar. Karahan, yer tamlayıcılarının özelliklerini sıralarken, “*Yönelme, bulunma, uzaklaşma hali ekli tarz, zaman ve miktar zarfları yer tamlayıcısı değildir.*” der. Benzer bir değerlendirmeyi Mustafa Özkan ve Veysi Seviçli de yapar: “*Yönelme, bulunma, ayrılma durumu eklerini taşıyan bazı kelime ve kelime grupları şekil,zaman,tarz, nicelik vb. durumları bildirdiklerinde yer tamlayıcısı değil, zarf olurlar.*” (Özkan – Sevinçli, 2013: 149)

Leyla Karahan’ın cümle tahlillerinde “Erzurum’a yağmurlu bir günde Zakir Bey’in bahsettiği bu bitmez tükenmez mezarlığın arasından geçerek girdim.”

cümlesindeki “ *yağmurlu bir günde*” yi zarf kabul etmesi bu durumu örnekler. (Karahan, 2011: 36)

Zeynep Korkmaz bu durumu Leyla Karahan’ın tam tersi olacak şekilde değerlendirir. “*Cümlede yüklemın anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hali eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup halindeki ismin cümle bilgisindeki yeri*” (Korkmaz, 2010: 243) diyerek tanımladığı dolaylı tümlece dâhil edilebilecek unsurları genişletir. Verdiği örneklerde yer alan “geçmişte, yokuş tırmanmaya başladığı için” ifadelerini dolaylı tümleç sayar.

Biz bu çalışmamızda bulunma, yönelme ve ayrılma hal eklerini alan, aynı zamanda şekil, zaman, tarz gibi durumları bildiren öğeleri zarf kabul ettik. Çünkü dilin yapısının bir bütünlük taşıdığını, yalnızca şekil özelliklerine bakılarak yapılan değerlendirmelerin anlamı bir kenara iterek eksik kalacağını düşünüyoruz. Her kuralın yaşayan, dinamik bir sistem olan dilde istisnaları olabileceği gerçeğini göz ardı etmeden, her yapıyı fonksiyonuyla birlikte değerlendirmek gerektiğine inanıyoruz.

Yer tamlayıcısı ve zarf tümleci arasında yaşanan bu karmaşaya değindikten sonra yer tamlayıcılarının genel özelliklerini sıralamaya çalışalım.

- Yükleme “-e, -de, -den” durum ekleriyle bağlanırlar.
- Cümlede yer tamlayıcısı bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir.
- Bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı olabilir. Bu tamlayıcılar aynı hal ekini taşımak zorunda değildir.
- Sıralı ya da bağlı cümlelerde ortak bir yer tamlayıcısı olabilir.
- Bir cümlede yer tamlayıcısı açıklayıcısı ile birlikte yer alabilir.
- Yer tamlayıcılarından sonra gelen “de” bağlacı da yer tamlayıcısı ile birlikte değerlendirilir.
- Cümle tahlili çalışmalarında yükleme sorulan “neye, nede, neden, nereye, nereden, kime, kimde, kimden” soruları yer tamlayıcısını buldurur.

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız cümlenin öğelerinden yer tamlayıcısı ile ilgili romanımızdan seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

Ve bunu söylerken yüzünü gölgeleyen hüznünde ömrünün hazin tecrübesi görünüyordu. (s. 214)

Ben yükümün derecesine yükselebilirim. (s. 418)

Sen insanı kainatın içine layıkıyla yerleştirmiyorsun. (s. 312)

İmandan bahsediyorsunuz, aklın yolundan gidiyorsunuz. (s. 312)

Suat'ın hüviyetinde acıma duygularını reddeden bir taraf vardı. (s. 310)

Sefil, perişan mahalleler, yoksulluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçiyordu. (s. 24)

Hemen herkes pencereye ve hatta dışarıya üşüştü. (s. 28)

Şehrin yarı harap sokaklarından birinde büyük bir güneş lekesinin içinde araba durdu. (s. 32)

Koşa koşa atların önünden karşı tarafa geçti ve oradan Mümtaz'a son defa baktı.(s.32)

Evin çocuklarıyla beraber çıkıp geziyorlar, portakal bahçelerine, Karaoğlan'a gidiyorlardı. (s.34)

Zavallı çocuklar, bir barut fıçısının üzerinde oynuyorlardı. (s. 24)

İhsan'ın bu kiracı ile münasebeti, bilinen bir şeyi beyhude tecrübe etmenin makul olamayacağı hikmetine dayanırdı. (s.14)

Mümtaz burnunda en adi cinsinden tuvalet kokusu ile olduğu yerden onlara baktı. (s. 245)

Daha ziyade aynı sahile çarpan bir yığın dalganın asırlar boyunca yaladığı, yuttuğu, bütün kenarlarını sildiği hususiyetlerini giderdiği bir çakıl taşına benziyordu. (s.278)

Mümtaz, barbunyanın bu etnik ve sosyal macerasına bayılmıştı. (s. 167)

Ömrünün uzun bir kısmını ağabeysinin kat'i vesayeti altında geçirmeğe razı olmuştu. (s.280)

Bir akşam Beylerbeyi iskelesinde kahve zannıyla girdiği bir gazinoda pencere kenarında bir müddet denize daldıktan sonra aşka gelmiş, bir ney taksimi yapmış. (s. 280)

Eski Mevlevi dergahlarının simatlarından, kendisinin tanıdığı aşçı dedelerden, onların pişirdiği kuzu ve pilavlardan, aynı güzide insan ve asil zevkle bahsetti. (s.281)

Mümtaz onun bu sanatlardan ve musikiden bahsedişini dinlerken daima halka yakın bir safiyeti muhafaza ettiğine, güzel hakkında büyük bir seçme kudreti olmadığına dikkat etti. (s. 282)

6.ZARF TÜMLECİ (BELİRTEÇ TÜMLECİ)

Zarflar cümlenin anlamını çeşitli yönlerden (zaman, sebep, tarz, yön, miktar, şart vb.) tamamlayan ve sınırlayan öğelerdir.

Cümlenin yardımcı öğeleri arasında olan zarflar ile yer tamlayıcıları arasında yaşanan karmaşaya “yer tamlayıcısı” başlığı altında yer vermiştik. Bu nedenle burada tekrar söz etmiyoruz. Bunun yerine zarf tümlecinin çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan tanımlarına göz atalım.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli zarf tümleci için “*Cümlede yüklemın anlamını zaman, yer, yön, durum, miktar, tarz, araç gibi yönlerden tamamlayan öğedir*” der. (Özkan – Sevinçli, 2013: 143)

Leyla Karahan ise “*Zaman, tarz, sebep, miktar, yön, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle öğesi zarftır.*” şeklinde tarif eder.(Karahan, 2011: 32)

Tahir Nejat Gencan, “*Yüklemi belirten sözcük, belirteç tümlecidir.*” diyerek “zarf tümleci” ifadesi yerine “belirteç tümleci”ni tercih etmiştir.(Gencan, 1979: 54)

Sezai Güneş, “*Çekim edatlarıyla veya zarf fiil ekleriyle zarflanan ya da kendisi zarf olan ve hareket kavramını (sebep, şekil, tarz, miktar, süre gibi) değişik ifadelerle tamamlayan unsurlardır.*” ifadesini kullanır. (Güneş, 1996: 57)

Tahsin Banguoğlu belirteç tümleçlerini zarflama olarak adlandırır ve şöyle tanımlar: “*Cümlede yüklemın içinden geçtiği hal ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki kelime öbeklerine zarflama denir.*” (Banguoğlu, 2007: 530)

Günay Karaağaç ise “*Bir cümlede yön, zaman, tarz, neden, miktar, araç, şart vb. bildirerek yüklemi tamamlayan cümle öğesi zarftır.*” der. (Karaağaç, 2012: 511)

Muharrem Ergin zarf tümlecini anlatırken ; “*Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur.*” ifadesini kullanır. (Ergin, 2004: 400)

Rasim Şimşek de zarf tümlecini şöyle tanımlar: “*Yargılı anlatımlarda yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen öğelere belirteç tümleci denir.*” (Şimşek, 1987: 96)

Burada hatırlatılması gereken önemli bir nokta cümlede –se/-sa eki almış kelime ya da kelime gruplarının zarf olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Leyla Karahan’ın “*-se/-sa Eki Hakkında*” başlıklı makalesi ile Gürer Gülsevin’in “*Türkçede –sa Şart Gerundiumu Üzerine*” başlıklı yazısında açıklandığı gibi –se/-sa eki istek bildirmediği sürece yargı taşımaz ve cümlede şart, zaman, sebep fonksiyonlarındadır. Ayrıca bu ekin şahısla tamamlanabiliyor oluşu zarf-fiil eklerinin farklı yapıları düşünüldüğünde bir sorun teşkil etmez. Yani istek bildirmediği sürece –se/ -sa kip eki değil; zarf-fiil ekidir. Bu durumda -se/-sa ekini taşıyıp cümlede de şart, zaman ve sebep fonksiyonunda olan unsurlar zarf tümleci olarak değerlendirilmelidir. Bu belirlemeyle beraber ileride söz edeceğimiz birleşik cümleler bölümüne “*şartlı birleşik cümle*” yi dâhil etmeyişimizin de sebebini ortaya koymuş olduk.

Araştırmacıların bu şekilde tarif ettikleri zarf tûmlecinin genel özelliklerini şu şekilde maddelendirebiliriz:

- Cümlede zarf görevinde kullanılan öge bir isim ya da bir kelime grubu olabilir. Bunlar yüklemi zaman, tarz, sebep, miktar, şart bildirerek tamamlar.
- İsimler yön eki (-rA / -ArI), vasıta eki (-lA / -n) ve eşitlik eki (-cA / -çA) olarak; fiiller ise zarf-fiil ekleri (-p (-ıp, -ip, -up, -üp), -arak (-erek), -a (-e), -ınca (-ince, -unca, -ünce), -madan -(meden), -maksızın (-meksizin), -dıkça (-dikçe, -dukça, -dükçe, -tıkça, -tikçe, tukça, -tükçe), -alı (-eli) -ken, -dığında (-diğinde, -duğunda, -düğünde, -tığında, -tiğinde, -tuğunda,-tüğünde...) olarak cümlede zarf görevini üstlenirler.
- Cümlede pek çok kelime grubu zarf görevinde olabilir. (bağlama grubu, kısaltma grubu, tekrar grubu, isim ve sıfat tamlamaları, zarf-fiil grubu, edat grubu)
- Bir cümlede birden fazla zarf olabilir.
- Zarf ögesinden sonra gelen “de” bağlacı zarfa dâhil edilerek değerlendirilir.
- Bazen bir zarf ögesi diğerinin açıklayıcısı durumundadır.
- Sıralı ve bağlı cümlelerde ortak zarf olabilir.
- Cümle çözümlemesi çalışmalarında yükleme sorulan “ ne zaman, nasıl, niçin, ne şekilde, ne ile, kimin ile, hangi durumda, hangi şartlarda, hangi yöne, ne kadar, kim tarafından” soruları zarf tûmlecini buldurmaya yöneliktir.

Özelliklerini kısaca saymaya çalıştığımız cümlenin öğelerinden zarf tûmleci ile ilgili romanımızdan seçilen örnekler aşağıda verilmiştir.

Bu acayip şeyleri Nuran’ a anlatamayacağı için mahzun oluyordu. (s.55)

Eve geldiği zaman saat on bire geliyordu. (s. 340)

Bu, cemiyet realiteleri üzerinde düşünerek, onları değiştire değiştire yapılır. (s. 184)

Birkaç gün sonra Selimiye Kışlası'nın etrafında kızgın güneş altında başibos gezdiler. (s.180)

Nuran'ın annesini tahmin ettiği gibi buldu. (s. 162)

Adile Hanım Mümtaz'ı çok bekletmedi. (s. 158)

Tevfik Bey, biraz da Nuran'a bu kolaylığı bahsetmek için, gece yarısından sonra Kandilli yokusunu tırmanmanın güçlüğünü bahane ederek köşkten Kanlıca'ya inince, hemen yirmi sene evvelki Tevfik Bey olmuştu. (s. 212)

İki ayrı şeyi birbirine karıştırırsak çıplak kalırız. (s. 47)

Tevfik Bey'in gelmesiyle iş büsbütün altüst oldu. (s.217)

Böylece soğuk rüzgarların doldurduğu bir arafta kendi vücudunu aramağa mahkum serseri ruh gibi tenden tene girmiş, hiçbirinde bir lahzadan fazla duramamış, şimdi bütün tecrübeleri iflas ettikten sonra, Mümtaz'la Nuran'ın aşklarında ısınmağa gelmişti. (s.214)

Hiçbir yara kurcalamakla iyileşmez. (s. 317)

Orhan, onu yanı başında görünce büyük bir şefkatle bir kolunu omzuna attı. (s. 302)

Bu yüzden yanı başında yaşayan ve kolları arasında gülen kadını adeta ortada olmayan bir varlık gibi sevecektir. (s. 258)

Bu hissiliğın yanı başında çok zihni bir zaafı bulunmasa, Mümtaz çoktan mahvolmuştu. (s. 68)

Bu düşünceden kurtulmak için tekrar hastabakıcı meselesine döndü. (s.12)

Günün birinde büyük yenge mutat ziyaretini yapmaya karar verir ve merhum Selim Paşa'nın kızı refakatinde kimse olmadan sokağa çıkamayacağı için Üsküdar'daki Arife Hanım'a haber gönderilir. (s. 14)

Neyini kendisini son devrin bazı molla beylerine benzeten iri göbeğine dayayarak oturduğu yerden çalarmış. (s. 280)

Taksim bitip de etrafındaki kalabalığı ve rakı kadehlerini görünce Aziz Dede yerinden fırlamış. (s. 280)

Onun ısrarıyla ve epeyce hazırlıklı gelmişlerdir. (s. 280)

7. CÜMLE DIŞI ÖGELER

Ünlemler, ünlem grupları, bağlama edatları, hitap sözcükleri ile arasözler ve açıklama cümleleri cümle çözümlemesi çalışmalarında cümle dışı ögeler olarak değerlendirilir. Bunlar cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurulmasını sağlarlar. Ancak cümlenin kuruluşuna katılmazlar.

Cümle dışı ögeleri, cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan, diğer cümle ögeleri gibi yüklemi çeşitli ilgilerle tamamlamayan, ancak cümlenin içinde bulunan unsurlardır, şeklinde tanımlayabiliriz.

Araştırmacıların büyük bir kısmı eserlerinde cümle dışı bu ögelere yer vermemiştir. Cümle dışı ögelere yer verenlerin değerlendirmeleri şu şekildedir.

Cümlenin herhangi bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan ögelerdir. Cümle dışı ögeler, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi yüklem tamamlayıcısı değildirler. Bu ögeler, yüklem tamamlayıcısı olan ögelerin aksine açıklama, pekiştirme vb. işlevlerle cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlarlar. (Karahan, 2011: 36)

Cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan, şekil olarak yüklem bağlanamayan, ancak cümlenin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan birliklere cümle dışı

öge(unsur)denir. Bazı bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı öge(unsur) olarak değerlendirilir. (Özkan – Sevinçli, 2013: 154)

Cümlenin kuruluşuna katılmayan; ancak, dolaylı olarak cümlenin anlamına katkıda bulunan bağlaç, ünlem, ünlem grubu, seslenme, ara söz gibi birimler. (Korkmaz, 2010: 55)

Cümlede asıl unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Fakat bunlar esas hareketle, fiille ilgili olmayan ve cümleye sadece ilave edilmiş bir durumda bulunan unsurlardır. Umumiyetle cümlelerin başlarında, sonlarında ve cümleler arasında bulunurlar. Parantez şeklinde cümle içine girdikleri de görülebilir. Bunlara cümle dışı unsurlar adını veriyoruz. (Ergin, 2004: 401)

Cümlenin kuruluşuna katılmayan; fakat cümle öğeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan öğeler, cümle dışı öğelerdir. Cümle dışı öğeler, cümleler arası metin öğeleridir; bu yüzden metindeki herhangi bir yüklemle ilişkilendirilemezler: Ünlemler ve ünlem öbekleri ile her türden bağlama edatları böyle öğelerdir. (Karaağaç, 2012: 512)

Araştırmacılar tarafından benzer şekilde tanımlanıp açıklanan cümle dışı öğeler içine hitaplar, ünlemler, ünlem grupları, bağlama edatları, açıklama cümleleri ve ara sözler dâhil edilebilir.

İncelediğimiz romanda bağlama edatları ve arasözlerden oluşan cümle dışı öğelere sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu yazarın dili kullanma şekliyle ilgili bazı ipuçları vermektedir. Özellikle ara sözlerin anlatımı destekleyen yönü başarıyla sergilenmiştir. Ayrıca eserde birbirine bağlanmış cümlelerin sayıca fazla oluşu bağlama edatlarının kullanım sayısını ve etki gücünü de arttırmıştır.

Cümle dışı öğeleri örneklemek üzere romandan seçilmiş örnekleri inceleyelim.

Ne Macide, ne yengesi – İhsan'ın annesi – hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar. (s.11)

Onun her şeyden evvel konuşacak insana ihtiyacı vardı. (s. 12)

Macide'nin sıhhati de öyle düzgün değildi. Hatta bu kadar yorgunluğa nasıl tahammül ettiğine şaşırıyordu. (s.12)

Mesela, İhsan iyi olduktan altı ay sonra bile bir iki hastabakıcı mutlaka onu arayacaktır. (s. 12)

Daha, genç adam dükkâna girer girmez siyah gözlüğünü, bir kudret tılsımı, büyüü bir silah gibi gözlerine takar, bu cam perde arkasında **adeta** görünmez olur, oradan piyasanın durgunluğunu, hayatın ağırlığını, devlet memuriyetinde belli bir gelire çalışanların saadetini anlatır, memurluğu bırakıp da, Elkasibü Habibullah hadisine uyduğu için **–evet , sırf bunun için, peygamberin bu sözüne, bildiği halde riayetsizlik etmemek için ticarete başlamıştı** – kendisine kızar, dövünür, **nihayet:**

- **Beyefendi**, vaziyeti biliyorsunuz, şimdilik kabil değil; hanımefendiye arz-ı tazimat ederim. (s. 13)

Haydi gidelim, ben Ada vapurunu kaçıracam. (s. 245)

Filhakika onun baktığı anda Suat, ellerini ovuşturarak bu patırtıyı da atlattık, der gibi hafiften kendi kendine gülüyordu. (s.246)

Evet, yarın akşam doğmamış bir çocuğun başkaları tarafından yaşanacak son macerası buydu. (s.247)

Kendi gündeliğinden kopmuş herhangi bir mahluk gibi yavaş yavaş, **hatta** bu gündeliğin sıkıntılarını – **ufak tefek rahatsızlıklar, endişeler** – beraberinde getirerek bahçeye girmişti. (s.276)

Meğer başımızı kaldırıp, gür ve kıvrık kaşların altındaki gözlere dikkat edersiniz; o zaman bu küçük ve laattayın görünüşlü adam sizinle maddesinin çok üstünden konuşurdu. (s.277)

Yazık ki Fatma'nın huysuzlukları bu saadeti zehirledi. (s.172)

O kadar ki, bu fabrikalar veya mümessilleri yavaş yavaş ona da herhangi bir doktora yaptıkları gibi, her cinsten son mahsullerini göndermeğe başlamışlardı. (s.170)

İste Yaşar Bey bu büyük ideali sezen ve ona can ve yürekten bağlanan adamlardan biridir. (s.171)

Garip idealizmleri, küçük aşağılık duyguları ve onların yerini bir dalganın yerini bir başkasının alışı gibi dolduran silkinişleri, **hülasa** en coşkun heyecanla hiç kımıldamaya imkân bırakmayacak bir yeis arasında gidiş gelişleri vardır. (s.168)

Buna mukabil bu vehme kapıldığından beri mesleğine ait birçok meraktan kurtulmuştu. (s. 168)

Böyle bir halet-i ruhiye içinde gelen bir mal sahibini atlatmak **elbette** güçtür. (s. 15)

Vakıa adamcağız birkaç defa onu da tecrübe etmiş, mide ağrılarından filan bahse kalkmıştı. (s.15)

Zaten kendisi de hattattı. (s. 281)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

1.1. İsim Cümlesi

Bir ismin ya da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubunun yüklem olduğu cümleler isim cümlesi olarak tanımlanır. İsim cinsinden bir kelime ya da kelime grubu ek-fiille çekimlenerek yargı bildirir.

Ek-fiilin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört ayrı çekimi vardır. Ek-fiilin şimdiki zamanı geniş zaman görünümündedir.² Geniş zaman görünümündeki şimdiki zamanın teklik üçüncü şahıs eki olan *-dır* eki çok sık kullanılır.

İsim cümlelerinde yüklem ekfiilsiz gibi görüldüğü durumlara da rastlanır. Bu durumlarda aslında yüklem ek-fiilsiz değildir fakat ek-fiil düşürülmüştür. Ek-fiilin varlığı cümlenin anlamından hissedilebilir. Doğal dillerin tartışmasız özelliklerinden biri de dilde tasarruf ilkesidir ve ek fiilin söz konusu kullanımı, bu ilkeye örnektir.

Çeşitli kiplerde çekimlenmiş olan “var” ve “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümleler de en sık karşılaşılan isim cümlelerindedir. Genellikle özne ve yüklemden oluşan isim cümlelerinde çok sık olmasa da diğer öğelere de rastlanır ve bu cümleler genellikle nesne almazlar. Eğer bir isim cümlesinde nesne varsa o nesne, temel cümlenin değil söz konusu isim cümlesinin öğelerinden birinin nesnesidir.

² Buna *ek fiilin şimdiki zamanı* dendiği gibi *ek fiilin geniş zamanı* hatta bildirme kipi de denir. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da kuvvetlendirme ve ihtimal ekidir. Ek fiilin isimlere eklendiğindeki bu hâlinin fiillere eklendiğindeki adı *kuvvetlendirme ve ihtimaldir* ki zaten birleşik çekimin üç isim bildirmesinin dört kipte olması dikkate değer. Şahıs ekleri ise zamir ve iyelik menşeli olmak üzere ikidir. Hâlbuki dört tür şahıs ekimiz var; işte geri kalan ikiden biri *bildirme kipi* diğeri de emir ekleridir. Çünkü bu iki kipin çekiminde *taban + şekil* ve *zaman eki + şahıs eki* sırası yok olmuş, şahıs ekleriyle şekil kip ekleri birleşmiştir.

Ağlayan çocuk *kalemi kırılındır*.

İsim cümleleri konusunda bir diğer mühim husus İngilizce *noun clouse* ile karıştırmamak gerektiğidir. Türkçede İngilizce öğrenirken *noun clouse* dediğimiz yapı, bizdeki *infittif* yani *isim fiili gurubudur*. Kısaca Osmanlı Türkçesinde *nispet-izafet*, İngilizcede ise *predicate-attribute* terimleriyle ifade edilen *cümle- kelime grubu* ayrımına dikkat etmek gerekir.

İsim cümlelerini kısaca tanıttıktan sonra metnimizden seçilen isim cümlesi örneklerine göz atalım:

Bütün kayıkçılar ihhtiyar adamın dostuydular. (s. 217)

Onun hayatının en büyük saadeti bu kaçışlardı. (s. 260)

Bu, çok hasretli, sıcak, insanı kavrayan ve boğazına tıklan, göğsüne eski bir türkü gibi çöken bir ışıktı. (s.225)

Nuran'ın bu tahmini doğruydu. (s.233)

(Yukarıdaki cümleler isim cümlelerinin çoğu kez özne ve yüklemden ibaret oluşunu örnekler niteliktedir.)

Sesi yalvarmağa çalıştığı halde alay ediyor gibiydi. (s.50)

Büyük nehirden ayrıldıktan sonra, ilk rast geldiği çukuru dolduran bir su gibiydi. (s.74)

Hayatta kendisi için tek bir adım atamayacak kadar zavıftı. (s. 237)

Çanakkale'den ötede barbunya balığı hiçbir tasnife sığmayan bir deniz hayvanıdır. (s.167)

Ertesi gün hava yağmurluydu. (s. 239)

(Yukarıdaki cümleler isim cümlelerinde bulunma hali ekli yer tamlayıcılarına ve zarflara sıkça rastlanıyor olmasının örneğidir.)

*Macide **çok güzel kadın.** (s.208)*

*Kız **mesut.** (s.234)*

Benim bildiğim Suat yaz başında hastaydı, şimdi iyi olmuş olması lazım. (s.236)

Küçük bir çocuk, doğmamış bir çocuk.(s. 247)

*Hava çok **güzel...** (s.252)*

*En büyük felaket **onun erken ölmesi.** (s. 259)*

(Yukarıdaki cümlede düşürülmüş bir ek-fiil olduğu dikkat çekicidir. Ek-fiilin varlığı, cümlenin anlamından hissedilebilmektedir.)

*Tevfik Bey'in karısı hayatta iken böyle bir ayrı yaşama için yapmayacağı masraf **yoktu.** (s. 215)*

*O zamana kadar bu yalının sükûttan, kimseyi rahatsız etmemek için korka korka kımıldamadan ibaret bir hayatı **vardı.** (s. 216)*

*Mümtaz'ın bu vehim ve korkularda haklı olduğu bir nokta **vardı.** (s. 220)*

*Daha genç yaşta ve başka şekillerde olmakla beraber, onun keder ve kıskançlığında kendi çocukluğunun yalnızlığına benzer bir hal **vardı.** (s. 231)*

*Halbuki kendisine yardım eden **yoktu.** (s. 235)*

*Halinde solmaya yaklaşmış çiçeklerin daldırıldıkları suya kendiliğinden eğilişleri **vardı.** (s. 260)*

*Derin şekilde hatırladığımız her eserin altında onunla temas ettiğimiz anın hususiyetleri, bir bakıma bu anın musikiyi az çok hayatımıza nakletmekten ibaret olan macerası **vardır.** S.(294)*

1.2. Fiil Cümlesi

Fiil cümleleri yüklemi çekimli bir fiil ya da birleşik fiil olan cümlelerdir. Yüklem olan ve yargı taşıyan bütün fiiller kip ve şahıs eki –emir kipinin 2. şahsı ve bütün kiplerin 3. tekil şahısları dışında- taşırılar. Dokuz ayrı kip eki bulunmasına rağmen temel cümleler ancak sekiz kiple kurulabilirler. Şart kipi temel cümle yargısı oluşturmak için yeterli değildir.

Geçişli fiil cümlelerinde cümlenin bütün öğeleri bulunabilirken; geçişsiz fiil cümlelerinde nesne, geçişsiz-edilgen fiilli cümlelerde özne bulunmaz.

Fiil cümlelerinde yüklem, basit veya birleşik bir fiil olabilir.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız fiil cümlelerinin metnimizden seçilen örneklerini inceleyelim.

*Birkaç gün sonra Nuran, İclâl'in güle güle evden içeri girdiğini **gördü.** (s.129)*

*Bütün yaz bu bahçeyi tanzim etmek hevesiyle hülyalar kuran Nuran etrafına **bakındı.** (s. 259)*

*Şüphesiz uzviyet bakımından çok eğlenmişti; velev ki onun için bile olsa, artık bazı mahrumiyetlere **tahammül edemiyordu.** (s.106)*

*Mümtaz bu türküyü **tanıyordu.** (s. 377)*

*Tek başımıza düşündüğümüz zaman kendimizi bir yığın kuvvete sahip **bulabiliriz.** (s. 377)*

*Arkadaşları merakla ona **bakıyorlardı.** (s. 377)*

*İnsan hakikaten düşününce **sasırıyor.** (s.378)*

*Hepsi şimdi Hitler'i **övüyorlar.** (s.378)*

*Kendisinde hiç tanımadığı bir katiyetle **konusuyordu.** (s. 379)*

*Zayıflamış yüzü hummanın ateşiyle **kızarmıştı.** (s. 380)*

*Düz billurda aydınlık, küçük bir sarsıntı ile yerine **oturdu.** (s. 385)*

*Dört ayakkabı; ikisini yazın başında **almıştı.** (s. 386)*

*Kapıyı merdivenlerden inerken gösterdiği dikkatle **kapadı.** (s.387)*

2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Türkçede söz diziminin en temel kuralı yüklem sona olmasıdır. Fakat yüklem çeşitli sebeplerle yer değiştirebilir. İşte yüklem cümlede nerede bulunduğu bakılarak cümleleri iki şekilde sınıflandırmak mümkün olur.

2.1. Kuralı (Düz) Cümle

Türkçenin söz dizimi kurallarına uygun olarak yüklem sona olduğu cümlelerdir. Cümlenin temel unsuru olan yüklem sona, tamamlayıcı ve yardımcı unsurlar yüklemden önce bulunur. Bu durum Türkçenin yapısına uygun olan durumdur.

Genç kadınla **göz göze geldiler.** (s.88)

Mümtaz gorilden insana doğru yürüyüşün şiirini yazmak **istiyor.** (s. 102)

Başlarının üstünde bir sokak feneri, büyük bir çınarı sanki içinden **aydınlatıyordu.** (s.128)

Boğaz'ın bu gece haritası benim için biraz da **bu ışıklardır.** (s.126)

Bu ağacın kökü, orada, ufukta ince bir Herat cildinin tezhipleri arasında **kıpkırmızı kavsi, bu altın oyunlarını gittikçe daha derin şekilde aydınlatan, her an eritip yeniden kendi fantezisine göre döken güneşteydi.** (s. 125)

2.2. Devrik Cümle

Yüklemin cümlelerin sonunda bulunmadığı cümlelerdir. Asıl unsur olan yüklem sonunda olmayışı Türkçenin söz dizimi kurallarına uygun değildir. Bu tür cümlelerde yüklem sonunda olmayışının sebebi genellikle daha etkili bir anlatım sağlamaktır. Bazen bir duyguyu daha belirgin olarak öne çıkarmak, söze ahenk kazandırmak, herhangi bir anlamı vurgulamak gibi amaçlarla da söz diziminde yüklem yeri değiştirilebilir. Bu duruma şiirde, günlük konuşma dilinde, sohbet yazılarında sıklıkla rastlayabiliriz. Bunun yanında hikâye ve roman gibi her tür yazılı metinde zaman zaman devrik cümlelere rastlamak olasıdır.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız devrik cümleler ile incelediğimiz metinde de karşılaştık. Birkaç örneği inceleyelim.

*Bir kısmı sıralandıkları karşı binaların duvarından yerdekileri şüphe ile **seyrediyorlardı;** adeta acıyarak. (s. 489)*

Bir yağın eski ve bildiği şeylerdi bunlar. (s. 50)

*Kaç türlü rüya ve kaç cins uyku **vardı** burada? (s. 59)*

***Korkunç bir şeydi bu.** (s. 240)*

*Ben de **yaşlandım** galiba İhsan; methedilmek **hoşuma gidiyor** artık. (s. 257)*

3.ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

3.1. Olumlu Cümle

Bir işin, oluşun, hareketin, düşüncenin gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren cümleye olumlu cümle denir. (Özkan –Sevinçli, 2013: 172)

Olumlu cümleleri yüklemlerinin türüne göre sınıflandırarak incelemek mümkündür.

3.1.1.Olumlu İsim Cümlesi

Bir ismin ya da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubunun yüklem olduğu cümleleri isim cümlesi olarak tanımlamıştık. İşte böyle cümleler aynı zamanda olumlu bir anlam bildiriyorsa bu cümlelere olumlu isim cümlesi diyebiliriz.

Bahçede nar ağacının dibinde, sonbahar akşamlarının birden çöken karanlığında tek bir lamba altında bu akşam keyfinde Mümtaz'ı içten yakalayan bir şey vardı. (s. 230)

Yüzü bembeyazdı ve baştan aşağı ter içindeydi. (s.231)

İhtiyar adam hiçbir şey olmamış gibi sakindi. (s.232)

Nuran'ın bu tahmini doğrudu. (s.233)

O himaye edeceği, arkadaşlığını yalnız kendisine hasredebileceği bir kadına muhtaçtı. (s.234)

İnsanlığa hürmeti var. (s. 406)

Bunlar hiç görmediği, hatta var olup olmadıklarını bilmediği; fakat şu birkaç günün havadislerinin ışığında içine yerleştiğini duyduğu şeylerdi. (s. 407)

İhsan biraz daha iyiceydi. (s. 408)

Bu, sabahın sazlarını denemeğe hazırlandığı saattir. (s. 409)

Rayları tamir eden ameleler şimdi camiin önünde idiler. (s.410)

Fakat önünde inilecek çok taşlı, karmakarışık bir yokuş vardı. (s. 103)

Kendisinden çok başka türlü, daha derin şekilde güzeldi.(s. 107)

Bu ayrı, hiç tanımadığı, büsbütün yabancı olduğu bir kadındı. (s. 107)

Gözleri kendi rızasıyla hazırladığı ayrılığın yaşlarıyla doluydu. (s. 109)

Muazzez kendilerinden kaç yaş küçüktü. (s.113)

Gözü hep bahçenin ortasındaki büyük Hollanda yıldızlarındaydı. (s. 114)

Bütün kalabalık bir çiçek yağmasından geliyor gibiydi. (s. 114)

3.1.2.Olumlu Fiil Cümlesi

Fiil cümlelerini “Yüklemi çekimli bir fiil ya da birleşik fiil olan cümlelerdir.” diyerek tanımlamıştık. İşte bu fiil cümleleri ifade ettikleri işin, oluşun hareketin

yapıldığını ya da yapılacağını bildiriyorsa o zaman bu cümleye olumlu fiil cümlesi denir.

Açıktan açığa genç kadını süzerek onunla konuşuyordu. (s.206)

Bütün yaz bu bahçeyi tanzim etmek hevesiyle hülyalar kuran Nuran etrafına bakındı. (s. 259)

Kandilli'den taşınmadan evvel, Nuran'ın içinde yaşadığı bu evin, onu tanımadan evvelki günlerini bir kere daha kendisine vereceğini sanıyordu. (s.229)

Mümtaz, isterse kendisine bir köpek yavrusu hediye edeceğini söyleyince birdenbire kaşları çatıldı. (s. 229)

Ellerini yeni doğmuş aya sanki kendi attığı topu yakalamak ister gibi kaldıra kaldıra oynuyordu. (s.230)

Hastalık korkusu olmasaydı kıyameti koparırdı.(s.115)

Nuran ayrıca eski bir Bektaşî olan, çok gezmiş, çok görmüş o anneannesinden duyduğu ve öğrendiği nefesleri, halk türkülerini bilirdi. (s. 160)

Tanıdığı dükkâncılardan biri kendisine dostça bir işaret etti, (s. 52)

Kaderini bile bile hayatı yüklenmesini, o cesareti seviyorum. (s. 101)

Hepsi bir devir sonunun yaklaştığını gösteriyor. (s. 102)

Yoksa birbirlerini daha evvelden tanıyorlardı da, bize komedi mi oynadılar?(s. 103)

Emma, erkek ruhuna aşına olduğunu sanan kadınların hesaplı işvesiyle sevindi. (s.104)

3.2. Olumsuz Cümle

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleler, olumsuz cümlelerdir. Böyle cümleler, yapmama, yapılmama, olmama bildirir. (Karahana, 2011: 104)

Bu cümleleri de iki grupta incelemek mümkündür.

3.2.1.Olumsuz İsim Cümlesi

Bir ismin ya da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubunun yüklem olduğu cümleleri isim cümlesi olarak tanımlamıştık. İşte böyle cümleler aynı zamanda olumsuz bir anlam bildiriyorsa bu cümlelere olumsuz isim cümlesi diyebiliriz.

Olumsuz isim cümlelerini “değil” edatı ve “yok” ismi ile kurmak mümkün olur. ”Değil” ya da “yok” ile kurulmadığı halde anlamca olumsuzluk barındıran cümlelere de rastlamak mümkündür.

Sonra senin dispanserler, hastaneler dediğin şeyler kolay iş değil. (s. 205)

Onun bu ses miyarı bizim ölçümümüzdeki yüksek, ağır, kırık, yumuşak sesler değildi. (s. 206)

Zaten Kandilli’de otursalar bile, o sessizlik ve tenhalık içinde yazın olduğu gibi rahatça buluşmalarına imkan yoktu. (s.228)

Çocuğunun vücudunda belli başlı bir yara yoktu. (s. 231)

Doğrusu Fahir, Nuran’dan yana üzülmene lüzum yok. (s. 234)

3.2.2.Olumsuz Fiil Cümlesi

Fiil cümlelerini “Yüklemi çekimli bir fiil ya da birleşik fiil olan cümlelerdir.” diyerek tanımlamıştık. İşte bu fiil cümleleri ifade ettikleri işin, oluşun hareketin

yapılmadığını ya da yapılamayacağını bildiriyorsa o zaman bu cümleye olumsuz fiil cümlesi denir.

Onu kaderiyle veya ömrünün arızalarıyla karıştırmayacaktı. (s. 48)

Genç kadınla İstanbul'un her tarafını dolaştıkları halde, Çekmeceler'e gidememişlerdi. (s.52)

Donmuş alçı, yazının canlılığını öldürememişti. (s.59)

Hatta en muzır hayvanlara bile fenalık edemezdi. (s.203)

İhsan onsu kalmağa tahammül edemezdi. (s.206)

Olumsuz fiil cümleleri fiile getirilen “-mA, -mAz” olumsuzluk ekleri ile yapılır. Ayrıca olumsuzluk eki barındırmadığı halde “ne.....ne” bağlacı ile olumsuz hale getirilen cümleler de vardır. Bu cümleleri *biçimce olumlu anlamca olumsuz cümleler* olarak tanımlayabiliriz. Bunun yanında bazı cümlelerin soru yoluyla olumsuz bir anlam ifade ettiğini de hatırlatalım.

Fakat ne Adile Hanım, ne Sabiha onu dinlediler. (s. 156)

Ne harpten, ne ihtilâllardan, ne de halk diktatörlerinden bir şey çıkacağını umuyorum. (s. 101)

Bunun yanında, bu durumun tam tersi olarak *biçimce olumsuz olduğu halde anlamca olumlu olan cümleler* de vardır.

Gazete okumamış değildi. (s.57)

3.3. Soru Cümlesi

Herhangi bir konuda bilgi edinmek, haber almak ya da bir düşünceyi onaylatmak gibi amaçlarla kurulan ve içinde soru anlamı bulunan cümleleri *soru cümlesi* olarak tanımlamamız mümkündür.

Bir cümleye soru anlamı katmanın birden fazla yolu vardır. Bunlardan ilki cümleye soru eki “mI” yı dâhil etmek; ikincisi soru anlamı taşıyan sözcüklerden yararlanmaktır. Bazen bu ikisi de olmadan yalnızca vurgu ile cümleye soru anlamı katılabilir. Buna göre soru cümlelerini oluşumları bakımından sınıflamak mümkündür. Bir başka sınıflamayı ise soru cümlelerinin cevap gerektirip gerektirmediğini değerlendirerek yapabiliriz.

3.3.1. Oluşumlarına Göre Soru Cümleleri

3.3.1.1. Soru Eki “-mI” ile Oluşturulan Soru Cümleleri

Bu cümlelerde soru anlamı soru eki ile sağlanır. Soru eki yüklem veya diğer öğelerden sonra gelerek cümleyi soru cümlesi haline getirir. Bu cümle soru eki dâhil edilmeden önceki anlamı göz önünde bulundurularak *olumlu soru cümlesi* ya da *olumsuz soru cümlesi* olarak değerlendirilebilir.

Vurgusuz bir ek olan *mi*, ünlü uyumlarına bağlı olup sonuna geldiği sözcükten ayrı, izleyen eklere bitişik yazılır. (Şimşek, 1987: 345)

Soru eki yüklemden sonra geldiğinde yüklemde bildirilen durumun veya işin olup olmadığını sorgular. Ancak soru eki yüklem dışındaki öğelerden sonra gelirse; bu öğelerin bildirdiği kişi, mekân, zaman gibi anlamların onaylanmasını bekler.

Soru eki cümleye kimi zaman soru anlamı dışında istek, rica, uyarı, beğenmeme, inkâr, kabullenmeme gibi anlamlar da katar.

Doktora tezini bitirdiniz mi? (s. 83)

Fakat bu ıstırabın bizi inkâra götürmesi, daha büyük bir hezimetini kabul değil midir? (s.47)

Sanki benim azaplarım onların bir yığın kaçış imkânlarıyla dolu hayatlarından daha mı iyi? (s. 56)

Vaziyet de biraz kötü değil mi? (s. 57)

Bu bir zaaf mıydı? Yoksa tabii bir hakkı kullanmak mı? (s.132)

3.3.1.2.Soru Sözcükleri ile Oluşturulan Soru Cümleleri

Bu tarz cümlelerde soru anlamı soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatları ile sağlanır. Bu sorular cümlenin çeşitli öğelerini buldurmaya yönelik olabilirler.

Bunu yapmak için nereden hız alacağız? (s.99)

Heceleri kurumuş gırtlığından nasıl çıkarttı? (s. 78)

Kim bilir böyle ısrarla bu kaldırım taşlarında hayatın hangi parçasını görüyor?
(s. 62)

Kimdi bunlar? Nerede oturuyorlardı? (s. 54)

Bu adamlarla ne diye alay ediyorum? (s. 56)

3.3.1.3.Vurgu ile Oluşturulan Soru Cümleleri

Vurgu ile oluşturulan soru cümlelerinde soru eki ya da soru anlamı bulunan kelimeler yoktur. Böyle cümlelerdeki soru anlamı konuşma dilinde vurgu ile ortaya çıkar. Yazı dilinde metnin bütünündeki anlam cümlede soru anlamının varlığını hissettirir.

İhsan sakın Afife 'yi öldürmeyi kurmuş olmasın..... (s. 309)

-Peki, sebep?

-Sebep basit!... Bir köpek bu kadar mesut olmamalıymış. Suat bu! O zamanlar, "Canlı olan her şeye düşmanım!" diyordu. (s.324)

-Peki, ya yemek?,,

-Sümbül Hanım, tabii ikram etti, ama ben, seni bekledim. (s.341)

-Peki bu gece?

-Ben yakarım.... Haydi gidelim. (s.347)

Deminki garson masayı elindeki bezle silerek saydı:

-Kahve, çay, ayran, limonata, gazoz..... (s. 350)

3.3.2.Kavramca Soru Cümleleri

3.3.2.1.Gerçek Soru Cümlesi

Bu cümleler cevap gerektiren soru cümleleridir. Bu cevaplar kimi zaman *evet* ya da *hayır* olabileceği gibi kimi zaman da bunların dışında olabilir.

Nereden böyle ağabey? (s.206)

Sümbül Hanım bize neler hazırladı Mümtaz? (s.253)

Macide 'yi nasıl buldun Mümtaz? (s. 257)

Duvarı alçaltsanız deniz görünür mü? (s. 258)

Buraya gelmeden evvel içmiş miydin? (s. 305)

3.3.2.2.Sözde Soru Cümlesi

Yapı olarak incelendiğinde bir soru cümlesi olan fakat anlam bakımından değerlendirildiğinde gerçek bir soru cümlesi olmayan yani cevap gerektirmeyen cümlelere *sözde soru cümlesi* denir. Bu cümleler çoğu kez cevabını içinde barındırır niteliktedir. Soru anlamından ziyade küçümseme, şaşırma, yadırgama, rica, özendirme, karşılaştırma, övme gibi anlamlar yüklenir.

Bu insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskilerini bozmak neye yarar? (s. 204)

Böyle mi denir yavrum? (s. 229)

Fert olmaktan niye çıkayım?... Hatta niye şahsiyet olmayayım? (s. 275)

Delirdin mi Suat? (s.308)

Daha muvazeneli bir adamda bu aşk neler yapmazdı? (s. 358)

Ne görecekti, sanki? (s. 50)

4. CÜMLELERİN BAĞLANMA ŞEKİLLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde üzerinde duracağımız “yapılarına göre cümlelerin sınıflandırılması” konusunda araştırmacıların uzun zamandır devam eden farklı belirlemelerinin henüz bir birlikteliğe varamadığını ifade edelim. Bu konuda çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı belirlemelerde bulunan araştırmacıların görüşlerini ve özellikle birbirlerinden ayrıldıkları noktaları vurguladıktan sonra kendi yaptığımız sınıflandırmayı sunalım.

Eserlerini incelediğimiz araştırmacıların yapı bakımından cümle sınıflamalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Muharrem Ergin, “*Türk Dil Bilgisi*” adlı çalışmasında cümleleri basit ve birleşik olarak ikiye ayırmıştır. Birleşik cümleleri şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üçe ayırmıştır. (Ergin, 2004: 404-407)

Vecihe Hatiboğlu yapısına göre cümleleri, “yalın, birleşik, ara tümce, girişik, sıralı, devrik, kesik” şeklinde sınıflandırmıştır. (Hatiboğlu, 1972:143-181)

Tahsin Banguoğlu’nun sınıflandırması şu şekildedir: Basit cümle, birleşik cümle (1. Anlam bakımından: yan yana birleşik, alt alta birleşik. 2. Şekil bakımından: tümleme birleşik, karmaşık birleşik) (Banguoğlu, 2007:538-585)

Mehmet Hengirmen yapılarına göre cümleleri, “*Türkçe Dilbilgisi*” adlı eserinde dört bölümde incelemektedir. Bunlar “Yalın cümleler, bileşik cümleler, sıralı cümleler a)bağımlı sıralı b) bağımsız sıralı, girişik cümleler” dir. Hengirmen fiilimsilerle kurulan birlikleri ve –sA’lı cümleleri bileşik cümle grubunda göstermektedir. (Hengirmen, 2002 : 349)

Haydar Ediskun’un sınıflaması ise basit cümle ve birleşik cümle şeklinde olmuştur. (Ediskun, 1988: 379-386)

Rasim Şimşek ise yapı bakımından cümleleri altı başlık altında incelemiştir. Bunlar: yalın, birleşik (girişik, kaynaşık, koşullu), sıralı, ilgi, kesik, ara tümce. (Şimşek, 1987: 243-320)

Neşe Atabay ve arkadaşlarının sınıflaması şu şekildedir: 1. Yargı sayısına göre: yalın, birleşik, ara tümce, sıralı, girişik. 2. Öğelerin dizilişine göre: kurallı, devrik, kesik. (Atabay – Özel – Çam, 1981 : 65-117)

Mazhar Kükey: yalın, bileşik (girişik-bileşik, şartlı bileşik, “ki” bağlaçlı bileşik, eksilteli, iç içe bileşik), bağımsız bileşik (sıra, bağlı) şeklindeki bir sınıflamayı tercih etmiştir. (Kükey, 1975: 259-326)

Tahir Nejat Gencan ise yapı bakımından cümleleri üçe ayırmıştır: yalınç tümce, bağımsız önermelerden birleşmiş tümce, bileşik tümce (temel önerme, yan önerme, girişik tümce, ara önerme). (Gencan, 1979: 245-261)

Bu tabloya bakarak cümleleri yapı bakımından sınıflandırma konusunda ortak bir yaklaşımın olmadığını söyleyebiliriz. Bu durum dilbilgisi öğretmeyi ve öğrenmeyi oldukça sıkıntılı bir hâle getirmektedir.

Araştırmacıların cümleleri sınıflandırırken öne çıkardıkları ölçütlerin de birbirinden farklı olması sorunu içinden çıkılması daha zor bir hale getirmektedir. Bu durumu örnekleyebilecek birkaç kabule göz atalım.

M. Kaya Bilgegil, “*Türkçe Dilbilgisi*” adlı eserinde yapılarına göre cümle çeşitlerini basit ve bileşik cümle diye iki temel gruba ayırmakta, sıralı ve bağlı cümleleri bileşik cümle içinde değerlendirmemektedir. Bilgegil yan cümlesi fiilimsilere dayalı olan cümle örnekleri vermekte ve fiilimsileri yüklem olarak değerlendirmektedir. Yani fiilimsi bulunan cümleleri bileşik cümle saymaktadır. (Bilgegil, 1984: 51-97)

Leyla Karahan’ın konu üzerindeki yaklaşımının değişmiş olması dikkat çekicidir. Karahan’ın “*Türkçede Söz Dizimi*” adlı eserinin ilk baskılarında cümle, yapısı bakımından basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere dörde ayrılmıştır. (Karahan, 1993: 85-95) Eserinin son baskılarından ise Karahan, bu bölümü çıkarmıştır. Araştırmacı “*Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*” adlı çalışmasında cümlelerin yapı bakımından sınıflandırılmasının söz konusu olamayacağını ifade eder. Karahan bu çalışmada şu örnekleri vermektedir: “*Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.*”, “*Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.*”, “*Ayşe çalışmış ve sınıfını geçmişti.*” Ancak “*Ayşe çalıştı, sınıfını geçti.*” cümlesinde anlam bağlantısını destekleyen gramatikal bir unsur olmadığı için bu örneğin söz diziminin değil, metin dil biliminin konusu olabileceğini belirtmektedir. Ancak bu son örnekteki gibi cümleleri “*Türkçede Söz Dizimi*” adlı çalışmasının son baskılarında “ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler” başlığı altında ele almaktadır. (Karahan, 2011: 91-92)

Adını yukarıda andığımız araştırmacıların bir kısmı fiilimsilerle kurulan yapıların tam bir yargı özelliği taşımasa da “yan yargı” olarak değerlendirilebileceğini ifade ederek fiilimsilerle kurulan yapıları bileşik cümle kabul ederler. Bir başka deyişle içinde fiilimsi bulunan cümleler bir anlayışa göre basit, bir başka anlayışa göre ise birleşiktir. Tahsin Banguoğlu, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Hikmet Dizdaroğlu, Vecihe Hatiboğlu, Mazhar Kükey, Rasim Şimşek dilin içyapısını esas alarak fiilimsi kullanılmış cümleleri birleşik cümle sayarlar. İkinci bir grup dilci ise dilin dış yapısını esas alarak bu türlü cümleleri basit kabul eder. Bunlar arasında Leyla Karahan, Muharrem Ergin, İsmet Cemiloğlu, Metin Karaörs, Ertuğrul Yaman, Süer Eker, Rasih Erkul gibi isimler vardır.

Leyla Karahan “*Türkçede Birleşik Cümle Problemi*” adlı çalışmasında şu ifadeler yer verir:

“ ‘Çocuk koşarak geldi’ cümlesini basit yapı olarak değerlendirenler duygu ve düşüncelerin söz ve yazıdaki ifade ediliş şekillerini esas alırlar. Aynı cümleyi ‘birleşik cümle’ olarak değerlendirenler ise böyle bir cümlenin söz ve yazıya yansımadan önce ‘Çocuk koştu.’ ve ‘Çocuk geldi.’ gibi iki yargılı birimden meydana geldiği varsayımını sınıflandırmalarında gerekçe olarak kullanırlar.” Karahan, örnekteki gibi bir cümleyi birleşik cümle kabul edenlerin gerekçelerine karşılık olarak kabul edilebilecek şu ifadeler de aynı yazıda yer verir:

“ ...dilbiliminde ‘yapı’ kavramı, ‘derin ve yüzey yapı’ yani ‘iç ve dış yapı’ kavramlarını da bünyesinde taşımaktadır. Dış yapı, iç yapıdaki anlamın ifade ediliş şeklidir. Zihinde ürettiğimiz ham maddenin söz ve yazıya yansımış şeklidir. Bu sebeple, bir cümle yapı bakımından değerlendirilirken, onun iç yapısı değil, dış yapısı, yani ifadedeki yapısı esas alınmalıdır.” (Karahan, 1993)

Fiilimsilerle kurulan cümlelerin “birleşik cümle” içinde ele alınması ve “girişik cümle” olarak adlandırılması sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur. Ancak fiilimsiler her ne kadar kökleri fiil olsa da yargı bildirme işlevine sahip olmayıp cümlede isim, sıfat ya da zarf olarak kullanılırlar. Fiilimsilerle oluşturulan yapıları pek çok kaynakta olduğu gibi “yan cümle” olarak değil, kelime grubu olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Bu fikrimizi desteklemek üzere yine Leyla Karahan’ın “*Türkçede Birleşik Cümle Problemi*” adlı çalışmasından şu cümleleri aktaralım :

“ Mesela, ‘Sıcak havalar, herkesi bunalttı.’ cümlesinde, ‘sıcak’ kelimesi, isimden yapılmış bir sıfattır ve ‘havalar’ ismini nitelemektedir. Bu cümle tek yargılı bir cümle olduğu için basit cümledir. Bu cümleyi ‘sıcak’ sıfatı yerine ‘ısınan’ sıfatını koyarak değiştirelim : ‘Isınan havalar herkesi bunalttı.’ ‘ısınan’ kelimesi fiilden yapılmış bir sıfattır ve ‘sıcak’ sıfatı gibi ‘havalar’ ismini nitelemektedir. Bu cümledeki sıfatın fiilden yapılmış olması onun görevini değiştirmediği gibi, ona yargı ifadesi de yüklemes. Bu cümle tek yargılı bir cümle olduğu için basit cümledir.” (Karahan, 1993)

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere biz çalışmamızda “girişik cümle” diye bir bölüme yer vermeyeceğiz. Bununla beraber yine birleşik cümleler içinde sıklıkla rastladığımız “şartlı birleşik cümle” konusunda da birkaç söz söylemekte fayda olduğu fikrindeyiz.

Tezimizin “Cümle ve Öğeleri” bölümünde ele aldığımız “zarf tümleci” bahsinde de söz ettiğimiz gibi -se/-sa eki istek bildirmediği sürece yargı taşımaz, cümlede zaman, şart ve sebep fonksiyonlarındadır.³ Cümle öğelerine ayrılırken zarf tümleci olarak değerlendirilen bu yapı yargı taşımadığına göre yapılarına göre cümle sınıflandırılmasındaki yeri de farklı olmalıdır. -se/-sa eki eklendiği yapıda fiilimsilerden, yargı bildirme açısından, çok farklı bir tablo sergilemez.

Sibel keki pişirirse çay yapacağım.

Sibel kek pişirince çay yapacağım.

Bu cümlelerdeki “pişirirse” ve “pişirince” ifadeleri “çay yapacağım” cümlesine bağlı olarak bu cümlenin zarf tümlecidirler. Yargı bildirme durumu açısından aralarında bir fark yoktur.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere çalışmamızda “şartlı birleşik cümle” başlığıyla bir bölüme yer vermeyeceğiz. Çünkü “-se/-sa” lı ifadelerin yargı taşıdığını düşünmüyoruz. Bu sebeple şart eki taşıyan cümleler basit cümlelerdir.

Gramer kitaplarımızın büyük bir kısmında “iç içe birleşik cümle, kaynaşık tümce” gibi isimlerle anılan cümle çeşidimizden de söz etmeliyiz.

Işılay “Yarın geleceğim.” dedi.

Yukarıdaki cümlede yer alan “Yarın geleceğim.” ifadesi her ne kadar kendi içinde bir cümle olabilmenin gereklerini barındırıyorsa da içinde bulunduğu cümlenin bir tamamlayıcısıdır. Yani yukarıdaki cümle için “Yarın geleceğim.” ifadesi nesnedir. Zira bu ifade kaldırılıp yerine cümle olma vasfı taşımayan bir nesne yerleştirildiğinde durum daha net anlaşılacaktır. “Işılay, şunu dedi.” cümlesindeki gibi. Böyle yapılarında basit cümle olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

“ki” bağlacı ile bağlanan cümleler pek çok kaynakta pek çok araştırmacı tarafından birleşik cümleler içinde değerlendirilmektedir. Ancak bu yapıdaki cümleler

³ bk. Cümle ve Öğeleri, Zarf Tümleci.

bazen değişik isimlerle de anılmıştır. Ediskun (1988) “ki’li bağlı cümle” , şimşek (1987) “ilgi tümcesi” , Cemiloğlu (2001) “ki’li bağlı cümle”.

Birbirine bağlaçlarla bağlanan ya da birbirinden noktalama işaretleri yardımıyla ayrılan cümleler kimi kaynaklarda sıralı ve bağlı cümleler olarak sınıflandırmaya dâhil edilirken kimi kaynaklar böyle bir sınıflamaya hiç yer vermez. Çeşitli araştırmacıların “sıralı cümle” ve “bağlı cümle” başlığı altında inceledikleri yapıların bir cümle değil cümleler topluluğu olduğunu hatırlatarak devam etmenin faydalı olacağını düşünüyöruz. Bağlı cümleler bahsinde söz konusu edilen cümle toplulukları çeşitli bağlama edatları, ortak kip ve şahıs ekleri ya da ortak cümle öğeleriyle bağlanmaktadır. Bu konuda Leyla Karahan’ın şöyle bir değerlendirmesi vardır : “ *Sözlü veya yazılı ifadelerde birbirini takip eden cümleler arasında tabii olarak anlam bağlantısı vardır. Cümlelerin arka arkaya gelmesi bazen bu bağlantıyı göstermek için yeterli olmayabilir. Bağlantıyı pekiştirmek ve yönlendirmek için çeşitli edatlara başvurulabilir. Böylece karşımıza ‘Ayşe çok çalıştı ve sınıfını geçti.’ ve ‘Ayşe öyle çalıştı ki sınıfını geçti.’ gibi ‘ve, ki’ vb. edatlarla birbirine bağlı yapılar çıkar ki bunlar ‘cümle’ değil ‘cümleler topluluğu’ dur. Aralarında hiçbir gramatikal bağlantı olmasaydı, birbirini takip eden cümleler söz diziminin değil, sadece metin dil biliminin sınırları içine girebilirdi.*” (Karahan, 2000: 16-23)

Sonuç olarak; filimsi içeren cümleleri, şartlı cümleleri, herhangi bir öğesi bağımsız cümle özelliği taşıyan cümleleri yaptığımız açıklamalar gereği basit cümle sayıyoruz. Kaynaklarda “sıralı” ve “bağlı” cümle olarak anılan cümlelerin de aslında bir cümle değil, cümleler topluluğu olduğunu kabul ettiğimize göre “yapısına göre cümleler”i sınıflandırma gerekliliği ortadan kalkıyor. Bu sebeple biz cümleleri yapı bakımından sınıflandırmadık. Bunun yerine Leyla Karahan’ın “*Türkçede Söz Dizimi*” adlı eserinin son baskılarını örnek alarak cümleleri bağlanma şekillerine göre sınıflandırdık.

4.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Çocukların kendi kendilerini süslemek, içlerinde hiç sırrına eremediğimiz boşlukları doldurmak için uydurdukları masallara da benzetebilirdi ve tabiatı böylesi bir masal gibi bu büyük ağaç, yıldızlı kapısını her başını arkaya çevirişte mor bir gölge içinde gördüğü bu mimari, onları kendi kendine uydurmuş olabilirdi. (s.49)

Bu ne boşandıkları ayların bıkkınlığı içinden gördüğü Nuran'dı ne de on senenin arkasından beyaz bir hayal gibi görünen nişanlıydı. (s. 107)

Böyle olması bir bakıma rahattı; çünkü üç şeyi düşünmek hiçbir şeyi düşünmemektir. (s.50)

Kitapçının artık kendisiyle alakadar olmayacağını biliyordu; nitekim gözlüklerini takmış, bir rahle üzerinde açık duran yazmasına dönmüştü. (s.52)

Mecmualardan biri baştan aşağı çok kötü bir yazıyla kopya edilmiş bir Yunus Divanı'ydı; fakat haşiyelerde Bâkî'den, Nef'î'den, Nâbi ve Galip'ten alınmış gazeller vardı. (s.53)

Hikâye sonuna kadar Nuran'ın küçük gülümsemeleri, taaccüpleri arasında ciddiyetle devam eder, sonunda Nuran ya şakayı olduğu yerde küçük bir dalgınlıkla keser ve Mümtaz'a bazen saatlerce süren lezzetli bir üzüntünün ufkunu açar yahut oyuna o da katılırdı.(s.56)

Üzüldüğü belliydi; fakat hastalığın ne olduğunu sormadı. (s.57)

Mümtaz, eski Şûra-yı Devlet azasından Behçet Beyefendi'yle ayaküstünde konuşmak hoşuna gitmediği için yana çekildi ve ortadan ihtiyar adamın yarı kukla hareketlerini içinde tam bir yıkılış ile seyretti. (s. 61)

*O da biliyordu **ki**, bütün bu gördüğü önünde durduğu şeylerde ne şaşılacak, ne de korkulacak bir taraf vardı. (s.63)*

*Bazen de evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku olur **ve** Mümtaz, melekelerinin azami hadde varmış çılgınlığı içinde her şeyden adeta kokarak yaşardı. (s. 64)*

*Küçük ve çoğu, asıl fon ve rengini Mümtaz'ın ruhundaki arızalardan alan hadiselerin çizgi çizgi yaptığı, adeta etine yapıştırdığı bir yığın Nuran daha vardı **ki**, hepsi mahpus olduğu derinliklerden kurtulup suyun yüzüne çıkmağa, oradan Mümtaz'ın hayatını idare etmeğe fırsat arıyorlardı. (s.65)*

*O neşe bir sırça kadehti **ki**, kırılmıştı. (s. 67)*

*Bir taraftan güzel günlerinin hatırası zihninden ayrılmıyor; **fakat** o güneş doğar doğmaz, ayrılığın gecesi bütün azaplarıyla içinde kuruluyordu. (s. 67)*

*Hastanın yüzüne bir daha baktı **ve** odadan müphem bir işaret yaparak çıktı. (s. 385)*

*Son derece iyi adamdır, iki eli kanda olsa koşar, **fakat** bilmiyorum, evinde mi?*

*Büyük çocuklarını otomobil ezdiği günden beri – birdenbire tam tabirini bulunca daha rahat bitirdi – melakât-i akliyesine pek sahip değil, **yahut** zaman zaman böyle oluyor. (s. 394)*

*Fena adam değilimdir **ama**, cüsseme rağmen küçük kaprislerim vardır. (s. 394)*

*Bütün bunları söylerken ne kadar mustarip yüzü vardı; **fakat** bu mustarip yüz, genç kadının bir karara varmak için iki ay sarf ettiği gayretin, kendi kendisiyle didişmelerinin yanında hiç kalıyordu. (s. 401)*

*Olsa olsa Fahir'i biraz sevebilirdi; **cünkü** şefkat ve merhamet de bir nevi sevgidir; onunla son görüştikleri günü düşündü. (s. 401)*

*Bir set çöküyor **ki** arkasında yalnız sayısız felaketler vardır. (s. 403)*

4.2.Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

*Dokuz gündür **zatürree** onu yakalamış, yavaş yavaş bugün bulunduğu o dar geçide kadar sürüklemişti. (ortak özne ile bağlanmış) (s. 60)*

***Bir nefer** yaklaştı, önünde durduğu eşyanın arasından gözüne ilişen bir şey aldı. (ortak özne ile bağlanmış) (s. 60)*

***Behcet Bey**,(özne) **yirmi sene**(zarf tümleci) **karısı Atiye Hanım'ı**(nesne) sevmiş ve kıskanmıştı. (ortak özne, zarf tümleci ve nesne ile bağlanmış) (s. 61)*

***Hiçbir deniz kazası**, batmak üzere olan bir gemiyi bu kadar her parçasıyla sarsmaz, her çivisini yerinden oynatmazdı. (ortak özne ile bağlanmış) (s. 64)*

***Aynalar** garipti; derhal işe başlardı. (ortak özne ile bağlanmış) (s. 385)*

4.3.Ortak Kip ve Şahıs Ekiyle Bağlanan Cümleler

Yalnız halk kadınlarında görünen o erkeğe meydan okumayla bu gözler kendisi için bir lahzada soyunuyor (du), güneşte bütün vücudunu çıırçıplak teşhir ediyordu. (s. 50)

Meşin ciltlerin çoğu kıvrılmış(tı), bir kısmı da arkalarından çatlamıştı.(s. 52)

Zorla uyuyabildiği birkaç saatte garip, daha ziyade kâbusu andıran rüyalar içinde geçiyor(du), uykularından, yattığı zamandan daha yorgun kalkıyordu. (s. 56)

Sonra olduğu yerde birdenbire kabuklaşıyor(du), çok ince görünmez bir şeyle o anda etrafında olanlardan ayrılıyordu. (s. 60)

Bazıları günlerce onu aynı halet-i ruhiye içinde bunaltır(dı), hiddetten kine, en siyah ölüme kadar götürüp getirir(di), sonra bir küçük çağrı, basit bir vesile ile yerini bir başkasına terk eder(di), o zaman kıskançlıktan kısılmış yüz, hiddetten bozulmuş nabız birdenbire değişir(di); dayanılmaz bir merhamet içini parçalar(dı), omuzları genç kadına karşı işlediğini sandığı günahların ağırlığıyla çöker(di), kendini zalim, anlayışsız, hodbin bulur, kendinden ve hayatından utanırdı. (s. 65)

Onun renklerini benimser(di), onun üstüne düşer(di), onun ışığıyla büyür(dü), küçülürdü. (s. 65)

Hep tezat halinde ve birbirini kovalayan çehrelerin ikliminde yaşıyor(du), onlarla düşünüyor(du), onlarla görüp duyuyordu. (s. 66)

Bu iki zıt ruh haletinin arasından etrafla konuşur(du), dersini verir(di), talebelerini dinler(di), yapacaklarını tarif eder(di), dostlarının işleriyle uğraşır(dı), yakalandığı zaman münakaşa eder(di), hülasa kendi hayatını yaşardı. (s. 67)

Uzun uzun zile basıyor(du); kapıyı yumruklarıyla dövüyordu. (s. 387)

Çaresiz Beyazıt'a çıkacak(tı), hükümet doktorunu çağıracaktı. (s. 388)

Hangi ölüyü çağırıyor(du), hangi zamanı diriltiyordu? (s. 388)

Mektubunda söylediğine göre ilk önce o küçük kızla bu konçertoyu dinlemişler(di), o ertesi sabah gittikten sonra da kendi kendine onu çalmıştı. (s. 391)

Bir sahildeydim, bir yalı rıhtımında(ydım). (s.392)

4.4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Onlara da serpin; sevaptır. (s. 50)

Evde hasta var; bir haftadır doğru dürüst gazete bile okuyamadım. (s. 57)

Fokstrot boşanmış zembereğin bir hırultısı içinde kayboldu, hemen yerini insanın ancak böyle bir tesadüfle karşılayacağı cinsten eski bir türkü aldı. (s. 59)

Mümtaz burada daha fazla vakit geçirmek istemedi; bugün ne sahaflar ne çadircılar ehemmiyetliydi. (s. 62)

Darlık, ıstırap az bulunur şeyler değildir; hele sizler hayatınızdan bir kere soyunun; biz size ümitsizliğin her çeşidini bulmağa hazırız! (s. 62)

Bir vitrinin önünde birdenbire durdu; küçük ve kırık bir mankene nasılsa buraya kadar düşmüş bir gelin elbisesi giydirmişlerdi; boynunun boş bıraktığı yerde dükkân sahibi bir moda gazetesinden kesilmiş bir çiftin resmini koymuştu. (s. 62)

Uzviyetinde bir gizli zehirlenme vardı; onun değişikliklerine göre etrafla konuşuyordu. (s. 63)

İşin en acısı Mümtaz'ın geçtiği yolların hiçbiri kaybolmasın diye kendisine bir şeyler saklamasıydı, onun için bu durgun tebessümün aynasında muhayyilesi her an ona kaybettiği cennetlerin bir köşesini açardı. (s. 67)

Yalnız kendisinin olanlar vardı; başkalarıyla paylaştıkları vardı. (s. 386)

Birisi Mümtaz'a doğru ilerledi; öbürü bir adım çekildi. (s. 389)

Nerede ki uzlaşma vardır; orada biyolojik kanunların az çok hükmünü görürsünüz. (s.398)

Hepsini birden omuzlarından silmek ister gibi Nuran'ı düşündü; onun yanında hayat ne kadar rahattı. (s. 405)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CÜMLE TAHLİLLERİ

1

Köprünün kenarında kahvenin saçağında, manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor, / bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınılarıyla, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sulara tutmağa çalışan haliyle boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor,/ sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor /ve / bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman, birdenbire ufkileşiyor, / kendi üzerinde münhaniler, helezanlar çiziyor,/ bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler birbirini takip ediyor / ve / nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor,/ telaşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu.

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken sekiz cümle bulunmaktadır.

1. Köprünün kenarında kahvenin saçağında, manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar oluyor(du).

Cümlelerin Öğeleri :

oluyor(du): yüklem

manasını anlamadıkları hızlı konuşmalar: özne

kahvenin saçağında: yer tamlayıcısı

Köprünün kenarında: yer tamlayıcısı⁴

Kelime Grupları :

⁴ Üslûp seçimidir ki eskilerin nesre inşa demeleri bu anlamda önemlidir; cümle tahlili de bir algı, anlayış ve tercihtir yani nesir ya da şiirin yeniden inşasıdır her tahlil. Bu bakımdan ben bu cümledeki bu iki yer tamlayıcısını ayrı ayrı algıladım ki aksi söz konusu olsa zaten yazar “**Köprünün kenarındaki kahvenin saçağında**” diyebilirdi.

Köprüünün kenarı: belirtili isim tamlaması

kahvenin saçağı: belirtili isim tamlaması

manasını anlamadıkları(s) / hızlı konuşmalar(i): sıfat tamlaması

hızlı(s) / konuşmalar(i): sıfat tamlaması

manasını anlamadıkları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

manasını (bln) / anlamadık: Sıfat-fiil grubu

2. Bazen bir kırlangıç küçük kanat çırpınılarıyla, tıpkı yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan haliyle, boşlukta tutunduğu noktadan hudutsuz maviliğe kendisini bırakıyor(du).

Cümlelerin Öğeleri :

bırakıyor(du) : yüklem

bir kırlangıç: özne

kendisini: belirtili nesne

Bazen: zarf tümleci

küçük kanat çırpınılarıyla: zarf tümleci

Tıpkı: cümle dışı öge

yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan haliyle: zarf tümleci

boşlukta tutunduğu noktadan: yer tamlayıcısı

hudutsuz maviliğe: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

Bir(s) / kırlangıç(i) : sıfat tamlaması

küçük kanat çırpınıları(i) / ile (çe) : edat grubu

küçük(s) / kanat çırpınıları(i) : sıfat tamlaması

kanat (ty) / çırpınıları(tn): belirtisiz isim tamlaması

yüzen bir insanın kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hali(i) / ile (çe) : edat grubu

yüzen bir insanın(ty) / kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan hali(tn) :
belirtili isim tamlaması

yüzen(s) / bir insan(i) : sıfat tamlaması

bir(s) / insan(i) : sıfat tamlaması

kendisini sadece olduğu sularda tutmağa çalışan(s)/ hal(i) : sıfat tamlaması

kendisini sadece olduğu sularda tutmağa(yt)/ çalışan(y) : sıfat-fiil grubu

kendisini(n)/ sadece(cdö)/ olduğu sularda(yt)/ tutmak(y) : isim-fiil grubu

olduğu(s)/ sular(i) : sıfat tamlaması

boşlukta tutunduğu(s) / nokta(i) : sıfat tamlaması

boşlukta(yt) / tutunduk (y) : sıfat-fiil grubu

hudutsuz(s) / mavilik(i) : sıfat tamlaması

3. Sonra gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru süzülüyor(du).

Cümlelerin Öğeleri :

süzülüyor(du) : yüklem

O (bir kırlangıç) : özne

Sonra: zarf tümleci

gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya doğru: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağıya(i) / doğru(çe) : edat grubu

gözlerinin artık takip edemeyeceği noktadan aşağı: uzaklaşma grubu

gözlerinin artık takip edemeyeceği(s) / nokta(i) : sıfat tamlaması

gözlerinin(ty) / artık takip edemeyeceği(tn) : belirtili isim tamlaması

artık(z) / takip edemeyeceği(y) : sıfat- fiil grubu ⁵

⁵ Tezimizin ilk bölümünde geçen birleşik fiil bahsinde de söz ettiğimiz gibi; birleşik fiiller morfolojik yapılar olduğundan cümle tahlili sırasında bu morfolojik yapı kelime grubu olarak

4. Bu süzülüş tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman, birdenbire ufkileşiyor(du).

Cümlenin Öğeleri :

ufkileşiyor(du) : yüklem

Bu süzülüş: özne

tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı zaman: zarf tümleci

birdenbire: zarf tümleci

Kelime Grupları :

Bu (s) / süzülüş(i) : sıfat tamlaması

tam sonuna kadar böyle gidecek vehmini uyandırdığı(s) / zaman(i) : sıfat tamlaması

tam(z) / sonuna kadar böyle gidecek vehmini(bln) / uyandırdık(y) : sıfat- fiil grubu

sonuna kadar böyle gidecek(s) / vehmi(i) : sıfat tamlaması

sonuna kadar(z) / böyle(z) / gidecek (y): sıfat- fiil grubu

sonuna(i) / kadar(çe) : edat grubu

5. Kendi üzerinde münhaniler, helezanlar çiziyor(du).

Cümlenin Öğeleri :

çiziyor(du) : yüklem

O : özne

münhaniler: belirtisiz nesne

helezanlar: belirtisiz nesne

Kendi üzerinde: yer tamlayıcısı

değerlendirilmemelidir. Bu sebepten biz “*takip et-* “ birleşik fiilini burada kelime grupları içinde değerlendirmiyoruz.

Kelime Grupları :

Kendi(ty) / üzeri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

6. Bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler birbirini takip ediyor(du).

Cümlelerin Öğeleri:

takip ediyor(du) : yüklem

bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi bir yığın kesik ve iç içe hareketler: özne
birbirini: belirtili nesne

Kelime Grupları :

bilinmez bir hendese davasını ispat eder gibi(s)/ bir yığın kesik ve iç içe hareket(i): sıfat tamlaması

bir yığın(s)/ kesik ve iç içe hareket(i): sıfat tamlaması

bir(s) / yığın(i) : sıfat tamlaması

kesik ve iç içe(s)/ hareket(i): sıfat tamlaması

kesik(i) / ve(be) / iç içe (i) : bağlama grubu

iç içe: kısaltma grubu

bilinmez bir hendese davasını ispat eder(i) / gibi(çe) : edat grubu

bilinmez bir hendese davasını(bln)/ ispat eder(y): sıfat- fiil grubu

bilinmez(s)/ bir hendese davası(i): sıfat tamlaması

bir(s)/ hendese davası(i): sıfat tamlaması

hendese(ty)/ davası(tn): belirtisiz isim tamlaması

7. Nihayetinde bu kendi ördüğü ağdan bir kanat darbesiyle kurtuluyor(du).

Cümlenin Öğeleri :

kurtuluyor(du) : yüklem

O : özne

bu kendi ördüğü ağdan: yer tamlayıcısı

Nihayetinde: zarf tümleci

bir kanat darbesiyle: zarf tümleci

Kelime Grupları :

bu(s) / kendi ördüğü ağ (i) : sıfat tamlaması

kendi ördüğü(s) / ağ(i) : sıfat tamlaması

kendi(ö)/ ördük(y) : sıfat-fiil grubu

bir kanat darbesi(i) / ile(çe) : edat grubu

bir(s) / kanat darbesi(i) : sıfat tamlaması

kanat(ty) / darbesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

8. Telaşlı ve sevinçli yuvasına kavuşuyordu.

Cümlenin Öğeleri:

kavuşuyordu: yüklem

O: özne

yuvasına: yer tamlayıcısı

telaşlı ve sevinçli: zarf tümleci

Kelime Grupları:

telaşlı (i) / ve(be) / sevinçli (i) : bağlama grubu

2

Hasta annesinin yanı başında, genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı, belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi, o azap sarılı haz, her an zihninde ve uzviyetinde hazırды. (s. 45)

Cümlelerin Öğeleri:

hazırды: yüklem

hasta annesinin yanı başında, genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı, belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi, o azap sarılı haz: özne

her an: zarf tümleci

zihninde ve uzviyetinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

Zihninde(i) / ve(be) / uzviyetinde(i) : bağlama grubu

her(s) / an(i) : sıfat tamlaması

hasta annesinin yanı başında, genç köylü kızının yorgun vücuduyla kendisine sarılışı,(i)/belki de etrafını tanımayan bakışların ta gözlerinin içine dikilişi,(i)/(ve)(be)/ o azap sarılı haz(i): bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

hasta annesinin yanı başında(yt)/, genç köylü kızının yorgun vücuduyla(z) / kendisine(yt)/ sarılışı(y) : isim-fiil grubu

hasta annesinin(ty) / yanı başı(tn) : belirtili isim tamlaması

(onun)hasta annesi : tamlayanı düşmüş iyelik grubu

hasta(s) / anne(i): sıfat tamlaması

yanı(ty) / başı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

genç köylü kızının yorgun vücudu(i) / ile(çe) : edat grubu

genç köylü kızının(ty) / yorgun vücudu(tn) : belirtili isim tamlaması

genç(s) / köylü kızı(i) : sıfat tamlaması

köylü(ty) / kızı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yorgun(s) / vücut(i) : sıfat tamlaması

etrafını tanımayan bakışların(ty) / ta(cdö)/ gözlerinin içine dikilişi(tn) : belirtili isim tamlaması

etrafını tanımayan(s) / bakışlar(i) : sıfat tamlaması

etrafını(bln)/ tanımayan(y) : sıfat-fiil grubu

gözlerinin içine(yt) / dikiliş(y) : isim- fiil grubu

gözlerinin(ty) / içi(tn) : belirtili isim tamlaması

o (s) / azap sarılı haz(i) : sıfat tamlaması

azap sarılı(s) / haz(i) : sıfat tamlaması

azap sarılı(olan): isnat grubu

3

Denizin oyduğu kaya parçası içinde, dalgalar çekildiği zaman durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derece tabiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen gölceğiz, ortasındaki küçük taş parçası adasıyla kalıyordu. (s. 37)

Cümlelerin Öğeleri :

kalıyordu: yüklem

dalgalar çekildiği zaman durgun, az derin, dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu, son derece tabiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen gölceğiz: özne

ortasındaki küçük taş parçası adasıyla: zarf tümleci

denizin oyduğu kaya parçası içinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

dalgalar çekildiği zaman durgun,(s)/ az derin,(s)/ dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu,(s)/ son derece tabiye benzer yapılmış rokay bir havuza benzeyen(s) / gölceğiz(i) : sıfat tamlaması

dalgalar çekildiği zaman durgun (olan) : isnat grubu

dalgalar çekildiği(s) / zaman(i) : sıfat tamlaması

dalgalar(ö) / çekildik(y) : sıfat-fiil grubu

az derin (olan) : isnat grubu

dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar berrak sulu (olan) : isnat grubu

dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek kadar(s) / berrak su(i) : sıfat tamlaması

berrak(s)/ su(i) : sıfat tamlaması

dibindeki balıklar, kaya kenarındaki yengeç ve böcekler görünecek(i)/ kadar(çe): edat grubu

dibindeki balıklar,(ö) / kaya kenarındaki yengeç ve böcekler(ö) / görünecek(y) : sıfat-fiil grubu

dibindeki(s) / balıklar(i) : sıfat tamlaması

kaya kenarındaki(s) / yengeç ve böcekler(i) : sıfat tamlaması

kaya kenarındaki: aitlik grubu

kaya kenarı: belirtisiz isim tamlaması

yengeç(i) / ve(be) / böcekler(i) : bağlama grubu

son derece tabiiye benzer yapılmış rokay bir havuza(yt) / benzeyen(y) : sıfat-fiil grubu

son derece tabiiye benzer yapılmış(s) / rokay bir havuz(i) : sıfat tamlaması

rokay (s) /bir havuz(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ havuz(i): sıfat tamlaması

son derece tabiiye benzer(z) / yapılmış(y) : sıfat-fiil grubu

son derece tabiiye benzer (olarak) : yönelme grubu

ortasındaki küçük taş parçası adası(i) / ile(çe) : edat grubu

ortasındaki(s) / küçük taş parçası adası(i) : sıfat tamlaması

küçük taş parçası(ty) / adası(i) : belirtisiz isim tamlaması

küçük (s) / taş parçası(i) : sıfat tamlaması

taş(ty) / parçası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

denizin oyduğu kaya parçası(ty) / içi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

denizin oyduğu(s) / kaya parçası(i) : sıfat tamlaması

kaya(ty) / parçası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

denizin(ty) / oyduğu(tn) : belirtili isim tamlaması

4

İç içe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince, hepsi birden harekete geçiyor, / küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırışları, küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığıldığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu. (s. 27)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken iki cümle bulunmaktadır.

1. İç içe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince, hepsi birden harekete geçiyor(du).

Cümlelerin Öğeleri:

harekete geçiyor(du) : yüklem

Onlar : özne

İç içe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince: zarf tümleci

hepsi birden: zarf tümleci

Kelime Grupları:

hepsi birden: edat grubu

İç içe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri silkinince: zarf-fiil grubu

İç içe girmiş, dinlenen bu hayvanlardan biri: belirtili isim tamlaması ⁶

⁶ Bu yapıyı değerlendirirken iki önemli araştırmacının bu türden yapılar için ileri sürdükleri farklı görüşlere dikkat çekelim.

Rasim Şimşek “Örneklerle “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde bu türden yapılar için şöyle der: “Belirtili ad takımlarında belirtilen, katılma durumu yerine , çıkma durumunda bulunabilir. Bu yolla oluşan belirtili ad takımlarına çıkmalı ad takımı denir. Çıkmalı ad takımında belirtilen genellikle nicelik kavramı veren bir sözcük çoğu kez sayı adı olur: bunlardan ikisi, onlardan biri, yolculardan üçü, o ağaçlardan birkaçı vb.” (Şimşek,1987:326)

Aynı yapı Muharrem Ergin’in “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde “Ablatif grubu” olarak verilmiştir. Ergin, şu ifadelerle durumu açıklar:

“.....bunlardan biri, eğlencesine düşkün olanlardan hiç biri, içlerinden çoğu, gençlerden üçü misallerinde olduğu gibi. Bu son misallerde ikinci grubun iyelikli olması dolayısıyla iyelik grubu

İç içe girmiş,(s) / dinlenen(s)/ bu hayvanlar(i) : sıfat tamlaması

İç içe(z)/ girmiş(y): sıfat-fiil grubu

İç içe: kısaltma grubu

bu hayvanlar: sıfat tamlaması

2. Küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırırları, küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığıdığı bozkır gecesini, onun sessizliğini, gurbet duygusunu bozuyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

bozuyordu: yüklem

Küçük çan sesleri, nöbetçilerin bağırırları: özne

küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığıdığı bozkır gecesini: belirtili nesne

onun sessizliğini: belirtili nesne

gurbet duygusunu: belirtili nesne

Kelime Grupları:

Küçük çan sesleri,(i)/(ve)(be)/ nöbetçilerin bağırırları(i): bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

küçük(s) / çan sesleri(i) : sıfat tamlaması

çan(ty) / sesleri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

nöbetçilerin(ty) / bağırırları(tn) : belirtili isim tamlaması

fonksiyonunda bir grupla karşılaştığı görülmektedir. Birbirine çok benzeyen (bunların biri, bunlardan biri) bu iki grubu birbirine karıştırmamak lazımdır.”(Ergin, 2004: 394)

küçük bir rüzgârın ve sessizliğin kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığdığı(s) / bozkır gecesi(i)
: sıfat tamlaması

bozkır(ty) / gecesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

küçük bir rüzgarın ve sessizliğin(ty) / kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp, odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip yığdığı(tn) : belirtili isim tamlaması

küçük bir rüzgar(i) / ve(be) / sessizlik(i) : bağlama grubu

Türkçenin asıl unsur başta yardımcı unsur sonda olan şekil ve tam tersi durumundaki söz dizimi sırası bilinir. Söz dizimindeki ki'li cümleler ile edat grubu gibi bazen şekil bilgisinde de söz dizimini de ilgilendirecek şekilde karışmalar ve değişmeler olur. “Yahşırak”ın “daha yahşi” olması gibi. “Küçük bir rüzgâr” yapısında da böyle bir durumun olduğunu *bir küçük rüzgâr* ifadesinden biliyoruz. Kaynaklar bu yapıyı her ne kadar:

küçük(s) /bir rüzgar(i): sıfat tamlaması

bir(s) / rüzgar(i) : sıfat tamlaması

şeklinde çözüyorsa da biz *küçük bir* yapısını berberce sıfat saydık.

küçük bir(s) / rüzgar(i) : sıfat tamlaması

kim bilir nerelerden, insansız kalmış köylerden toplayıp,(z) / odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına getirip(z) / yığdık(y) : sıfat-fiil grubu⁷

odalarını aydınlatan isli lambanın etrafına(yt)/ getirip(y) : zarf-fiil grubu

odalarını aydınlatan isli lambanın(ty) /etrafi(tn) : belirtili isim tamlaması

odalarını aydınlatan(s) / isli lamba(i) : sıfat tamlaması

odalarını(bln) / aydınlatan(y) : sıfat- fiil grubu

isli(s) / lamba(i) : sıfat tamlaması

kim bilir(cdö)/ nerelerden(yt)/insansız kalmış köylerden(yt)/ toplayıp(y) : zarf-fiil grubu

insansız kalmış(s) / köyler(i) : sıfat tamlaması

⁷ Buradaki sıfat-fiil grubunu çözümlerken zarf olan unsurları ayrı ayrı değerlendirmemizin sebebi bu unsurların arasında virgül bulunmasıdır.

insansız(z) / kalmış(y) : sıfat-fiil grubu

onun(ty) / sessizliği(tn) : belirtili isim tamlaması

gurbet(ty) / duygusu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

5

Mümtaz, çok küçüklük hatıralarına eğilip de vapur düdüklelerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini dinlediği zaman, ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün şifasızlığının hangi pınarlardan toplanıp geldiğini anlardı. (s.124)

Cümlenin Öğeleri:

anlardı: yüklem

Mümtaz: özne

çok küçüklük hatıralarına eğilip de vapur düdüklelerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini dinlediği zaman: zarf tümleci

ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün şifasızlığının hangi pınarlardan toplanıp geldiğini: belirtili nesne

Kelime Grupları :

çok küçüklük hatıralarına eğilip de vapur düdüklelerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini dinlediği(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

çok küçüklük hatıralarına eğilip de(z) / vapur düdüklelerinin bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akislerini(bln)/ dinledik(y) : sıfat-fiil grubu

vapur düdüklelerinin(ty) / bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen akisleri(tn) : belirtili isim tamlaması

bu tepelere çarpa çarpa kendine kadar gelen(s)/ akisler(i) : sıfat tamlaması

bu tepelere çarpa çarpa(z)/ kendine kadar(z)/ gelen(y) : sıfat-fiil grubu

kendine(i) / kadar(çe): edat grubu

bu tepelere(yt)/ çarpa çarpa(y) : zarf-fiil grubu

bu(s) / tepeler(i) : sıfat tamlaması

çarpa çarpa: tekrar grubu

vapur(ty) / düdüklere(tn) : belirtisiz isim tamlaması

çok küçüklük hatıralarına(yt) / eğilip(y) : zarf-fiil grubu

küçüklük(ty) / hatıraları(tn) : belirtisiz isim tamlaması

ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün şifasızlığının(ty) / hangi pınarlardan toplanıp geldiğini(tn) : belirtili isim tamlaması

hangi pınarlardan toplanıp(z) / geldik(y) : sıfat-fiil grubu

hangi pınarlardan(yt) / toplanıp(y) : zarf-fiil grubu

hangi(s) / pınarlar(i) : sıfat tamlaması

ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan hüznün(ty) / şifasızlığı(tn) : belirtili isim tamlaması

ara sıra içinde kabaran ve kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan(s) / hüznün(i) : sıfat tamlaması

ara sıra içinde kabaran(i) / ve(be) / kendisini gündelik hayatın ortasında birdenbire o kadar zengin yapan(i) : bağlama grubu

ara sıra(z) / içinde(yt) / kabaran(y) : sıfat-fiil grubu

ara sıra: tekrar grubu

kendisini(bln) / gündelik hayatın ortasında(yt) / birdenbire(z)/ o kadar(z)/ zengin(bsn)/ yapan(y) : sıfat-fiil grubu

birdenbire: tekrar grubu

o(i) / kadar(çe) : edat grubu

gündelik hayatın(ty) / ortası(tn) : belirtili isim tamlaması

gündelik(s) / hayat(i) : sıfat tamlaması

6

Sonra isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçivanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol lambasının ışığı altında, bahçenin bir köşesinde, büyükçe bir ağacın dibinde, alelacele bir mezar kazmışlardı. (s. 26)

Cümlenin Öğeleri:

kazmışlardı: yüklem

onlar: özne

bir mezar: belirtisiz nesne

sonra: zarf tümleci

alelacele: zarf tümleci

isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol

lambasının ışığı altında: yer tamlayıcısı

bahçenin bir köşesinde: yer tamlayıcısı

büyükçe bir ağacın dibinde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

bir(s) / mezar(i) : sıfat tamlaması

isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol

lambasının ışığı(ty) / altı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

isli bir fenerle yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş petrol

lambasının(ty) / ışığı(tn) : belirtili isim tamlaması

isli bir fener(i) / ile(be) / yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu henüz denge girmemiş

petrol lambası(i) : bağlama grubu

yarı çılgın bir bahçıvanın tuttuğu(s) / henüz denge girmemiş(s) / petrol lambası(i) : sıfat

tamlaması

petrol(ty) / lambası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

henüz(z) / denge(yt) / girmemiş(y) : sıfat-fiil grubu

yarı çılgın bir bahçıvanın(ty) / tuttuğu(tn) : belirtili isim tamlaması

yarı çılgın(s) / bir bahçıvan(i) : sıfat tamlaması

bir(s) / bahçıvan(i) : sıfat tamlaması

yarı çılgın(olan) : isnat grubu

isli(s) / bir fener(i) : sıfat tamlaması

bir(s) / fener(i) : sıfat tamlaması

bahçenin(ty) / bir köşesi (tn) : belirtili isim tamlaması

bir(s) / köşe(i) : sıfat tamlaması

büyükçe bir ağacın(ty) / dibi (tn) : belirtili isim tamlaması

büyükçe(s) / bir ağaç(i) : sıfat tamlaması

bir(s) ağaç (i) : sıfat tamlaması

7

Bunlar manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi. (s. 28)

Cümlenin Öğeleri:

manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan kelimeler, cümlelerdi: yüklem

Bunlar: özne

Kelime Grupları :

manasını anlamadan, içini ümitsizlikle, hınçla dolduran, o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı birdenbire kendisi için çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz yapan(s)/ kelimeler, cümleler(i): sıfat tamlaması

kelimeler,/(ve)(be)/ cümleler(i): bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı hayatı, küçük, nazlı, iyilikle dolu hayatı (bln) /birdenbire(z) / kendisi için(z) / çok katı, çok zalim ve anlaşılmaz(bsn)/ yapan (y) : sıfat-fiil grubu

çok katı, (i) / çok zalim(i) / ve(be) / anlaşılmaz(i) : bağlama grubu

çok(s) / zalim(i) : sıfat tamlaması

çok(s) / katı(i) : sıfat tamlaması

kendisi(i) / için(çe) : edat grubu

birdenbire: tekrar grubu

küçük,(s) / nazlı,(s) / iyilikle dolu(s) / hayat(i) : sıfat tamlaması

iyilikle dolu(olan) : vasıta grubu

o zamana kadar farkına varmadan yaşadığı(s)/ hayat(i): sıfat tamlaması

o zamana kadar(z) / farkına varmadan(z) / yaşadık(y) : sıfat- fiil grubu

o zamana(i) / kadar(çe) : edat grubu

o(s) / zaman(i) : sıfat tamlaması

manasını anlamadan,(z) / içini(bln) / ümitsizlikle, hınçla(z) / dolduran: sıfat-fiil grubu

manasını(bln) / anlamadan(y) : zarf-fiil grubu

ümitsizlikle,(i)/(ve)(be)/ hınçla(i): bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

ümitsizlik(i) / ile(çe) : edat grubu

hınç(i) / ile(çe) : edat grubu

8

Kiracı, küçük dükkânda ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun sancılı telaşıyla, her şeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevenginden imdat umar gibi, ellerini ovuşturarak geziniyordu. (s.70)

Cümlelerin Öğeleri:

geziniyordu: yüklem

Kiracı: özne

ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun sancılı telaşıyla: zarf tümleci

her şeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevenginden imdat umar gibi, ellerini ovuşturarak: zarf tümleci

küçük dükkânda : yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

Küçük(s) / dükkân(i) : sıfat tamlaması

her şeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevinginden imdat umar gibi,(z) / ellerini(bln) / ovuşturarak(y) : zarf-fiil grubu

her şeyden, duvarlardan, çuval çuval nalbur eşyasından, kasalardaki çivilerden, tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevinginden imdat umar(i) / gibi(çe) : edat grubu

her şeyden,(yt) / duvarlardan,(yt) / çuval çuval nalbur eşyasından,(yt) / kasalardaki çivilerden,(yt) / tavandan aşağı asılmış bir yığın öteberi hevinginden(yt) / imdat umar(y) : sıfat- fiil grubu

çuval çuval(s) / nalbur eşyası(i) : sıfat tamlaması

nalbur(ty) / eşyası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

çuval çuval: tekrar grubu

kasalardaki(s) / çiviler(i) : sıfat tamlaması

tavandan aşağı asılmış(s) / bir yığın öteberi hevingi(i) : sıfat tamlaması

bir yığın(s) / öteberi hevingi(i) : sıfat tamlaması

öteberi(ty) / hevingi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

bir(s) / yığın(i) : sıfat tamlaması

tavandan aşağı(z) / asılmış(y) : sıfat fiil grubu

tavandan aşağı: uzaklaşma grubu

ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun sancılı telaşı(i)/ ile(çe): edat grubu

ilk defa doğuracak bir kedi yavrusunun(ty)/ sancılı telaşı(tn): belirtili isim tamlaması

sancılı(s)/ telaş(i): sıfat tamlaması

ilk defa doğuracak(s)/ bir kedi yavrusu(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ kedi yavrusu(i): sıfat tamlaması

kedi(ty)/ yavrusu(tn): belirtisiz isim tamlaması

ilk defa(z)/ doğuracak(y) : sıfat fiil grubu

9

Otuz beş sene astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş,/ üst üste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş,/ kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş,/ hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş,/ şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu. (s.110)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken beş cümle bulunmaktadır.

1. Otuz beş sene astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını çekmiş(ti).

Cümlenin Öğeleri:

çekmiş(ti) : yüklem

O: özne

astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın kahrını: belirtili nesne

Otuz beş sene: zarf tümleci

Kelime Grupları:

astımlı, huysuz, bir saati öbürüne uymaz bir kocanın(ty) / kahrı(tn) : belirtili isim tamlaması

astımlı,(s) / huysuz,(s) / bir saati öbürüne uymaz(s) / bir koca(i) : sıfat tamlaması

bir(s) / koca(i) : sıfat tamlaması

bir saati(ö) / öbürüne(yt) / uymaz(y) : sıfat- fiil grubu

bir saati: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

bir(s) /saat(i) : sıfat tamlaması

Otuz beş(s) / sene(i) : sıfat tamlaması

Otuz beş: sayı grubu

2. Üst üste, nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını ödemiş(ti).

Cümlenin Öğeleri:

ödemiş(ti) : yüklem

o: özne

Üst üste: zarf tümleci

nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçlarını: belirtili nesne

Kelime Grupları :

nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği borçları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

nasıl, hangi sebeplerle yaptığını bilmediği(s) / borçlar(i) : sıfat tamlaması

nasıl, hangi sebeplerle yaptığını(bln) / bilmedik(y) : sıfat-fiil grubu

nasıl,(z) / hangi sebeplerle(z) / yaptık: sıfat-fiil grubu

hangi sebepler (i) / ile(çe) : edat grubu

hangi(s) / sebepler(i) : sıfat tamlaması

Üst üste: kısaltma grubu

3. Kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu büyütüp yetiştirmiş(ti).

Cümlelerin Öğeleri :

yetiştirmiş(ti) : yüklem

O: özne

Kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğunu: belirtili nesne

büyütüp: zarf tümleci

Kelime Grupları :

Kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği dört çocuğu: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Kocasını düşündükçe huy ve ahlaklarına bir türlü güvenemediği(s) / dört çocuk(i) : sıfat tamlaması

dört (s) /çocuk(i) : sıfat tamlaması

Kocasını düşündükçe(z) / huy ve ahlaklarına(yt) / bir türlü(z) / güvenemedik(y) : sıfat-fiil grubu

Bir(s) / türlü(i) : sıfat tamlaması

huy ve ahlakları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

huy(i) / ve(be) / ahlak(i) : bağlama grubu

Kocasını(bln) / düşündükçe(y) : zarf- fiil grubu

4.Hepsini teker teker evlendirip yer yurt sahibi etmiş(ti).

Cümlenin Öğeleri:

yer yurt sahibi etmiş(ti) : yüklem

o: özne

Hepsini: belirtili nesne

teker teker evlendirip: zarf tümleci

Kelime Grupları:

teker teker(z) / evlendirip(y) : zarf-fiil grubu

teker teker: tekrar grubu

yer yurt sahibi et: deyim

yer yurt(ty) / sahibi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yer yurt: tekrar grubu

5. Şimdi ömrünü misafir ağırlamakla geçiriyordu.

Cümlenin Öğeleri:

geçiriyordu: yüklem

o: özne

ömrünü: belirtili nesne

şimdi: zarf tümleci

misafir ağırlamakla: zarf tümleci

Kelime Grupları:

misafir ağırlamak(i) / ile(çe) : edat grubu

misafir(bsn) /ağırlamak(y) : isim-fiil grubu

10

O şimdi her akşam elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle eve geliyor, / bir meyveyi kabuğundan soyar gibi ambalajını sıyrıyor, / prospektüsü açıyor, / yalnız tam müminlerin, kâinatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla, tebessüm ve hayranlıkla onu okuyordu. (s.169)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken dört cümle bulunmaktadır.

1. O şimdi her akşam elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle eve geliyor (du).

Cümlenin Öğeleri:

geliyor (du) : yüklem

O: özne

şimdi: zarf tümleci

her akşam: zarf tümleci

elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paketle: zarf tümleci

eve: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Her(s) / akşam(i) : sıfat tamlaması

elinde son derece iyi sarılmış zarif bir paket(i) / ile(çe) : edat grubu

son derece iyi sarılmış(s) / zarif bir paket (i) : sıfat tamlaması

zarif(s) /bir paket(i) : sıfat tamlaması

bir(s) / paket(i) : sıfat tamlaması

son derece iyi(z) / sarılmış(y) : sıfat-fiil grubu

son derece(s) / iyi(i) : sıfat tamlaması

son(s) / derece(i) : sıfat tamlaması

2. Bir meyveyi kabuğundan soyar gibi ambalajını sıyrıyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

sıyrıyor(du) : yüklem

O: özne

Ambalajını: belirtili nesne

Bir meyveyi kabuğundan soyar gibi: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Bir meyveyi kabuğundan soyar(i) / gibi (çe) : edat grubu

Bir meyveyi (n) / kabuğundan(yt) / soyar(y) : sıfat-fiil grubu

Bir(s) / meyve(i) : sıfat tamlaması

3. Prospektüsü açıyor (du).

Cümlenin Öğeleri:

açıyor (du) : yüklem

O: özne

Prospektüsü: belirtili nesne

4. Yalnız tam müminlerin, kâinatın muntazam işleyişini karşlarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla, tebessüm ve hayranlıkla onu okuyordu.

Cümlenin Öğeleri:

Okuyordu: yüklem

O: özne

Onu: belirtili nesne

Yalnız: Cümle Dışı Öğe

tam müminlerin kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla tebessüm ve hayranlıkla: zarf tümleci

Kelime Grupları:

tam müminlerin kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıkla(i) / (ve)(be)/tebessüm ve hayranlıkla(i) : bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

tebessüm ve hayranlık(i) / ile(çe) : edat grubu

tebessüm(i) / ve(be) / hayranlık(i) : bağlama grubu

tam müminlerin, kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan ışıık(i) / ile(çe) : edat grubu

tam müminlerin, kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar dudaklarında ve gözlerinde parıldayan(s) / ışıık(i) : sıfat tamlaması

tam müminlerin kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri zamanlar(z)/ dudaklarında ve gözlerinde(yt)/ parıldayan(y) : sıfat-fiil grubu
(onların)dudakları ve gözleri : tamlayanı düşmüş iyelik grubu

dudaklar(i)/ ve(be) gözler(i) : bağlama grubu

tam müminlerin kâinatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri(s) / zamanlar(i) : sıfat tamlaması

tam müminlerin(ty)/ kainatın muntazam işleyişini karşılıklarına konmuş bir saat gibi gördükleri(tn) : belirtili isim tamlaması⁸

Tam(z)/ kâinatın muntazam işleyişini(bln)/ karşılıklarına konmuş bir saat gibi(z) gördük(y) : sıfat-fiil grubu

⁸ Bu tamlamanın tamlayanında görünen “tam” sözcüğünün anlam ilişkisi sebebiyle tamlananın başına eklenerek değerlendirilmesini doğru bulduk.

Kâinatın(ty)/ muntazam işleyişi(tn): belirtili isim tamlaması

Muntazam(s)/ işleyiş(i) : sıfat tamlaması

karşılarna konmuş bir saat(i)/ gibi(çe) : edat grubu

karşılarna konmuş(s)/ bir saat(i) : sıfat tamlaması

karşılarna(yt)/ konmuş(y) : sıfat-fiil grubu

karşılari: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

bir (s)/saat(i) : sıfat tamlaması

11

Nuran'ın şu anda odasının panjurlarını açması, ihtiyar dayısına kahve pişirmesi, annesinin ilacını vermesi, bahçede iki eli şakağında kitap okuması yahut çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi, onlara duvarda İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin:

Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik

mısramı göstermesi, vitrinde onun yıldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle bütün o cam evaniyi göstermesi, Mümtaz'ın muhayyilesinde olmayacak derecede güzel ve eşsiz şeylerin arasına girmişti. (s.173)

Cümlenin Öğeleri :

Girmişti: yüklem

Nuran'ın şu anda odasının panjurlarını açması, ihtiyar dayısına kahve pişirmesi, annesinin ilacını vermesi, bahçede iki eli şakağında kitap okuması, yahut çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi, onlara duvarda

İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin :

*Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik
mısraını göstermesi, vitrinde onun yıldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince
fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir
çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle bütün o cam evaniyi göstermesi:
özne*

Mümtaz'ın muhayyilesinde: yer tamlayıcısı

olmayacak derecede güzel ve eşsiz şeylerin arasına: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

olmayacak derecede güzel ve eşsiz şeylerin(ty) / arasına(tn) : belirtili isim tamlaması

olmayacak derecede güzel ve eşsiz(s) / şeyler(i) : sıfat tamlaması

olmayacak derecede(s) / güzel ve eşsiz(i) : sıfat tamlaması

güzel(i) / ve(be) / eşsiz(i) : bağlama grubu

olmayacak derecede: edat grubu

olmayacak(s) / derece(i) : sıfat tamlaması

Mümtaz'ın(ty) / muhayyilesi(tn) : belirtili isim tamlaması

*Nuran'ın şu anda odasının panjurlarını açması(i), ihtiyar dayısına kahve pişirmesi(i),
annesinin ilacını vermesi(i), bahçede iki eli şakağında kitap okuması(i) / yahut(be) /
çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen
Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi(i)/ onlara
duvarda İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak
yazdığı, Naili'nin*

*Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik
mısraını göstermesi(i), vitrinde onun yıldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince
fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir*

*çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle bütün o cam evaniyi göstermesi(i) : bağlama grubu*⁹

Nuran'in(ty) /şu anda odasının panjurlarını açması(tn) : belirtili isim tamlaması

şu anda(z) / odasının panjurlarını(n)/ açma(y) : isim-fiil grubu

odasının(ty) / panjurları(tn) : belirtili isim tamlaması

şu(s) / an(i) : sıfat tamlaması

(Nuran'in)(ty) / ihtiyar dayısına kahve pişirmesi(tn) : belirtili isim tamlaması

ihtiyar dayısına(yt) / kahve(n) / pişirme(y): isim-fiil grubu

ihtiyar dayısı: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

ihtiyar(s) / dayı(i) : sıfat tamlaması

(Nuran'in)(ty) / annesinin ilacını vermesi(tn) : belirtili isim tamlaması

annesinin ilacını(n)/ verme(y): isim-fiil grubu

annesinin(ty) / ilacı(tn): belirtili isim tamlaması

(Nuran'in)(ty) / bahçede iki eli şakağında kitap okuması(tn) : belirtili isim tamlaması

Bahçede(yt) / iki eli şakağında(z) / kitap(n)/ okuma(y) : isim-fiil grubu

iki eli şakağında(olarak) : isnat grubu

iki eli: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

iki(s) / el(i) : sıfat tamlaması

(Nuran'in)(ty) / çocukluğundan beri benimsediği küçük odada dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta misafirlerine çay ikram etmesi(tn) : belirtili isim tamlaması

⁹ Bu cümlelerin öznesi birbirine “yahut” bağlacı ile bağlanmış yedi tane isim-fiil grubundan meydana gelmektedir. Her bir isim-fiil grubunu ayrı ayrı değerlendirmeyi uygun bulduk. Çünkü bir bağlaçla bağlanmış birden çok kelime grubundan oluşan bağlama grubu bağlacından ayrıldığında grup bütünlüğü düşmüş olur. Buradaki durum biraz farklı zira bağlacın her iki yanı da kelime gruplarından oluşuyor, bu sebeple her iki tarafa da bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu demek doğru olabilirse de biz bunu tercih etmedik.

çocukluğundan beri benimsediği küçük odada(yt)/ dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen koltukta(yt)/ misafirlerine(yt)/ çay(n)/ ikram etme(y) : isim-fiil grubu

çocukluğundan beri benimsediği(s)/ küçük oda(i): sıfat tamlaması

küçük(s)/ oda(i): sıfat tamlaması

(onun) çocukluğundan beri benimsediği: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

çocukluğundan beri(z)/ benimsedik(y) : sıfat-fiil grubu

çocukluğundan(i)/ beri(çe) : edat grubu

(onun)çocukluğu: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu söylenen(s)/ koltuk(i): sıfat tamlaması

dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın oturduğu(n)/ söylenen(y) : sıfat-fiil grubu

dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen Ali Paşa'nın(ty)/ oturduğu(tn) : belirtili isim tamlaması

dedesinin bir hastalığında ziyarete gelen(s)/ Ali Paşa(i) : sıfat tamlaması

Ali Paşa: unvan grubu

dedesinin bir hastalığında(z)/ ziyarete gelen(y) : sıfat-fiil grubu

dedesinin(ty) / bir hastalığı(tn) : belirtili isim tamlaması

bir(s) / hastalık(i) : sıfat tamlaması

(Nuran'ın)(ty)/ onlara duvarda İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin: Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik mısraını göstermesi(tn) : belirtili isim tamlaması

Onlara(yt)/ duvarda(yt)/ İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı, Naili'nin: Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik mısraını(n) / gösterme(y): isim-fiil grubu

İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak yazdığı(s)/ Naili'nin: Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik mısraı(i) : sıfat tamlaması

Naili'nin (ty) /Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik mısraı(tn) : belirtili isim tamlaması

Lutf u kerem-i hazret-i Mevla ile geçtik(ty) / mısraı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Lutf u kerem-i hazret-i Mevla(i)/ ile(çe) : edat grubu

Lutf u kerem-i hazret-i Mevla: terkiib-i izafi

Lutf u kerem: atıf tamlaması

hazret-i Mevla: terkiib-i izafi

İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası olarak(z) / yazdık(y) : sıfat-fiil grubu

İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin hatırası(ö)/ olarak(y) :zarf-fiil grubu

İbrahim Bey'in vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyetinin(ty) / hatırası(tn) : belirtili isim tamlaması

İbrahim Bey'in(ty)/ vaktiyle Yıldız'daki on günlük mevkufiyeti(tn) : belirtili isim tamlaması

Vakti ile(çe) Yıldız'daki on günlük mevkufiyet(i): edat grubu

Vakti: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Yıldız'daki(s)/ on günlük mevkufiyet(i) : sıfat tamlaması

on günlük(s)/ mevkufiyet(i): sıfat tamlaması

on günlük: birleşik sıfat ¹⁰

İbrahim Bey: unvan grubu

(Nuran'ın)(ty)/ vitrinde onun yaldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları, çiçeklikleri, genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle bütün o cam evaniyi göstermesi(tn) : belirtili isim tamlaması

Vitrinde(yt)/ onun yaldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları(n),/ çiçeklikleri(n),/ genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhaflığını katmak için bulduğu tabirle(z) /bütün o cam evaniyi(n)/ gösterme(y) : isim-fiil grubu

bütün(s) o cam evani(i) : sıfat tamlaması

o(s) / cam evani(i) : sıfat tamlaması

cam(s) / evani(i) : sıfat tamlaması

¹⁰ Birleşik sıfat değerlendirmesini yapmamızın sebebi yapının sonundaki “-lük” ekinin sadece “gün” sözcüğüne değil “on gün” birleşik yapısına eklenmiş olmasıdır.

genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhafliğini katmak için bulduğu tabir(i)/ ile(çe) : edat grubu

genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhafliğini katmak için bulduğu(s)/ tabir(i): sıfat tamlaması

genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhafliğini katmak için(z)/ bulduk(y) : sıfat-fiil grubu

genç kadının kendi güzelliğine bir çocuk neşesinin tuhafliğini katmak(i)/ için(çe): edat grubu

genç kadının kendi güzelliğine(yt)/ bir çocuk neşesinin tuhaflığını(n)/ katmak(y) : isim-fiil grubu

bir çocuk neşesinin(ty)/ tuhaflığı(tn) : belirtili isim tamlaması

bir(s)/ çocuk neşesi(i) : sıfat tamlaması

çocuk(ty)/ neşesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

genç kadının(ty) / kendi güzelliği(tn) : belirtili isim tamlaması

kendi(ty) / güzelliği(tn) : belirtisiz isim tamlaması

genç(s)/ kadın(i) : sıfat tamlaması

onun yıldız ve renk hokkasıyla, kıl uçlu kalemiyle, ince fırçasıyla süslerini hazırladığı tabakları (ve) çiçeklikleri: bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

onun yıldız ve renk hokkasıyla süslerini hazırladığı(s)/ tabaklar(i) : sıfat tamlaması

onun kıl uçlu kalemiyle süslerini hazırladığı(s)/ tabaklar(i) : sıfat tamlaması

onun ince fırçasıyla süslerini hazırladığı(s)/ tabaklar(i) : sıfat tamlaması

onun(ty) /yıldız ve renk hokkasıyla süslerini hazırladığı(tn) : belirtili isim tamlaması

onun(ty)/ kıl uçlu kalemiyle süslerini hazırladığı(tn) : belirtili isim tamlaması

onun(ty) ince fırçasıyla süslerini hazırladığı(tn) : belirtili isim tamlaması

yıldız ve renk hokkasıyla(z)/ süslerini(n)/ hazırladık(y) : sıfat-fiil grubu

kıl uçlu kalemiyle(z) / süslerini(n)/ hazırladık(y) : sıfat-fiil grubu

ince fırçasıyla(z)/ süslerini(n)/ hazırladık(y) : sıfat-fiil grubu

(tabakların)/süsleri: tamlayıcı düşmüş iyelik grubu

yıldız ve renk hokkası(i)/ ile(çe) : edat grubu

yıldız ve renk(ty)/ hokkası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yıldız(i)/ ve(be)/ renk(i) : bağlama grubu

kıl uçlu kalemi(i)/ ile(çe): edat grubu

(onun) *kıl uçlu kalem*: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

kıl uçlu(s)/ kalem(i) : sıfat tamlaması

kıl uçlu(olan) : isnat grubu

ince fırçası(i)/ ile(çe) : edat grubu

(onun)*ince fırçası*: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

İnce(s) / fırça(i) : sıfat tamlaması

12

Yol, güneşin altında harap evleri, açık kapıları dışarı sarkmış cumbaları, çamaşır serili balkonlarıyla harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlıkla adeta derisi soyulmuş gibi uzanıyordu. (s. 69)

Cümlenin Öğeleri:

uzanıyordu: yüklem

Yol: özne

güneşin altında: yer tamlayıcısı

harap evleri, açık kapıları dışarı sarkmış cumbaları, çamaşır serili balkonlarıyla: zarf tümleci

harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlıkla: zarf tümleci

derisi soyulmuş gibi: zarf tümleci

adeta: cümle dışı öge

Kelime Grupları :

güneşin(ty)/ altı(tn) : belirtili isim tamlaması

harap evleri, açık kapıları dışarı sarkmış cumbaları, çamaşır serili balkonları(i)/ ile(çe)
: edat grubu

harap evleri(i),/ açık kapıları(i)/ dışarı sarkmış cumbaları(i),/ (ve)(be)/ çamaşır serili balkonları(i) : bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

(onun)/*çamaşır serili balkonları*: tamlayıcısı düşmüş iyelik grubu

çamaşır serili(s)/ balkon(i) : sıfat tamlaması

çamaşır serili (olan) : isnat grubu

(onun) / dışarı sarkmış cumbaları: tamlayıcısı düşmüş iyelik grubu

dışarı sarkmış(s)/ cumba(i) : sıfat tamlaması

dışarı(z)/ sarkmış(y) : sıfat-fiil grubu

(onun)/ açık kapıları: tamlayıcısı düşmüş iyelik grubu

açık(s)/ kapı(i) : sıfat tamlaması

(onun)/ harap evleri: tamlayıcısı düşmüş iyelik grubu

harap(s)/ ev(i) : sıfat tamlaması

harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun, bembeyaz, aydınlık(i)/ ile(çe) : edat grubu

harap ve bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun(i),/ bembeyaz(i),/ aydınlık(s) : sıfat tamlaması

harap(i)/ ve(be)/ bitmeyecek korkusunu verecek kadar uzun(i) : bağlama grubu

bitmeyecek korkusunu verecek kadar(s)/ uzun(i) : sıfat tamlaması

bitmeyecek korkusunu verecek(i)/ kadar(çe) : edat grubu

bitmeyecek korkusunu(n)/ verecek(y) : sıfat-fiil grubu

bitmeyecek(ty)/ korkusu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

derisi soyulmuş(i)/ gibi(çe) : edat grubu

derisi(n)/ soyulmuş(y) : sıfat-fiil grubu

13

Kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri, nerede dokunduğunu söylese bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı eski halı ve kilimler, Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eseri, işlemler, süsler, hülasa yığın yığın sanat eşyası, hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler, bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmezin cazibesıyla onu saatlerce tutabilirdi. (s. 46)

Cümlenin Öğeleri:

Tutabilirdi: yüklem

Kasabadan kasabaya, aşiretten aşirete, devirden devire değişen eski zaman elbiseleri:

özne

nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı eski halı ve kilimler: özne

Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar bir yığın sanat eseri: özne

İşlemeler: özne

Süsler: özne

yığın yığın sanat eşyası: özne

hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen bir iki nesle ait mücevherler: özne

onu: belirtili nesne

bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmez in cazibesiyile: zarf tümleci

saatlerce: zarf tümleci

hülasa: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

Kasabadan kasabaya değişen(s)/ eski zaman elbiseleri(i) : sıfat tamlaması

aşiretten aşirete değişen(s)/ eski zaman elbiseleri(i) : sıfat tamlaması

devirden devire değişen(s) / eski zaman elbiseleri(i) : sıfat tamlaması

eski zaman(ty)/ elbiseleri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

eski(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

Kasabadan kasabaya(yt)/ değişen(y) : sıfat-fiil grubu

aşiretten aşirete(yt)/ değişen(y) : sıfat-fiil grubu

devirden devire(yt)/ değişen(y) : sıfat-fiil grubu

Kasabadan kasabaya: kısaltma grubu

aşiretten aşirete: kısaltma grubu

devirden devire: kısaltma grubu

nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı, fakat motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı(s)/ eski halı ve kilimler(i) : sıfat tamlaması

eski(s)/ halı ve kilimler(i): sıfat tamlaması

halı(i)/ ve(be)/ kilim(i) : bağlama grubu

nerede dokunduğunu söyleseler bile unutacağı(i) /fakat(be)/ motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı(i) : bağlama grubu

nerede dokunduğunu söyleseler bile(z)/ unutacak(y) : sıfat-fiil grubu

nerede dokunduğunu söyleseler(i)/ bile(çe): edat grubu

nerede dokunduğunu(n)/ söylese(y) : zarf-fiil grubu

(onun) nerede dokunduğu: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

nerede(yt)/ dokunduk(y) : sıfat-fiil grubu

(onun) motiflerini ve renklerini günlerce hatırlayacağı: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

motiflerini ve renklerini(n)/ günlerce(z)/ hatırlayacak(y) : sıfat-fiil grubu

(onun) motifleri ve renkleri: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

motifler ve renkler: bağlama grubu

Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına kadar(s)/ bir yığın sanat eseri(i): sıfat tamlaması

bir yığın(s)/ sanat eseri(i) : sıfat tamlaması

sanat(ty)/ eseri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

bir(s)/ yığın(i) : sıfat tamlaması

Bizans ikonlarından eski yazı levhalarına(i)/ kadar(çe) : edat grubu

Bizans ikonlarından(i)/ eski yazı levhalarına(i) : kısaltma grubu

Eski(s)/ yazı levhaları(i) : sıfat tamlaması

Yazı(ty)/ levhaları(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Bizans(ty)/ ikonları(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yığın yığın(s)/ sanat eşyası(i) : sıfat tamlaması

sanat(ty)/ eşyası(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yığın yığın : tekrar grubu

hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği bilinmeyen(s)/ bir iki nesle ait mücevherler(i) : sıfat tamlaması

bir iki nesle ait(s)/ mücevherler(i) : sıfat tamlaması

bir iki nesle(i)/ ait(çe) : edat grubu

bir iki(s) / nesil(i) : sıfat tamlaması

bir iki: tekrar grubu

hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını süslediği(n)/ bilinmeyen(y) : sıfat-fiil grubu

hangi geçmiş zaman güzelinin boynunu, kollarını(n)/ süsledik(y) : sıfat-fiil grubu

hangi geçmiş zaman güzelinin(ty)/ boynu (ve) kolları(tn): belirtili isim tamlaması

boynu(i)/ (ve)(be)/ kolları(i): bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

hangi(s)/ geçmiş zaman güzeli(i) : sıfat tamlaması

geçmiş zaman(ty)/ güzeli(tn) : belirtisiz isim tamlaması

geçmiş(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman ve bilinmez cazibesi(i) / ile(çe) : edat grubu

bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen uzak zaman(i)/ ve(be)/ bilinmez cazibesi(i) : bağlama grubu

bilinmez(ty)/ cazibesi(tn) : belirtili isim tamlaması

bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada hüviyetlerine eklenen(s)/ uzak zaman(i) : sıfat tamlaması

uzak(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

bu rutubetli ve yarı karanlık dünyada(yt)/ hüviyetlerine(yt)/ eklenen(y) : sıfat-fiil grubu

bu(s)/ rutubetli ve yarı karanlık dünya(i) : sıfat tamlaması

rutubetli ve yarı karanlık(s)/ dünya(i) : sıfat tamlaması

rutubetli(i)/ ve(be)/ yarı karanlık(i) : bağlama grubu

yarı(s)/ karanlık(i) : sıfat tamlaması

14

Amcanın mahkemesinin uzamasıyla bu vatan üzerindeki tarihi haklarımızın, kız kardeşinin evlenmesiyle Süleymaniye’de okunan sabah ezanının ve Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlak tellalıyla iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi nedir?

Cümlenin Öğeleri:

Nedir: yüklem

Amcanın mahkemesinin uzamasıyla bu vatan üzerindeki tarihi haklarımızın, kız kardeşinin evlenmesiyle Süleymaniye’de okunan sabah ezanının ve Müslüman bir babadan doğmanızın, paranızı dolandıran emlak tellalıyla iç çehremizi yapan kıymetlerin, bizi biz yapan büyük realitelerin ilgisi: özne

Kelime Grupları:

Yukarıdaki cümlenin öznesini oluşturan kelime grubu ortak bir tamlanana bağlı birden fazla tamlayanı olan bir belirtili isim tamlamasıdır. Tamlananın her bir tamlayanla oluşturduğu tamlamalar yerine ortak bir tamlanan olarak tamlamayı göstermeyi, her bir tamlayanı ise kendi içinde incelemeyi uygun gördük.

Amcanın mahkemesinin uzamasıyla bu vatan üzerindeki tarihi haklarımızın(ty)/ kız kardeşinin evlenmesiyle Süleymaniye’de okunan sabah ezanının(ty)/ ve /Müslüman bir babadan doğmanızın(ty)/ paranızı dolandıran emlak tellalıyla iç çehremizi yapan kıymetlerin(ty)/ bizi biz yapan büyük realitelerin(ty) / ilgisi(tn) : belirtili isim tamlaması

Amcanın mahkemesinin uzamasıyla bu vatan üzerindeki tarihi haklarımız(i)/ kız kardeşinin evlenmesiyle Süleymaniye’de okunan sabah ezanı(i)/ ve(be) /Müslüman bir babadan doğmanız(i)/ paranızı dolandıran emlak tellalıyla iç çehremizi yapan kıymetler(i)/ bizi biz yapan büyük realiteler(i) : bağlama grubu

Amcanın mahkemesinin uzaması(i)/ ile(be)/ bu vatan üzerindeki tarihi haklarımız(i) : bağlama grubu

(bizim)bu vatan üzerindeki tarihi haklarımız: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

bu vatan üzerindeki(s)/tarihi haklarımız(i) : sıfat tamlaması

tarihi(s)/ haklar(i) : sıfat tamlaması

bu vatan üzerindeki: aitlik grubu

bu vatan(ty) / üzeri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

bu(s)/ vatan(i) : sıfat tamlaması

Amcanın mahkemesinin(ty)/ uzaması(tn) : belirtili isim tamlaması

Amcanın(ty)/ mahkemesi(tn) : belirtili isim tamlaması

kız kardeşinin evlenmesi(i)/ ile(be)/ Süleymaniye'de okunan sabah ezanı(i) : bağlama grubu

Süleymaniye'de okunan(s)/ sabah ezanı(i) : sıfat tamlaması

Sabah(ty)/ ezanı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Süleymaniye'de(yt)/ okunan(y) : sıfat-fiil grubu

kız kardeşinin(ty)/ evlenmesi(tn) : belirtili isim tamlaması

(onun) kız kardeşi: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Kız(s) / kardeş(i) : sıfat tamlaması

(sizin) Müslüman bir babadan doğmanız: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Müslüman bir babadan(yt)/ doğma(y) : isim-fiil grubu

Müslüman(s)/ bir baba(i) : sıfat tamlaması

Bir(s)/ baba(i) : sıfat tamlaması

paranızı dolandıran emlak tellalı(i)/ ile(be)/ iç çehremizi yapan kıymetler(i) : bağlama edatı

iç çehremizi yapan(s)/ kıymetler(i) : sıfat tamlaması

iç çehremizi(n)/ yapan(y) : sıfat-fiil grubu

(bizim) iç çehremiz: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

İç(s)/ çehre(i) : sıfat tamlaması

paranızı dolandıran(s) / emlak tellalı(i) : sıfat tamlaması

emlak(ty)/ tellalı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

paranızı(n)/ dolandıran(y) : sıfat-fiil grubu

bizi biz yapan(s)/ büyük realiteler(i) : sıfat tamlaması

büyük (s)/realiteler(i) : sıfat tamlaması

bizi(n)/ biz(n)/ yapan(y) : sıfat- fiil grubu

15

Şu dükkânın vitrinindeki mayonezli levrek, yanı başında ince derisi çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan ve sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısıyla insana bakan tuzlu balık, Mümtaz'ın ayaklarının üstünde yürüyen bu beyaz ceketli lokanta garsonu hepsi, hepsi hayatın içindeydi. (s. 248)

Cümlelerin Öğeleri:

hayatın içindeydi: yüklem

Şu dükkânın vitrinindeki mayonezli levrek, yanı başında ince derisi çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan ve sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısıyla insana bakan tuzlu balık, Mümtaz'ın ayaklarının üstünde yürüyen bu beyaz ceketli lokanta garsonu hepsi, hepsi: özne

Kelime Grupları:

Hayatın(ty)/ içi(tn) : belirtili isim tamlaması

Şu dükkânın vitrinindeki(s)/mayonezli levrek(i) : sıfat tamlaması

Mayonezli(s)/ levrek(i) : sıfat tamlaması

Şu dükkânın vitrinindeki: aitlik grubu

Şu dükkânın(ty)/ vitrini(tn) : belirtili isim tamlaması

Şu(s)/ dükkân(i) : sıfat tamlaması

yanı başında ince derisi çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan ve sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısıyla insana bakan(s)/ tuzlu balık(i) : sıfat tamlaması

tuzlu(s)/ balık(i) : sıfat tamlaması

- yanı başında ince derisi çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi tutuşan(i)/ ve(be)/ sönmüş gözleri kirli bir çinko parıltısıyla insana bakan(i) : bağlama grubu*
- sönmüş gözleri(ö)/ kirli bir çinko parıltısıyla(z)/ insana(yt)/ bakan(y) : sıfat-fiil grubu*
- kirli bir çinko parıltısı(i)/ ile(çe) : edat grubu*
- kirli(s)/ bir çinko parıltısı(i) : sıfat tamlaması*
- bir(s)/ çinko parıltısı(i) : sıfat tamlaması*
- çinko(ty)/ parıltısı(tn) : belirtisiz isim tamlaması*
- (onun) sönmüş gözleri: tamlayanı düşmüş iyelik grubu*
- Sönmüş(s)/ gözler(i) : sıfat tamlaması*
- yanı başında(yt)/ ince derisi(ö)/ çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke gibi(z)/ tutuşan(y) : sıfat-fiil grubu*
- çok donuk cilalar vurulmuş sarı bir teneke(i)/ gibi(çe): edat grubu*
- çok donuk cilalar vurulmuş(s)/ sarı bir teneke(i) : sıfat tamlaması*
- sarı(s)/ bir teneke(i) : sıfat tamlaması*
- bir(s)/ teneke(i) : sıfat tamlaması*
- çok donuk cilalar(n)/ vurulmuş(y) : sıfat-fiil grubu*
- çok donuk(s)/ cilalar(i) : sıfat tamlaması*
-
- Mümtaz 'ın ayaklarının üstünde yürüyen(s)/ bu beyaz ceketli lokanta garsonu(i) : sıfat tamlaması*
- Bu(s)/ beyaz ceketli lokanta garsonu(i) : sıfat tamlaması*
- beyaz ceketli(s)/ lokanta garsonu(i) : sıfat tamlaması*
- lokanta(ty)/ garsonu(tn) : belirtisiz isim tamlaması*
- beyaz(s)/ ceket(i) : sıfat tamlaması*
- Mümtaz 'ın ayaklarının üstünde(yt)/ yürüyen(y) : sıfat-fiil grubu*
- Mümtaz 'ın ayaklarının(ty)/ üstü(tn) : belirtili isim tamlaması*
- Mümtaz 'ın(ty)/ ayakları(tn) : belirtili isim tamlaması*

16

Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında, koyu nefli zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fışkıran bu sarışın rüya, çehrenin tatlı sükûneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, adeta besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikle genç adam için, sevgilisinin bazı saatlerine sanatın en sadık aynalarından birini tutuyordu. (s. 190)

Cümlenin Öğeleri:

tutuyordu: yüklem

koyu nefli zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fışkıran bu sarışın rüya: özne

sanatın en sadık aynalarından birini: belirtili nesne

Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın altında: yer tamlayıcısı

sevgilisinin bazı saatlerine: yer tamlayıcısı

çehrenin tatlı sükuneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlikl : zarf tümleci

genç adam için: zarf tümleci

adeta: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

koyu nefli zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından bir gül topluluğu ile fışkıran(s)/ bu sarışın rüya(i) : sıfat tamlaması

bu(s)/ sarışın rüya(i) : sıfat tamlaması

sarışın(s)/ rüya(i) : sıfat tamlaması

koyu nefli zeminle, elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arasından(yt)/ bir gül topluluğu ile(z)/ fışkıran(y) : sıfat-fiil grubu

bir gül topluluğu(i)/ ile(çe) : edat grubu

bir(s)/ gül topluluğu(i) : sıfat tamlaması

gül(ty)/ topluluğu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

koyu nefli zemin(i)/ ile(be)/ elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül arası(i) :
bağlama grubu

elbisesinin siyahı ve boynu örten pembe tül(ty)/ arası (tn) : belirtisiz isim tamlaması

elbisesinin siyahı(i)/ ve(be)/ boynu örten pembe tül(i) : bağlama grubu

boynu örten(s)/ pembe tül(i) : sıfat tamlaması

pembe(s)/ tül(i) : sıfat tamlaması

boynu(n)/ örten(y) : sıfat-fiil grubu

elbisesinin(ty)/ siyahı(tn) : belirtili isim tamlaması

koyu nefli(s)/ zemin(i) : sıfat tamlaması

koyu(s)/ nefli(i) : sıfat tamlaması

sanatın en sadık aynalarından(ty)/ biri(tn) : belirtili isim tamlaması ¹¹

sanatın(ty)/ en sadık aynaları(tn) : belirtili isim tamlaması

sadık(s)/ ayna(i) : sıfat tamlaması

Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan ışığın(ty)/ altı(tn) : belirtili isim tamlaması

Tepeden gelen ve saçları bir altın filizi gibi tutuşturan(s)/ ışık(i) : sıfat tamlaması

Tepeden gelen(i)/ ve(be)/ saçları bir altın filizi gibi tutuşturan(i) : bağlama grubu

Saçları(n)/ bir altın filizi gibi(z)/ tutuşturan(y) : sıfat-fiil grubu

bir altın filizi(i)/ gibi(çe) : edat grubu

bir(s)/ altın filizi(i) : sıfat tamlaması

altın(ty)/ filizi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Tepeden(yt)/ gelen(y) : sıfat-fiil grubu

sevgilisinin(ty)/ bazı saatleri(tn) : belirtili isim tamlaması

bazı(s)/ saatler(i) : sıfat tamlaması

*çehrenin tatlı sükuneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden
bitişi, dudakların tatlı, besleyici tebessümü gibi bir yığın benzerlik(i) / ile(çe) :* edat
grubu

¹¹ Bu yapıyı “belirtili isim tamlaması” olarak değerlendirmemizi dördüncü cümlede izah etmiştik.

çehrenin tatlı sükuneti, gözlerin kapalı çizgisi, çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi, dudakların tatlı, besleyici tebessümü gibi(s)/ bir yığın benzerlik(i) : sıfat tamlaması

bir yığın(s)/ benzerlik(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ yığın(i) : sıfat tamlaması

çehrenin tatlı sükuneti(i),/ gözlerin kapalı çizgisi(i),/ çenenin küçük bir toplulukta birden bitişi(i),/ dudakların tatlı, besleyici tebessümü(i)/ gibi(çe) : edat grubu

dudakların(ty)/ tatlı, besleyici tebessümü(tn) : belirtili isim tamlaması

tatlı(s)/ besleyici(s)/ tebessüm(i) : sıfat tamlaması

çenenin(ty)/ küçük bir toplulukta birden bitişi(tn) : belirtili isim tamlaması

küçük bir toplulukta(yt)/ birden(z)/ bitiş(y) : isim-fiil grubu

küçük(s)/ bir topluluk(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ topluluk(i) : sıfat tamlaması

gözlerin(ty)/ kapalı çizgisi(tn) : belirtili isim tamlaması

kapalı(s)/ çizgi(i) : sıfat tamlaması

çehrenin(ty)/ tatlı sükuneti(tn) : belirtili isim tamlaması

tatlı(s)/ sükunet(i) : sıfat tamlaması

genç adam(i)/ için(çe) : edat grubu

genç(s)/ adam(i) : sıfat tamlaması

17

Onun için bütün etrafında ve kendi mazisinde Nuran'ı aramak, her şeyde ondan bir tat bulmak, onu asırlar boyunca efsanede, dinde, sanatta, az çok ayrı çehrelerle; fakat daima kendisi olarak görmek, yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan bir maceraydı. (s.191)

Cümlelerin Öğeleri :

yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan bir maceraydı: yüklem

bütün etrafında ve kendi mazisinde Nuran'ı aramak, her şeyde ondan bir tat bulmak, onu asırlar boyunca efsanede, dinde, sanatta, az çok ayrı çehrelerle; fakat daima kendisi olarak görmek: özne

Onun için: zarf tümleci

Kelime Grupları:

yaşama dediğimiz macerayı birkaç misline çoğaltan(s)/ bir maceraydı(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ macera(i) : sıfat tamlaması

yaşama dediğimiz macerayı(n)/ birkaç misline(yt)/ çoğaltan(y) : sıfat-fiil grubu

birkaç(s)/ misli(i) : sıfat tamlaması

yaşama dediğimiz(s)/ macera(i) : sıfat tamlaması

(bizim) yaşama dediğimiz: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Yaşama(n)/ dedik(y) : sıfat-fiil grubu

Onun(i)/ için(çe) : edat grubu

bütün etrafında ve kendi mazisinde(yt)/ Nuran'ı(n)/ aramak(y) : isim-fiil grubu

bütün etrafı(i)/ ve(be)/ kendi mazisi(i) : bağlama grubu

(onun) kendi mazisi: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

(onun) bütün etrafı: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Bütün(s)/ etrafı(i) : sıfat tamlaması

her şeyde(yt)/ ondan(yt)/ bir tat(ö)/ bulmak(yt) : isim-fiil grubu

bir(s)/ tat(i) : sıfat tamlaması

her(s)/ şey(i) : sıfat tamlaması

onu(n) asırlar boyunca(z)/ efsanede(yt)/ dinde(yt)/ sanatta(yt)/az çok ayrı çehrelerle; fakat daima kendisi olarak(z)/ görmek(y) : isim-fiil grubu

az çok ayrı çehrelerle(i)/fakat(be)/ daima kendisi olarak(i) : bağlama grubu

daima(z)/ kendisi(n)/ olarak(y) : zarf-fiil grubu

az çok ayrı çehreler(i)/ ile(çe) : edat grubu

az çok(s)/ ayrı çehreler(i) : sıfat tamlaması

ayrı(s)/ çehreler(i) : sıfat tamlaması

az çok: tekrar grubu

asırlar(ty)/ boyu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

18

Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor, düşünüyor ve ona her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudretiyle yaklaşıyordu. (s.192)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken üç cümle vardır.

1. Muhakkak ki o, sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan, onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan seviyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

seviyor(du) : yüklem

o: özne

sevgilisinde hiçbir roman kahramanının çizgisini aramadan: zarf tümleci

onu hiçbir musikinin tesadüf kadehinde tatmadan: zarf tümleci

Muhakkak ki: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

Sevgilisinde(yt)/ hiçbir roman kahramanının çizgisini(n)/ aramadan(y) : zarf-fiil grubu

hiçbir roman kahramanının(ty)/ çizgisi(tn) : belirtili isim tamlaması

hiçbir(s)/ roman kahramanı(i) : sıfat tamlaması

roman(ty)/ kahramanı(tn): belirtisiz isim tamlaması

onu(n)/ hiçbir musikinin tesadüf kadehinde(yt)/ tatmadan(y) : zarf-fiil grubu

hiçbir musikinin(ty)/ tesadüf kadehi(tn) : belirtili isim tamlaması

tesadüf(ty)/ kadehi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

hiçbir(s)/ musiki(i) : sıfat tamlaması

2. düşünüyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

Düşünüyor(du) : yüklem

O: özne

3.Ona her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudretiyle yaklaşıyordu.

Cümlenin Öğeleri:

Yaklaşıyordu: yüklem

O: özne

Ona: yer tamlayıcısı

her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudretiyle: edat grubu

Kelime Grupları:

her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan ilk adam kudreti(i)/ ile(çe) : edat grubu

her şeyi, her zevki kendi varlığında bulan(s)/ ilk adam kudreti(i) : sıfat tamlaması

ilk adam(ty)/ kudreti(tn) : belirtisiz isim tamlaması

ilk(s)/ adam(i) : sıfat tamlaması

her şeyi(n)/ her zevki(n)/ kendi varlığında(yt)/ bulan(yt) : sıfat-fiil grubu

(onun) kendi varlığı: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

kendi(ty)/ varlığı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

her(s)/ şey(i) : sıfat tamlaması

her(s)/ zevk(i) : sıfat tamlaması

19

Mümtaz biraz daha köşeye çekildi; ve oradan Macide'nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti. (s. 245)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken iki cümle vardır.

1. Mümtaz biraz daha köşeye çekildi.

Cümlenin Öğeleri:

Çekildi: yüklem

Mümtaz: özne

Köşeye: yer tamlayıcısı

biraz daha: zarf tümleci

2. Oradan Macide'nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı, sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken seyretti.

Cümlenin Öğeleri:

Seyretti: yüklem

O: özne

Macide'nin akrabasının dokuz senelik kocasını, Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen adamı: belirtili nesne (nesne açıklayıcısı ile birlikte verilmiş)

Oradan: yer tamlayıcısı

sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla merdivenden inerken: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Macide'nin akrabasının(ty)/ dokuz senelik kocası(tn) : belirtili isim tamlaması

dokuz senelik(s)/ koca(i) : sıfat tamlaması

dokuz(s)/ sene(i) : sıfat tamlaması

Macide'nin(ty)/ akrabası(tn) : belirtili isim tamlaması

Nuran'ın aşkını bir hidayet nuru gibi içinde on sene gizleyen(s)/ adam(i) : sıfat tamlaması

Nuran'ın aşkını(n)/ bir hidayet nuru gibi(z)/ içinde(yt)/ on sene(z)/ gizleyen(y) : sıfat-fiil grubu

On(s)/ sene(i) : sıfat tamlaması

bir hidayet nuru(i)/ gibi(çe) : edat grubu

bir(s)/ hidayet nuru(i) : sıfat tamlaması

hidayet(ty)/ nuru(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Nuran'ın(ty)/ aşkı(tn) : belirtili isim tamlaması

sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadınla(z)/ merdivenden(yt)/ inerken(y) : zarf-fiil grubu

sırtı kambur, yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan esmer, mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan zayıf bir kadın(i)/ ile(çe) : edat grubu

sırtı kambur(s)/ yüzünün derisi kemiklerine yapışmış(s)/ arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye ömrünün yanlış hesaplarını sayan(s)/ esmer(s)/ mor pembesi şapkasının altından kötü taranmış saçları fırlayan(s)/ zayıf bir kadın: sıfat tamlaması

zayıf (s)/bir kadın(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ kadın(i) : sıfat tamlaması

mor pembesi şapkasının altından(yt)/ kötü taranmış saçları(ö)/ fırlayan(y) : sıfat-fiil grubu

(onun) kötü taranmış saçları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

kötü taranmış(s)/ saçlar(i) : sıfat tamlaması

kötü(z)/ taranmış(y) : sıfat-fiil grubu

mor pembesi şapkasının(ty)/ altı(tn) : belirtili isim tamlaması

(onun) mor pembesi şapkası: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

mor pembesi(s)/ şapka(i) : sıfat tamlaması

mor(ty)/ pembesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

arkasında ince emprimesi içinde titreye titreye(z)/ ömrünün yanlış hesaplarını(n)/ sayan(y) : sıfat-fiil grubu

ömrünün(ty)/ yanlış hesapları(tn) : belirtili isim tamlaması

yanlış(s)/ hesaplar(i) : sıfat tamlaması

arkasında ince emprimesi içinde(yt)/ titreye titreye(y): zarf-fiil grubu

titreye titreye: tekrar grubu

ince emprimesi(ty)/ içi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

(onun) ince emprimesi: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

ince(s)/ emprime(i) : sıfat tamlaması

yüzünün derisi(ö)/ kemiklerine(yt)/ yapışmış(y) : sıfat-fiil grubu

(yüzünün) kemikleri: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Yüzünün(ty)/ derisi(tn) : belirtili isim tamlaması

sırtı kambur: isnat grubu

20

Onların çılgın hiddet ve kinleri, bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden iştahları ve bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları, hiç olmazsa şahsiyetlerini değişik planda göz önüne koyan bir yığın nazariyeleri, garabetleri, yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir aslan pençesi gibi geçen mizaçları vardı. (s.279)

Cümlenin Öğeleri:

Vardı: yüklem

Onların çılgın hiddet ve kinleri, bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden iştahları ve bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları, şahsiyetlerini değişik planda göz önüne koyan bir yığın nazariyeleri, garabetleri, yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir aslan pençesi gibi geçen mizaçları: özne

hiç olmazsa: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

Bu cümlenin öznesi birden fazla tamlananı olan belirtili bir isim tamlamasıdır. Tamlayanı ortak bu tamlamanın tamlananlarını ayrı ayrı inceledik.

Onların(ty)/ çılgın hiddet ve kinleri(tn)/ bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden iştahları ve bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları(tn)/ şahsiyetlerini değişik planda göz önüne koyan bir yığın nazariyeleri(tn)/ garabetleri(tn)/ yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir aslan pençesi gibi geçen mizaçları(tn) : belirtili isim tamlaması

yumuşaklığı bile etrafındaki her şeye bir aslan pençesi gibi geçen(s)/ mizaç(i) : sıfat tamlaması

yumuşaklığı bile(z)/ etrafındaki her şeye(yt)/ bir aslan pençesi gibi(z)/ geçen(y) : sıfat-fiil grubu

bir aslan pençesi(i)/ gibi(çe) : edat grubu

bir(s)/ aslan pençesi(i) : sıfat tamlaması

aslan(ty)/ pençesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

etrafındaki(s)/ her şey(i) : sıfat tamlaması

her(s)/ şey(i) : sıfat tamlaması

yumuşaklığı(i)/ bile(çe) : edat grubu

şahsiyetlerini değişik planda göz önüne koyan(s)/ bir yığın nazariye(i) : sıfat tamlaması

bir yığın(s)/ nazariye(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ yığın(i) : sıfat tamlaması

şahsiyetlerini(n)/ değişik planda(yt)/ göz önüne(yt)/ koyan(y) : sıfat-fiil grubu

göz(ty)/ önü(tn) : belirtisiz isim tamlaması

değişik(s)/ plan(i) : sıfat tamlaması

bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden iştahları(i)/ ve(be)/ bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş gururları(i) : bağlama grubu

bunları tek başına yüklenmek için imkânsız bir Atlas gayretiyle gerilmiş(s)/ gurur(i) : sıfat tamlaması

bunları tek başına yüklenmek için(z)/ imkânsız bir Atlas gayretiyle(z)/ gerilmiş(y) : sıfat-fiil grubu

imkânsız bir Atlas gayreti(i)/ ile(çe) : edat grubu

imkansız(s)/ bir Atlas gayreti(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ Atlas gayreti(i) : sıfat tamlaması

Atlas(ty)/ gayreti(tn) : belirtisiz isim tamlaması

bunları tek başına yüklenmek(i)/ için(çe) : edat grubu

bunları(n)/ tek başına(z)/ yüklenmek(y) : isim-fiil grubu

bütün hayatı kendisi için hazırlanmış bir sofraya zanneden(s)/ iştah(i) : sıfat tamlaması

bütün hayatı(n)/ kendisi için hazırlanmış bir sofraya(ö)/ zanneden(y) : sıfat-fiil grubu

kendisi için hazırlanmış(s)/ bir sofraya(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ sofrası(i) : sıfat tamlaması

kendisi için(z)/ hazırlanmış(y) : sıfat-fiil grubu

kendisi(i)/ için(çe) : edat grubu

bütün(s)/ hayat(i) : sıfat tamlaması

çalgın(s)/ hiddet ve kin (i) : sıfat tamlaması

hiddet(i)/ ve(be)/ kin: bağlama grubu

21

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak çaldığı için yavaş yavaş gazinonun dolduğunu ve ruhani ilhamının sofrasına bir akşamcı kafilesinin toplandığını görmemiş. (s. 280)

Cümlenin Öğeleri:

Görmemiş: yüklem

O: özne

yavaş yavaş gazinonun dolduğunu ve ruhani ilhamının sofrasına bir akşamcı kafilesinin toplandığını: belirtili nesne

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak çaldığı için: zarf tümleci

Kelime Grupları:

yavaş yavaş gazinonun dolduğunu(i)/ ve(be)/ ruhani ilhamının sofrasına bir akşamcı kafilesinin toplandığını(i) : bağlama grubu

bir akşamcı kafilesinin(ty)/ ruhani ilhamının sofrasına toplandığı(tn) : belirtili isim tamlaması

ruhani ilhamının sofrasına(yt)/ toplandık(y) : sıfat-fiil grubu

ruhani ilhamının(ty)/ sofrası(tn) : belirtili isim tamlaması

(onun) ruhani ilhamı : tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Ruhani(s)/ ilham(i) : sıfat tamlaması

Bir(s)/ akşamcı kafilesi(i) : sıfat tamlaması

akşamcı(ty)/ kafilesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Gazininun(ty)/ yavaş yavaş dolduğu(tn) : belirtili isim tamlaması

yavaş yavaş(z)/ dolduk(y) : sıfat-fiil grubu

yavaş yavaş: tekrar grubu

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak çaldığı(i)/ için(çe) : edat grubu

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini kapayarak(z)/ çaldık(y) : sıfat-fiil grubu

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözlerini(n)/ kapayarak(y) : zarf – fiil grubu

(onun) Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan gözleri: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Siyah gümrah kaşlarının altında iki ocak gibi yanan(s)/ gözler(i) : sıfat tamlaması

Siyah gümrah kaşlarının altında(yt)/ iki ocak gibi(z)/ yanan(y) : sıfat-fiil grubu

iki ocak(i)/ gibi(çe) : edat grubu

iki(s)/ ocak(i) : sıfat tamlaması

Siyah gümrah kaşlarının(ty)/altı(tn) : belirtili isim tamlaması

Siyah gümrah (s)/ kaş(i) : sıfat tamlaması

22

Sokağın başındaki evde , her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir lamba yandı; ve bir pencere birdenbire hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükut içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükuttan henüz kesilmiş bir parça gibi fırladı. (s.321)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken iki cümle vardır.

1. Sokağın başındaki evde, her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir lamba yandı.

Cümlenin Öğeleri:

yandı: yüklem

her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan bir

lamba: özne

Sokağın başındaki evde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

her uzak mahremiyeti bizim için böyle gecelerde o kadar tatlı ve hülyalı yapan(s)/ bir

lamba(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ lamba(i) : sıfat tamlaması

her uzak mahremiyeti(n)/ bizim için(z)/ böyle gecelerde(yt)/ o kadar tatlı ve hülyalı(z)/

yapan(y) : sıfat-fiil grubu

o kadar(s)/ tatlı ve hülyalı(i) : sıfat tamlaması

tatlı(i)/ ve(be)/ hülyalı(i) : bağlama grubu

o(i)/ kadar(çe) : edat grubu

böyle(s)/ geceler(i) : sıfat tamlaması

bizim(i)/ için(çe) : edat grubu

her(s)/ uzak mahremiyet(i) : sıfat tamlaması

uzak(s)/ mahremiyet(i) : sıfat tamlaması

Sokağın başındaki(s)/ ev(i) : sıfat tamlaması

Sokağın başındaki: aitlik grubu

Sokağın(ty)/ başı(tn) : belirtili isim tamlaması

2. Bir pencere birdenbire hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükût içinden, önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber Mümtaz'ın önüne kadar, bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş bir parça gibi fırladı.

Cümlelerin Öğeleri:

Fırladı: yüklem

Bir pencere: özne

Birdenbire: zarf tümleci

hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükût içinden: yer tamlayıcısı

önündeki ağacın yarı ıslak profiliyle beraber: zarf tümleci

Mümtaz 'ın önüne kadar: zarf tümleci

bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş bir parça gibi: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Bir(s)/ pencere(i) : sıfat tamlaması

birdenbire: tekrar grubu

hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü saf ve derin sükût(ty)/ içi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü(s)/ saf ve derin sükût(i) : sıfat tamlaması

saf ve derin(s)/ sükût(i) : sıfat tamlaması

saf(i)/ ve(be)/ derin(i) : bağlama grubu

(onun)hayat hastalığına tutulmuş gibi gömüldüğü: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

hayat hastalığına tutulmuş gibi(z)/ gömüldük(y) : sıfat-fiil grubu

hayat hastalığına tutulmuş(i)/ gibi(çe) : edat grubu

hayat hastalığına(yt)/ tutulmuş(y) : sıfat- fiil grubu

hayat(ty)/ hastalığı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

önündeki ağacın yarı ıslak profili(i)/ile(çe) : edat grubu

önündeki ağacın(ty)/ yarı ıslak profili(tn) : belirtili isim tamlaması

yarı ıslak(s)/ profil(i) : sıfat tamlaması

yarı(s)/ ıslak(i) : sıfat tamlaması

önündeki(s)/ ağaç(i) : sıfat tamlaması

Mümtaz 'ın önüne(i)/ kadar(çe) : edat grubu

Mümtaz 'in(ty)/ önu(tn) : belirtili isim tamlaması

bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş bir parça(i)/ gibi(çe) : edat grubu

bu büyük ve muhteşem sükûttan henüz kesilmiş(s)/ bir parça(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ parça(i) : sıfat tamlaması

bu büyük ve muhteşem sükûttan(yt)/ henüz(z)/ kesilmiş(y) : sıfat-fiil grubu

bu(s)/ büyük ve muhteşem sükût(i) : sıfat tamlaması

büyük ve muhteşem(s)/ sükût(i) : sıfat tamlaması

büyük(i)/ ve(be)/ muhteşem(i) : bağlama grubu

23

Yaşar “Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!” diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği zaman Adile, bu haberin veya vaadin altında “siz Nuran’ı çağırırsınız, hatta icap ederse ısrar edersiniz!” cümlesini kendiliğinden buluyor, böylece Nuran’la Mümtaz’ın bir hafta evvelden verdikleri, o akşamı baş başa geçirmek kararı birdenbire çıkan bu engelle karşılaşyordu. (s. 328)

Bu metinde ayrı ayrı incelemesi gereken iki cümle vardır.

1. Yaşar “Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!” diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği zaman Adile, bu haberin veya vaadin altında “Siz Nuran’ı çağırırsınız, hatta icap ederse ısrar edersiniz!” cümlesini kendiliğinden buluyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

buluyor(du) : yüklem

Adile: özne

“siz Nuran’ı çağırırsınız, hatta icap ederse ısrar edersiniz!” cümlesini: belirtili nesne

bu haberin veya vaadin altında: yer tamlayıcısı

Yaşar “*Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!*” diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği zaman: zarf tümleci

Kendiliğinden: zarf tümleci

Kelime Grupları:

“*Siz Nuran’ı çağırırsınız, hatta icap ederse ısrar edersiniz!*”(ty)/ cümlesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Bu tamlamanın tamlayanı sıralı bir cümle özelliği göstermektedir. Bu sebeple önce bu sıralı cümleyi oluşturan iki ayrı cümleyi öğelerine ayıralım:

a) *ısrar edersiniz*: yüklem

siz: özne

icap ederse: zarf tümleci

hatta: cümle dışı öge

b) *çağırırsınız*: yüklem

siz: özne

Nuran’ı: belirtili nesne

bu(s)/ haberin veya vaadin altı(i) : sıfat tamlaması

haberin veya vaadin(ty)/ altı(tn) : belirtili isim tamlaması

haber(i)/ veya(be)/ vaad(i) : bağlama grubu

Yaşar “*Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!*” diye haber gönderdiği veya kısa uğrayışlarında bizzat söylediği(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

Yaşar “*Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!*” diye haber gönderdiği(i)/ veya(be)/ kısa uğrayışlarında bizzat söylediği(i) : bağlama grubu

kısa uğrayışlarında(z)/ bizzat(z)/ söyledik(y) : sıfat-fiil grubu

(onun)kısa uğrayışları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

kısa(s)/ uğrayış(i) : sıfat tamlaması

Yaşar(ö)/ “Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!” diye(z)/ haber(n)/ gönderdik(y) : sıfat-fiil grubu

“*Yarın akşam dostlarla size geleceğiz!*”(i)/ *diye(çe)* : edat grubu

Bu edat grubunun isim unsuru cümle niteliğindedir. Bu sebeple bu cümleyi öğelerine ayırılım:

geleceğiz: yüklem

biz: özne

size: yer tamlayıcısı

yarın akşam: zarf tümleci

dostlarla: zarf tümleci

Bu cümlenin kelime grupları şöyledir: *yarın(s)/ akşam(i)* : sıfat tamlaması

Dostlar(i)/ ile(çe) : edat grubu

2. Böylece Nuran’la Mümtaz’ın bir hafta evvelden verdikleri, o akşamı baş başa geçirmek kararı birdenbire çıkan bu engelle karşılaşılıyordu.

Cümlenin Öğeleri:

karşılaşıyordu: yüklem

Nuran’la Mümtaz’ın bir hafta evvelden verdikleri, o akşamı baş başa geçirmek kararı:

özne

birdenbire çıkan bu engelle: zarf tümleci

Böylece: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

Nuran’la Mümtaz’ın bir hafta evvelden verdikleri(s)/ o akşamı baş başa geçirmek kararı(i) : sıfat tamlaması

o akşamı baş başa geçirmek(ty)/ kararı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

o akşamı(n)/ baş başa(z)/ geçirmek(y) : isim-fiil grubu

baş başa: kısaltma grubu

o(s)/ akşam(i) : sıfat tamlaması

Nuran’la Mümtaz’ın(ty)/ bir hafta evvelden verdikleri(tn) : belirtili isim tamlaması

bir hafta evvelden(z)/ verdik(y) : sıfat-fiil grubu

bir hafta(i)/ evvel(çe) : edat grubu

bir(s)/ hafta(i): sıfat tamlaması

Nuran(i)/ ile(be)/ Mümtaz(i) : bağlama grubu

birdenbire çıkan bu engel(i)/ ile(çe) : edat grubu

birdenbire çıkan(s)/ bu engel(i) : sıfat tamlaması

bu(s)/ engel(i) : sıfat tamlaması

birdenbire(z)/ çıkan(y) : sıfat-fiil grubu

24

Bu esnada, apartmanda ziller çalınır, komşu kapıların önünde konuşmalar olur; yan katta, yemek masasının hazırlıkları başlar; çatal bıçak gürültüleri, radyo sesleri birbirine karışır; sonra merdivenlerden çıkış ve inişler peydahlanır, nihayet bütün apartman, sessizliğe gömülürdü. (s.331)

Bu metinde ayrı ayrı incelenmesi gereken altı cümle vardır.

1. Bu esnada, apartmanda ziller çalınır(dı).

Cümlenin Öğeleri:

çalınır(dı) : yüklem

ziller: özne¹²

apartmanda: yer tamlayıcısı

Bu esnada: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Bu(s)/ esna(i) : sıfat tamlaması

¹² Burada özne olarak kabul edilen ziller, aslında eylemi yapan değil; yapılan eylemden etkilenendir. Bu tür öznelerin sözde özne olduğunu daha evvel izah etmiştik.

2. Komşu kapıların önünde konuşmalar olur(du).

Cümlenin Öğeleri:

olur(du) : yüklem

konuşmalar: özne

Komşu kapıların önünde: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Komşu kapıların(ty)/ önü(tn) : belirtili isim tamlaması

Komşu(s)/ kapılar(i) : sıfat tamlaması

3. Yan katta, yemek masasının hazırlıkları başlar(dı).

Cümlenin Öğeleri:

başlar(dı) : yüklem

yemek masasının hazırlıkları: özne

Yan katta: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

yemek masasının(ty)/ hazırlıkları(tn) : belirtili isim tamlaması

yemek(ty)/ masası(tn): belirtisiz isim tamlaması

Yan(s)/ kat(i) : sıfat tamlaması

4. Çatal bıçak gürültüleri, radyo sesleri birbirine karışır(dı).

Cümlenin Öğeleri:

karışır(dı) : yüklem

Çatal bıçak gürültüleri, radyo sesleri: özne
Birbirine: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

Çatal bıçak gürültüleri(i)/(ve)(be)/ radyo sesleri(i) : bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu
Radyo(ty) / sesleri(tn) : belirtisiz isim tamlaması
Çatal bıçak(ty)/ gürültüleri(tn) : belirtisiz isim tamlaması
Çatal bıçak: tekrar grubu

5. Sonra merdivenlerden çıkış ve inişler peydahlanır(dı).

Cümlenin Öğeleri:

peydahlanır(dı) : yüklem
çıkış ve inişler: özne
merdivenlerden: yer tamlayıcısı
Sonra: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Çıkış(i)/ ve(be)/ iniş(i) : bağlama grubu

6. Nihayet bütün apartman, sessizliğe gömülürdü.

Cümlenin Öğeleri:

gömülürdü: yüklem
bütün apartman: özne
sessizliğe: yer tamlayıcısı
Nihayet: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

bütün(s)/ apartman(i) : sıfat tamlaması

25

Bu kitapların yanı başında açık işportalarda, içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri, kapakları resimli romanlar, mektep kitapları, ciltlerinin yeşili atmış Frenkçe salnameler, eczacı formülleri vardı. (s. 51)

Cümlenin Öğeleri:

vardı: yüklem

içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri, kapakları resimli romanlar, mektep kitapları, ciltlerinin yeşili atmış Frenkçe salnameler, eczacı formülleri: özne

açık işportalarda: yer tamlayıcısı

Bu kitapların yanı başında: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları :

içimizdeki değişmenin, intibak arzusunun, yeni bir iklimde kendimizi aramanın kucak dolusu şahitleri(i)/ kapakları resimli romanlar(i)/mektep kitapları(i)/ ciltlerinin yeşili atmış Frenkçe salnameler(i)/(ve)(be)/ eczacı formülleri(i) : bağlayıcısı düşmüş bağlama grubu

eczacı(ty)/ formülleri(tn) : belirtisiz isim tamlaması

ciltlerinin yeşili atmış(s)/ Frenkçe salnameler(i) : sıfat tamlaması

Frenkçe(s)/ salnameler(i) : sıfat tamlaması

Ciltlerinin yeşili(ö)/ atmış(y) : sıfat-fiil grubu

ciltlerinin(ty)/ yeşili(tn) : belirtili isim tamlaması

mektep(ty)/ kitapları(tn) : belirtisiz isim tamlaması

kapakları resimli(s)/ romanlar(i) : sıfat tamlaması

kapakları resimli: isnat grubu

içimizdeki değişmenin(ty)/ intibak arzusunun(ty)/ yeni bir iklimde kendimizi aramanın(ty)/ kucak dolusu şahitleri(tn) : belirtili isim tamlaması

kucak dolusu(s)/ şahitleri(i) : sıfat tamlaması

kucak(ty)/ dolusu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yeni bir iklimde(yt)/ kendimizi(n)/ arama(y) : isim-fiil grubu

yeni(s)/ bir iklim(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ iklim(i) : sıfat tamlaması

intibak(ty)/ arzusu(tn) : belirtisiz isim tamlaması

içimizdeki(s)/ değişme(i) : sıfat tamlaması

açık(s)/ işportalar(i) : sıfat tamlaması

Bu kitapların(ty)/ yanı başı(tn) : belirtili isim tamlaması

Bu(s)/ kitaplar(i) : sıfat tamlaması

26

Birden birkaç ses beraberce yükseliyor, güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'ı ve keskin hareket yapıyorlar, sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor ve o zaman asıl büyük yığın güneşe ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu. (s. 52)

Bu metinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken dört cümle vardır.

1. Birden birkaç ses beraberce yükseliyor(du).

Cümlenin Öğeleri:

yükseliyor(du) : yüklem

birkaç ses: özne

birden: zarf tümleci

beraberce: zarf tümleci

Kelime Grupları:

Birkaç(s)/ ses(i) : sıfat tamlaması

2. Güneşte vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar birkaç kat'ı ve keskin hareket yapıyorlar(dı).

yapıyorlar(dı) : yüklem

vücutlarının yukarı kısmı çıplak insanlar: özne

birkaç kat'ı ve keskin hareket: belirtisiz nesne

Güneşte: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

vücutlarının yukarı kısmı çıplak(s)/ insanlar(i) : sıfat tamlaması

vücutlarının yukarı kısmı çıplak(olan) : isnat grubu

vücutlarının(ty)/ yukarı kısmı(tn) : belirtili isim tamlaması

yukarı(s)/ kısım(i) : sıfat tamlaması

birkaç(s)/ kat'ı ve keskin hareket(i) : sıfat tamlaması

kat'ı ve keskin(s)/ hareket(i) : sıfat tamlaması

kat'ı(i)/ ve(be)/ keskin(i) : bağlama grubu

3. Sonra iki sandalın arasında ağ, yavaş yavaş bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle sudan çıkıyor(du).**Cümlenin Öğeleri:**

çıkıyor(du) : yüklem

ağ: özne

iki sandalın arasında: yer tamlayıcısı

sudan: yer tamlayıcısı

Sonra: zarf tümleci

yavaş yavaş: zarf tümleci

bir bereket arması gibi ıslak ve kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle: zarf tümleci

Kelime Grupları:

iki sandalın(ty)/ arası(tn) : belirtili isim tamlaması

iki(s)/ sandal(i) : sıfat tamlaması

yavaş yavaş: tekrar grubu

bir bereket arması gibi ıslak(i)/ ve(be)/ kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleriyle(i) : bağlama grubu

kenarlarına takılmış balıkların küçük gümüşten akisleri(i)/ ile(çe) : edat grubu

kenarlarına takılmış balıkların(ty)/ küçük gümüşten akisleri(tn) : belirtili isim tamlaması

küçük(s)/ gümüşten akis(i) : sıfat tamlaması

gümüşten(s)/ akis(i) : sıfat tamlaması

kenarlarına takılmış(s)/ balıklar(i) : sıfat tamlaması

kenarlarına(yt)/ takılmış(y) : sıfat-fiil grubu

(onun) kenarları: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

bir bereket arması gibi(s)/ ıslak(i) : sıfat tamlaması

bir bereket arması(i)/ gibi(çe) : edat grubu

bir(s)/ bereket arması(i) : sıfat tamlaması

bereket(ty)/ arması(tn) : belirtisiz isim tamlaması

4. O zaman asıl büyük yağın güneşe ayna tutulmuş gibi birden parlıyordu.

Cümlelerin Öğeleri:

parlıyordu: yüklem

asıl büyük yağın: özne

güneşe ayna tutulmuş gibi: zarf tümleci

O zaman: zarf tümleci

birden: zarf tümleci

Kelime Grupları:

asıl(s)/ büyük yığın(i) : sıfat tamlaması

büyük(s)/ yığın(i) : sıfat tamlaması

güneşe ayna tutulmuş(i)/ gibi(çe) : edat grubu

güneşe(yt)/ ayna(ö)/ tutulmuş(y) : sıfat-fiil grubu

O(s)/ zaman(i) : sıfat tamlaması

27

Sarı ve lacivert amele tulumları, eski elbiseler, teyelleri makine dikişinin üstünde görünen açık renk yazlıklar, ucuz, bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları, fistanlar iki yanı dolduruyordu. (s. 62)

Cümlenin Öğeleri:

dolduruyordu: yüklem

Sarı ve lacivert amele tulumları, eski elbiseler, teyelleri makine dikişinin üstünde görünen açık renk yazlıklar, ucuz, bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları, fistanlar: özne

iki yanı: belirtili nesne

Kelime Grupları:

Sarı ve lacivert amele tulumları(i),/ eski elbiseler(i),/ teyelleri makine dikişinin üstünde görünen açık renk yazlıklar(i),/ ucuz, bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sıfıra kadar olduğu yerde kırpan kadın mantoları(i),/(ve)(be)/ fistanlar(i) : bağlayıcısı
düşmüş bağlama grubu

ucuz(s)/ bütün hayat hülyalarını görülmemiş makaslarla sifira kadar olduğu yerde kırpan(s)/ kadın mantoları(i) : sıfat tamlaması
bütün hayat hülyalarını(n)/ görülmemiş makaslarla(z)/ sifira kadar(z)/ olduğu yerde(yt)/ kırpan(y) : sıfat-fiil grubu
olduğu(s)/ yer(i) : sıfat tamlaması
sifira(i)/ kadar(çe) : edat grubu
görülmemiş makaslar(i)/ ile(çe) : edat grubu
görülmemiş(s)/ makaslar(i) : sıfat tamlaması
bütün(s)/ hayat hülyaları(i) : sıfat tamlaması
hayat(ty)/ hülyaları(tn) : belirtisiz isim tamlaması
kadın(ty)/ mantoları(tn) : belirtisiz isim tamlaması
teyelleri makine dikişinin üstünde görünen(s)/ açık renk yazlıklar(i) : sıfat tamlaması
açık renk(s)/ yazlıklar(i) : sıfat tamlaması
açık(s)/ renk(i) : sıfat tamlaması
teyelleri(n)/ makine dikişinin üstünde(yt)/ görünen(y) : sıfat-fiil grubu
makine dikişinin(ty)/ üstü(tn) : belirtili isim tamlaması
makine(ty)/ dikişi(tn) : belirtisiz isim tamlaması
eski(s)/ elbiseler(i) : sıfat tamlaması
Sarı ve lacivert(s)/ amele tulumları(i) : sıfat tamlaması
amele(ty)/ tulumları(tn) : belirtisiz isim tamlaması
Sarı(i)/ ve(be)/ lacivert(i) : bağlama grubu
İki(s)/ yan(i) : sıfat tamlaması

28

Uzakta yolun ta başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi, birkaç kurbağa ve böcek sesiyle bu yaz gecesini tek başlarına kurmağa yetiyor gibiydi. (s. 387)

Cümlelerin Öğeleri :

yetiyor gibiydi: yüklem

Uzakta yolun başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin açık lülesi: özne
birkaç kurbağa ve böcek sesiyle bu yaz gecesini tek başlarına kurmağa: yer tamlayıcısı
ta : cümle dışı öge

Kelime Grupları :

Yetiyor(i)/ gibi(çe) : edat grubu

Uzakta yolun başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren çeşmenin(ty)/ açık lülesi(tn) : belirtili isim tamlaması

açık(s)/ lüle(i) : sıfat tamlaması

Uzakta yolun başında, bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola, ortada duruşuyla, yere yatırılmış bir terazi hali veren(s)/ çeşme(i) : sıfat tamlaması

Uzakta(yt)/ yolun başında(yt),/ bu sokağa ve açıldığı daha büyük yola(yt),/ ortada duruşuyla(z),/ yere yatırılmış bir terazi hali(n)/ veren(y) : sıfat-fiil grubu

yere yatırılmış bir terazi(ty)/ hali(tn) : belirtisiz isim tamlaması

yere yatırılmış(s)/ bir terazi(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ terazi(i) : sıfat tamlaması

yere(yt)/ yatırılmış(y) : sıfat-fiil grubu

ortada duruşu(i)/ ile(çe) : edat grubu

(onun) /ortada duruşu: tamlayıcı düşmüş iyelik grubu

ortada(s)/ duruş(i) : sıfat tamlaması

bu sokağa(i)/ ve(be)/ açıldığı daha büyük yola(i) : bağlama grubu

açıldığı(s)/ daha büyük yola(i) : sıfat tamlaması

(sokağın) /açıldığı: tamlayıcı düşmüş iyelik grubu

büyük(s)/ yol(i) : sıfat tamlaması

bu(s)/ sokak(i) : sıfat tamlaması

yolun(ty)/ başı(tn) : belirtili isim tamlaması

birkaç kurbağa ve böcek sesiyle(z)/ bu yaz gecesini(bln)/ tek başlarına(z)/ kurma(y) : isim-fiil grubu

bu(s)/ yaz gecesi(i) : sıfat tamlaması

yaz(ty)/ gecesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

birkaç kurbağa ve böcek sesi(i)/ ile(çe) : edat grubu

birkaç(s)/ kurbağa ve böcek sesi(i) : sıfat tamlaması

kurbağa ve böcek(ty)/ sesi(tn) : belirtisiz isim tamlaması

kurbağa(i)/ ve(be)/ böcek(i) : bağlama grubu

29

Garson son derecede yılışık bir tebessümle, yeni gelenlerle meşguldü. Nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işaretiyle genç kadına zeytinyağlı fasulye, turşu, lakerda ve şiş kebabı tavsiye ediyordu. (s. 339)

Burada ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken iki cümle vardır.

1. Garson son derecede yılışık bir tebessümle, yeni gelenlerle meşguldü.

Cümlenin Öğeleri:

meşguldü: yüklem

Garson: özne

yeni gelenlerle: zarf tümleci

son derecede yılışık bir tebessümle: zarf tümleci

Kelime Grupları:

yeni gelenler(i)/ ile(çe) : edat grubu

yeni gelenler: adlaşmış sıfat-fiil grubu

son derecede yılışık bir tebessüm(i)/ile(çe) : edat grubu

son derecede(s)/ yılışık bir tebessüm(i) : sıfat tamlaması

yılışık(s)/ bir tebessüm(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ tebessüm(i) : sıfat tamlaması

son(s)/ derece(i) : sıfat tamlaması

2. Nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işaretiyle genç kadına zeytinyağlı fasulye, turşu, lakerda ve şiş kebabı tavsiye ediyordu.

Cümlenin Öğeleri:

tavsiye ediyordu: yüklem

garson: özne

zeytinyağlı fasulye, turşu, lakerda ve şiş kebabı: belirtisiz nesne

genç kadına: yer tamlayıcısı

Nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işaretiyle: zarf tümleci

Kelime Grupları:

zeytinyağlı fasulye(i),/ turşu(i),/ lakerda(i)/ ve(be)/ şiş kebabı(i) : bağlama grubu

şiş(ty)/ kebabı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

zeytinyağlı(s)/ fasulye(i) : sıfat tamlaması

genç(s)/ kadın(i) : sıfat tamlaması

nazik ve maharetli olmasını istediği bir el işareti(i)/ ile(çe) : edat grubu

nazik ve maharetli olmasını istediği(s)/ bir el işareti(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ el işareti(i) : sıfat tamlaması

el(ty)/ işareti(tn) : belirtisiz isim tamlaması

(onun)/nazik ve maharetli olmasını istediği: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

nazik ve maharetli olmasını(n)/ istedik(y) : sıfat-fiil grubu

nazik ve maharetli(ö)/ olma(y) : isim-fiil grubu

nazik(i)/ ve(be)/ maharetli(i) : bağlama grubu

30

Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı; nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlete benziyordu. (s. 408)

Burada ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken iki cümle vardır.

1. Alnında derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları vardı.

Cümlenin Öğeleri:

vardı: yüklem

derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan, ona yabancı denebilecek ter damlaları: özne

Alnında: yer tamlayıcısı

Kelime Grupları:

derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını bırakan(s)/ ona yabancı denebilecek(s)/ ter damlaları(i) : sıfat tamlaması

ter(ty)/ damlaları(tn) : belirtisiz isim tamlaması

ona(yt)/ yabancı(ö)/ denebilecek(y) : sıfat-fiil grubu

derinin gerginliğini yumuşatamıyor zannını(n)/ bırakan(y) : sıfat-fiil grubu

derinin gerginliğini yumuşatamıyor(ty)/ zannını(tn) : belirtisiz isim tamlaması

derinin gerginliğini(n)/ yumuşatma(y): isim-fiil grubu

derinin(ty)/ gerginliği(tn) : belirtili isim tamlaması

2. Nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile, bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile hastadan ziyade, saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlete benziyordu.

Cümlenin Öğeleri:

benziyordu: yüklem

O: özne

saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış, kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen bir atlete: yer tamlayıcısı

Nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü ile : zarf tümleci

bu ter damlaları ve kırmızı yüzü ile: zarf tümleci
hastadan ziyade: cümle dışı öge

Kelime Grupları:

saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan henüz çıkmış(s),/ kumsalda yattığı yerde nabzın tabiileşmesini bekleyen(s)/ bir atlet(i) : sıfat tamlaması

bir(s)/ atlet(i) : sıfat tamlaması

kumsalda(yt)/ yattığı yerde(yt)/ nabzın tabiileşmesini(n)/ bekleyen(y) : sıfat-fiil grubu

nabzın(ty)/ tabiileşmesi(tn) : belirtili isim tamlaması

yattığı(s)/ yer(i) : sıfat tamlaması

saatlerdir yenmeğe çalıştığı dalgalardan(yt)/ henüz(z)/ çıkmış(y) : sıfat-fiil grubu

saatlerdir yenmeğe çalıştığı(s)/ dalgalar(i) : sıfat tamlaması

(onun)/saatlerdir yenmeğe çalıştığı: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Saatlerdir(z)/ yenmeğe(yt)/ çalıştık(y) : sıfat-fiil grubu

Nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü(i)/ ile(çe) : edat grubu

(onun)/Nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen göğsü: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

Nefesin tazyiki altında daha şişkin ve daha kuvvetli görünen(s)/ göğüs(i) : sıfat tamlaması

Nefesin tazyiki altında(yt)/ daha şişkin ve daha kuvvetli(z)/ görünen(y) : sıfat-fiil grubu

daha şişkin(i)/ ve(be)/ daha kuvvetli(i) : bağlama grubu

Nefesin tazyiki(ty)/ altı(tn) : belirtisiz isim tamlaması

Nefesin(ty)/ tazyiki(tn) : belirtili isim tamlaması

bu ter damlaları ve kırmızı yüzü(i)/ ile(çe) : edat grubu

bu ter damlaları(i)/ ve(be)/ kırmızı yüzü(i) : bağlama grubu

(onun)/kırmızı yüzü: tamlayanı düşmüş iyelik grubu

kırmızı(s)/ yüz(i) : sıfat tamlaması

bu(s)/ ter damlaları(i): sıfat tamlaması

ter(ty)/ damlaları(tn): belirtisiz isim tamlaması

SONUÇ

Çalışmamızın bu kısmında tezimiz boyunca yer yer değinmeye çalıştığımız sorunları bir arada göstermeye çalışacağız. Bu sorunların tamamında araştırmacılarımız ortak bir noktada buluşmamışlar, düşüncelerini kendi çalışmalarında, çeşitli şekillerde örnekleyerek kanıtlamaya uğraşmışlardır. Bütün bu çabaların sonraki çalışmalara destek olduğu ve bakış açısı kazandırdığı bir gerçektir. Biz, tespit ettiğimiz ve aşağıda maddeler halinde sıraladığımız sorunlar ile ilgili olarak öncelikle değişik bakış açılarına sahip araştırmacıların fikirlerini ortaya koyduk. Bu fikirlerin bizde uyandırdığı izlenimleri aktardık ve doğru kabul ettiğimiz açıdan tezimizdeki tahlillerle yön verdik. Tezimiz boyunca ayrıntıları ile açıklamaya çalıştığımız başlıca sorunları şöyle sıralayabiliriz:

- Kelime grupları nasıl sınıflandırılmalı ve adlandırılmalıdır?
- Tekrar grupları nasıl sınıflandırılmalıdır?
- Birleşik fiiller kelime grubu olarak değerlendirilmeli midir?
- Hangi yapılar kısaltma grubu içinde değerlendirilmelidir?
- Cümlede zarf tümleci ve yer tamlayıcı öğelerini belirleyen kıstaslar nelerdir?
- Cümleler yapı bakımından sınıflandırılmalı mıdır?
- Fiilimsiler yargı ifade ederler mi?
- “-se/-sa” eki yargı taşır mı?
- “ki” bağlacı ile bağlanan cümleler birleşik cümle mi bağlı cümle midir?

Yukarıda maddeler halinde aktarmaya çalıştığımız sorunlar dil bilgisinin ve özellikle söz dizimi çalışmalarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sorunların daha yoğun bir şekilde ele alınması ve tartışılması dil bilgisinin öğrenimini ve öğretimini kolaylaştıracaktır.

Çalışmamızın bu sorunları bir kez daha gözler önüne sermek konusunda başarıya ulaşmasını, ve dil bilgisi alanındaki çalışmalara destek olabilmesini diliyoruz. Ayrıca cümle tahlili ya da dil bilgisi alanında yapılan diğer tüm tahlil çalışmalarında, edebi eserlerin kullanılmasının da çok önemli olduğunu bir kez daha vurguluyoruz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AÇIKGÖZ, Halil – YELTEN, Muhammet,(2005), *Kelime Grupları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- AKYÜZ, Kenan,(1986), *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- AKYÜZ, Kenan,(1990), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ATABAY, Neşe- ÖZEL, Sevgi – ÇAM, Ayfer,(1981), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Ankara.
- ATAY, Oğuz,(2014), *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin,(2007), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BİLGEGİL, M. Kaya,(1963), *Türkçe Dilbilgisi*, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara.
- BİLGEGİL, M. Kaya,(1984), *Türkçe Dilbilgisi*, 1984.
- CEMİLOĞLU, İsmet,(2001), *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- EDİSKUN, Haydar,(1988), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
- ERGİN, Muharrem,(2004), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat,(1979) *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- GÜNEŞ, Sezai, (1996),*Türk Dili Bilgisi*, İzmir.
- HATİBOĞLU, Vecihe,(1972), *Türkçenin Sözdizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HATİBOĞLU, Vecihe,(1981), *Türk Dilinde İkileme*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet,(2002), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara.

- KABAKLI, Ahmet, (1978), *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet,(1963), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet,(1992), *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet,(1992), *Şiir Tahlilleri 2*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay,(2012), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla,(1993), *Türkçede Sözdizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Leyla,(2011), *Türkçede Sözdizimi*, Akçağ Yayınları, 16. Baskı, Ankara.
- KARAHAN, Leyla,(2011), *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep,(2010), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurum Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep,(2009), *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- KÜKEY, Mazhar,(1975), *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara.
- MORAN, Berna,(1994), *Türk Romanına Eleştirel bir Bakış 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa – SEVİNÇLİ, Veysi,(2013), *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, Akademik Kitaplar, 5. Baskı, İstanbul.
- ŞİMŞEK, Rasim,(1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. 1. Basım, Trabzon.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi,(1992), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi,(2002), "*Tanpınar'la Huzur Hakkında Konuşma*", *Mücevherlerin Sırrı*, Haz. İ.Dirin, T.Anar, Ş. Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi,(2012) *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, Ankara.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2013), *Huzur*, Dergâh Yayınları, 20. Baskı, İstanbul.

TOPALOĞLU, Ahmet, (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

TUNCER, Hüseyin, (2001), *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı I*, Ders Kitapları, İstanbul.

ÜSTÜNOVA, Kerime, (2002), *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.

ZÜLFİKAR, Hamza, (2009), *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ekin Yayınevi, Bursa.

MAKALELER

DELİCE, H.İbrahim, (2007), Yüklemin Özne ve Nesne İlişkisi, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, Cilt: 31, No:2, s.141-145.

DELİCE, H. İbrahim, (2012), Yapı Açısından Cümle Sorunu, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages and History of Turkish or Turkic Volume 7/3*, Ankara-Turkey, Summer, p. 871-876.

GEMALMAZ, Efrasiyap, (1996), Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı, *AÜTAED*, 4. sayı, Erzurum, s.165-172.

GÜLSEVİN, Gürer,(1990), “Türkçede –sa Şart Gerundiumu Üzerine” *Türk Dili*, Sayı 467, Kasım, Ankara.

GÜLSEVİN, Selma,(2001), Öznesi Gösterilmeyen Bir Cümle Tipi Daha, *AKÜ. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt II, Sayı II, Afyon, s. 197-204.

HİLAV, Selahattin,(1973), Tanpınar Üzerine Notlar, *Yeni Ortam*, 31 Mart-9 Nisan 1973 / *Yeni Dergi*, Sayı: 106.

KARA, Serdal, (2012), Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2*, Ankara-Turkey, p.643-648.

KARA, Serdal,(2012), Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4*, Ankara-Turkey, p. 2163-2171.

- KARAHAN, Leyla,(1993), Türkçede Birleşik Cümle Problemi, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, Türk Dil Kurumu, Bildiriler*, Ankara.
- KARAHAN, Leyla,(2000), Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine, *Türk Dili*, S. 583, Ankara, s. 16-23
- KERİMOĞLU, Caner, (2007), Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21:98-107.
- KERİMOĞLU, Caner, (2008), Özne Yüklem Uyumu Bakımından Farklı Bir Cümle Tipi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7*, ANKARA/TURKEY.
- RAUPOVA, Leyla, (2012), Yapısal Dilbiliminde Birleşik Cümlelerle İlgili Sorunlar, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(TAED)*, 47, Erzurum, s. 37-50
- NADİR, İlhan, (2007), Birleşik Cümle Kuruluşunda Şart Cümlesi ya da Zarf Grubu, *Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Bildiriler*.
- ÖZKAN, Abdurrahman, (2004), Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, Yıl: 6, Sayı: 11.
- ÖZKAN, Fatma – MUSA, Bağdagül, (2004), Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi, *bilig*, sayı 30.
- SEV, İ.Gülşel, (2012), Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler Bağlama Grubu Oluşturabilir mi?, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12, Yıl:12, Sayı:2, 12:107-122.
- TORUN, Yeter, (2007), Türkiye Türkçesinde Tekrarlı Bağlaçların Oluşturduğu Bağlama Gruplarının Söz Dizimindeki Kullanımları Üzerine, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, s. 503-510.
- TUNA, Osman, Nedim, (1949), Türkçede Tekrarlar 1, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 3, No 3-4, (Kowalski Özel Sayısı), İstanbul, s. 429-477.
- TUNA, Osman, Nedim, (1950), Türkçede Tekrarlar 2, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 4, No 1, İstanbul, s. 39-81.

TURAL, Secaaddin, (2010), Huzur Romanında Nihilist Bir Karakter: Suad, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4*.

TEZLER

AKSOY, Fatma, (2006), *Beş Şehir'in Söz Dizimi ve Bunun Dilbilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

GÜZEL, Ferdi, (2007), *Peyami Safa'nın "Yalnızız" Romanında Söz Dizimi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

KARA, Funda, (2011), *Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum.

KARAKURT, Aynur, (2007), *Emine İşınsu'nun Romanlarında Söz Dizimi İncelemesi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

ÖZBEK, Emin Erdem, (2010), *İhsan Oktay Anar'ın "Suskunlar" Romanında Cümle Ögeleri*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

YAHYA, Yüce, (2007), *Ömer Seyfettin'in Hikayelerinde Kelime Grupları*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sakine DEMEN COŞKUN

Doğum Yeri ve Tarihi : Aydın, 22 Mayıs 1983.

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

e-posta Adresi : sakinedemen-24@hotmail.com

Tarih :